

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**HALFETİ (ŞANLIURFA) İLÇESİNİN KIRSAL
COĞRAFYASI**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ercan TÜNEY**

**Danışman
Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK**

EYLÜL 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Halfeti (Şanlıurfa) İlçesinin Kırsal Coğrafyası” “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Ercan TÜNEY

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Coğrafya

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Halfeti (Şanlıurfa) İlçesinin Kırsal Coğrafyası

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin 16/09/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %11' dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 27/09/2024

Danışman: Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

Öğrenci: Ercan TÜNEY

KILAVUZA UYGUNLUK

“Halfeti (Şanlurfa) İlçesinin Kırsal Coğrafyası” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Ercan TÜNEY

Danışman

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK danışmanlığında **Ercan TÜNEY** tarafından hazırlanan “**Halfeti (Şanlıurfa) İlçesinin Kırsal Coğrafyası**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Coğrafya** Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

27/09/2024

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK** (İmza)

Üye : **Prof. Dr. Zeki BOYRAZ** (İmza)

Üye : **Prof. Dr. Erdal AKPINAR** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.../..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İnsanlık var olduğu sürece önemini yitirmeyecek olan coğrafya bilimi, geniş bir inceleme alanına sahiptir. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıyı kuran ve bizleri hem geçmişe hem de geleceğe götüren bir bilim olan coğrafyanın bir neferi olmak beni son derece mutlu yapmaktadır. Böylesine önemli bir bilimin parçası olabilmek ve çok küçük de olsa bir katkıda bulunabilmek benim için büyük bir gurur kaynağıdır. İnsanı ve doğayı hem yan yana hem karşı karşıya getiren bu bilim, insan ve doğa birlikteliğinin en önemli mihenk taşıdır. Coğrafyanın temel unsuru olan insanlar, dünya üzerinde birçok faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin başında insanların yaşamını devam ettirebilmesi için doğal ortam şartlarına adaptasyonu gelmektedir. İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünden mezun olduktan sonra Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladım. Tüm eğitimlerim sonunda Halfeti (Şanlıurfa) İlçesinin Kırsal Coğrafyası adlı yüksek lisans tezini hazırlamak için önemli bir yola koyuldum. Bu yolda bütün imkânlarımı en iyi çalışmayı ortaya çıkarabilmek için kullandım. Bu çalışma ile Halfeti'nin fiziki özelliklerinin yanında, kırsal sahada meydana gelen değişimi, bu değişimin yerleşme üzerindeki etkisini, ekonomik ve sosyal faaliyetler gibi fonksiyon özelliklerini, nüfus ve göç olgusunda meydana gelen değişimleri ele alarak bir bütün olarak izah etmeye çalıştım. Bu çalışmamda üzerinde durduğum ve önemle uygulamaya çalıştığım şey coğrafyanın temel prensiplerine bağlı kalmaktı. Bu çalışmamın hazırlanmasında bana destek olan ve yönlendiren başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK olmak üzere tüm hocalarıma, çalışmamda her türlü desteği sağlayan Halfeti Belediyesi Fen İşlerinde çalışan Recep NOYAN'a, Halfeti'nin kırsal mahalle muhtarları ile birlikte yerel halkına ve çok değerli eşim Büşra TÜNEY'e teşekkürü borç bilirim.

Ercan TÜNEY, Erzincan, 2024

HALFETİ (ŞANLIURFA) İLÇESİNİN KIRSAL COĞRAFYASI

Ercan TÜNEY

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2024

Danışman: Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

ÖZET

Yapılan bu yüksek lisans çalışması ile Halfeti ilçesinin kırsal yerleşme alanları nitel araştırma yöntemleri ile araştırılmış elde edilen bulgular nicel yöntemlerle desteklenmiştir. Araştırma alanında yerleşim yerlerinin doğal ve beşeri özellikleri coğrafi perspektif ile ele alınmıştır. Yöre insanının söylemleri ve resmi kurumlardan alınan bilgiler ile çıkarımlarda ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın giriş bölümünde, araştırma sahasının yeri, sınırları, coğrafi özellikleri, amacı, kapsamı ve kullanılan metotlar hakkındaki incelemeler ortaya konmuştur.

İkinci bölümde fiziki coğrafya özellikleri olan jeolojisi, jeomorfolojisi, iklim özellikleri, hidrografik özellikler, toprak ve bitki örtüsü ile ilgili araştırma sonuçları incelenmiştir. Üçüncü bölümde kırsal coğrafyasının nüfus özellikleri (nüfus miktarı, yaş ve cinsiyet yapısı, doğum ve ölümler, göçler, nüfusun eğitim ve sağlık durumu, nüfus yoğunluğu ve aile nüfus sayısı büyüklüğü) nüfusun kültürel özellikleri, yerleşme özellikleri ve yerleşme şekilleri, yerleşmenin tarihi, kır ve şehir yerleşmelerinin ayırt edilmesi, kırsal nüfusun dağılışı, kırsal mahallelerdeki ekonomik yapı ve köy altı yerleşmelerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde ekonomik coğrafya özellikleri ve yöredeki insanların ekonomik yapıları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın hazırlanmasında yazılı kaynaklara, özellikle yerel sahada bulunan resmî kurumlardan alınan bilgi, belge ve istatistiki verilerden yararlanılmaya özen gösterilmiştir. Alan araştırmasında ise bolca gezi ve gözlem, görüşme ve anket uygulamalarına yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halfeti, Kırsal, Mahalle, Tarım, Birecik Barajı

RURAL GEOGRAPHY of HALFETI DISTRICT IN ŞANLIURFA

Ercan TÜNEY

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, September 2024

Supervisor: Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

ABSTRACT

With this master's study, the rural settlement areas of Halfeti district were investigated with qualitative research methods and the findings were supported by quantitative methods. The natural and human characteristics of the settlements in the research area were discussed from a geographical perspective. Inferences and evaluations were made based on the discourses of the local people and the information received from official institutions.

In the introduction part of the study, the location, borders, geographical features, purpose, scope and methods used of the research area are examined. In the second part, the research results on physical geography features such as geology, geomorphology, climate features, hydrographic features, soil and vegetation were examined. In the third chapter, population characteristics of rural geography (population amount, age and gender structure, births and deaths, migrations, education and health status of the population, population density and family population size), cultural characteristics of the population, settlement characteristics and settlement types, history of the settlement, rural and Distinguishing urban settlements, distribution of rural population, economic structure in rural neighborhoods and sub-village settlements are mentioned. In the fourth chapter, economic geography characteristics and the economic structures of the people in the region are evaluated.

In preparing the study, care was taken to benefit from written sources, especially information, documents and statistical data obtained from official institutions in the local field. In the field research, many trips, observations, interviews and surveys were used.

Keywords: Halfeti, Rural, Neighbourhood, Agriculture, Birecik Dam

İÇİNDEKİLER

HALFETİ (ŞANLIURFA) İLÇESİNİN KIRSAL COĞRAFYASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Coğrafi Özellikleri.....	1
1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı	3
1.3. Materyal ve Metot	5

İKİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler	7
2.2. İklim Özellikleri	11
2.3. Hidrografik Özellikler	15
2.4. Toprak Özellikleri.....	19
2.5. Bitki Örtüsü Özellikleri	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Nüfus	24
3.1.1. Nüfus Miktarı ve Artışı.....	24
3.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	28
3.1.3. Nüfus Hareketleri.....	34
3.1.4. Eğitim Durumu	36
3.1.5. Nüfusun Genel Sağlık Özelliği	39
3.1.6. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü	40
3.1.7. Nüfus Dağılışı ve Yoğunluğu	43
3.1.8. Nüfusun Kültürel Coğrafya Özellikleri	46
3.2. Yerleşme.....	57
3.2.1. Yerleşme Tarihi	58
3.2.2. Kırsal Yerleşme Şekilleri.....	60
3.2.3. Mahalleler	64
3.2.3.1. Yüzölçümüne Göre Mahalleler	72
3.2.3.2. Yerleşme Adlarına Göre Kırsal Mahalleler	72
3.2.3.3. Kuruluş Yerlerine Göre Kırsal Mahalleler.....	74
3.2.3.4. Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Mahalleler	77
3.2.3.5. Yerleşme Dokularına ve Yapı Malzemesine Göre Kırsal Mahalleler	79
3.2.3.6. Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Kırsal Mahalleler	88
3.2.4. Köy Altı/Bağlı Yerleşmeler	90
3.2.4.1. Mezra Yerleşmeleri.....	90
3.2.5. Meskenler ve Özellikleri.....	94
3.2.5.1. Geleneksel Meskenler	94

3.2.5.2. Modern Meskenler	108
3.2.5.3. Eklenti Türüne Göre Kırsal Meskenler	110
3.2.5.4. Yaş Aralığına Göre Kırsal Meskenler	111
3.2.5.5. Kat Sayısına Göre Kırsal Meskenler	115
3.2.5.6. Oda Sayısına Göre Kırsal Meskenler	117
3.2.5.7. Çatı Durumlarına Göre Kırsal Meskenler	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. Tarım	122
4.2. Hayvancılık.....	127
4.3. Sanayi	131
4.3. Ticaret.....	133
4.4. Ulaşım.....	134
4.5. Turizm	136
SONUÇ VE ÖNERİLER	145
KAYNAKÇA.....	156
ÖZ GEÇMİŞ	160

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

Prof	: Profesör
Dr	: Doktor
MEM	: Milli Eğitim Müdürlüğü
MMG	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ASM	: Aile Sağlığı Merkezi
Adnks	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Km	: Kilometre
M.ö	: Milattan Önce
M.s	: Milattan Sonra
TDK	: Türk Dil Kurumu
HGM	: Harita Genel Müdürlüğü

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Halfeti'nin 1985-2005 Yılları Arası Sıcaklık ve Yağış Verileri	12
Tablo 2.2. Halfeti'nin 1985-2005 Yılları Arası Rüzgârın Esme Yönüne ve Esme Sayısına Ait Meteorolojik Veriler	14
Tablo 3. 1. Halfeti İlçesi'nin 1935-2023 Yılları Kır ve Merkez Nüfus Miktarları	25
Tablo 3. 2. Halfeti İlçesinin 2007-2023 Yılları Arasındaki Cinsiyet Dağılımı	30
Tablo 3. 3. Halfeti'nin Geniş Aralıklı Yaş Grupları	31
Tablo 3. 4. Halfeti İlçesinde Yıllık Doğum, Ölüm ve Nüfus Artış Miktarları	35
Tablo 3. 5. Halfeti İlçesinde Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci Dağılımı	38
Tablo 3. 6. Halfeti İlçesindeki Sağlık Kuruluşları ve Çalışan Sayıları	40
Tablo 3. 7. Mahallelere Göre Aile Nüfus Büyüklüğü.....	42
Tablo 3. 8. Kırsal Mahallelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu.....	45
Tablo 3. 9. Halfeti Kırsal Yerleşmelerinin Eski İsimleri	66
Tablo 3. 10. Halfeti Kırsal Mahallelerinin İlçe Merkezine Uzaklıkları.....	71
Tablo 3. 11. Halfeti İlçesi'nde Yerleşme Adlarına Göre Kırsal Mahalleler	73
Tablo 3. 12.. Halfeti İlçesinde Yerleşmenin Kurulduğu Yere Göre Kırsal Mahalleler..	75
Tablo 3. 13. Kırsal Mahallelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı	78
Tablo 3. 14. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Dokularına Göre Dağılımları.....	80
Tablo 3. 15. Kırsal Mahallelerde Halkın Yeni Mesken Yapımında Tercih Durumlarını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı.....	84
Tablo 3. 16. Kırsal Mahallelerdeki Mezra Yerleşmeleri	93
Tablo 3. 17. Kırsal Mahallelerdeki Yeni Tip Meskenlerin Eklenti Durumlarını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	110
Tablo 3. 18. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Yaş Durumunu Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	114

Tablo 3. 19. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Kat Sayısını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	116
Tablo 3. 20. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Oda Sayısını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı	117
Tablo 4. 1. Halfeti Yakın Çevresinde Tahıl Üretim Miktarları.....	124
Tablo 4. 2. Halfeti İlçesinde Tarım Ürünlerinin Yıllık Üretim Miktarları	126
Tablo 4. 3. Halfeti İlçesindeki Hayvan Varlığı.....	129
Tablo 4. 4. Halfeti Kırsal Mahallelerinde Gelirin Temin Edilme Yöntemini Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Halfeti İlçesi Lokasyon Haritası.....	2
Şekil 2. 1. Halfeti İlçesi Jeoloji Haritası.....	7
Şekil 2. 2. Karaotlak-Argıl Mahallesi Arasında Kireçtaşından Oluşan Arazi.....	8
Şekil 2. 3. Halfeti İlçesi Topoğrafya Haritası.....	10
Şekil 2. 4. Halfeti Sıcaklık ve Yağış Grafiği.....	13
Şekil 2. 5. Halfeti İlçesinin 1985-2005 Yılları Arasına Ait Rüzgâr Frekans Gücü	15
Şekil 2. 6. Halfeti İlçesi ve Yakın Çevresinin Hidroğrafya Haritası.....	16
Şekil 2. 7. Sütveren’de Fıstık Tarımının Yapıldığı Kahverengi Bozkır Toprak	20
Şekil 2. 8. Özmüş Mahallesinde Fıstık Tarımının Yapıldığı Kırmızı Kepir Toprak	21
Şekil 2. 9. Savaşan Mahallesinde Doğal Olarak Yetişen Yabani Hardal Bitkisi	22
Şekil 2. 10. Antep Fıstığı Ağacının Boz Fıstık Aşamasındaki Görünümü.....	23
Şekil 2. 11. Antep Fıstığı Ağacının Beng Fıstık Aşamasındaki Görünümü	23
Şekil 3. 1. Halfeti’nin 1935-2023 Yılları Arasında Merkez İlçe ve Kırsal Yerleşmelerdeki Nüfus Değişimi.....	26
Şekil 3. 2. Halfeti İlçesinin Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımı	29
Şekil 3. 3. Halfeti’nin Geniş Aralıklı Yaş Gruplandırması	32
Şekil 3. 4. Halfeti Nüfus Piramidi- (2023)	33
Şekil 3. 5. Argıl Mahallesinde Bulunan Sağlık Ocağı	39
Şekil 3. 6. Halfeti’de Yapılan Yöresel Yemekler.....	50
Şekil 3. 7. Fıstıközü Mahallesinde Bulunan ve 462 Yaşında Olduğu Değerlendirilen Anıt Fıstık Ağacı	52
Şekil 3. 8. Şanlıurfa ve Halfeti Yöresinde Erkeklerin Yöresel Giyimi	53
Şekil 3. 9. Şanlıurfa ve Halfeti Yöresinde Kadınların Yöresel Giyimi	54
Şekil 3. 10. Halfeti’de Düğünlerde ve Özel Günlerde Oynanan Govend Oyunu	56

Şekil 3. 11. Halfeti Tarihinin Önemli Yapı Taşlarından Olan Rum Kale'nin Fırat Nehrinden Görünümü	59
Şekil 3. 12. Halfeti İlçesinde Mahalle ve Mezralar	65
Şekil 3. 13. Kalkan ve Kınık Mahalleleri Arasında Sınırları Taşlarla Çevrili Arazi	69
Şekil 3. 14. Altınova Mahallesinin Taş Varlığını Gösteren Görüntü	70
Şekil 3. 15. Saylak Olan Bu Kayalar Adını Mahalleye Vermiştir (Saylakkaya)	74
Şekil 4. 1. Saylakkaya'da Fıstık, Zeytin ve Üzüm Tarımının Birlikte Yapıldığı Arazi.....	125
Şekil 4. 2. Şimaliye Mahallesinde Karagül Yetiştiriciliğinin Yapıldığı Sera	127
Şekil 4. 3. Kantarma Mahallesinde Demir Doğrama Atölyesi.....	132
Şekil 4. 4. Halfeti İlçesinin Karayolu Ulaşım Haritası.....	136
Şekil 4. 5. Beyburcu Mahallesinde Bulunan Eski Burç Kalıntısı	138
Şekil 4. 6. Gürkuyu Mahallesinde Yer Alan Kilise.....	139
Şekil 4. 7. Kantarma Mahallesinde Yer Alan Harabeler	140
Şekil 4. 8. Kınık Mahallesine Bağlı Sugören Mezrasında Bulunan Eski Mezar Kalıntıları.....	140
Şekil 4. 9. Kınık Mahallesinde Bulunan Mağaranın İç Görünümü.....	141
Şekil 4. 10. Şıh Yasin Hazretleri Türbesi	142

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırma sahasının yeri, sınırları ve coğrafi özellikleri ile birlikte araştırmanın amacı, konusu, araştırma süreci boyunca kullanılan materyal ve metotlar ortaya konmuştur.

1.1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

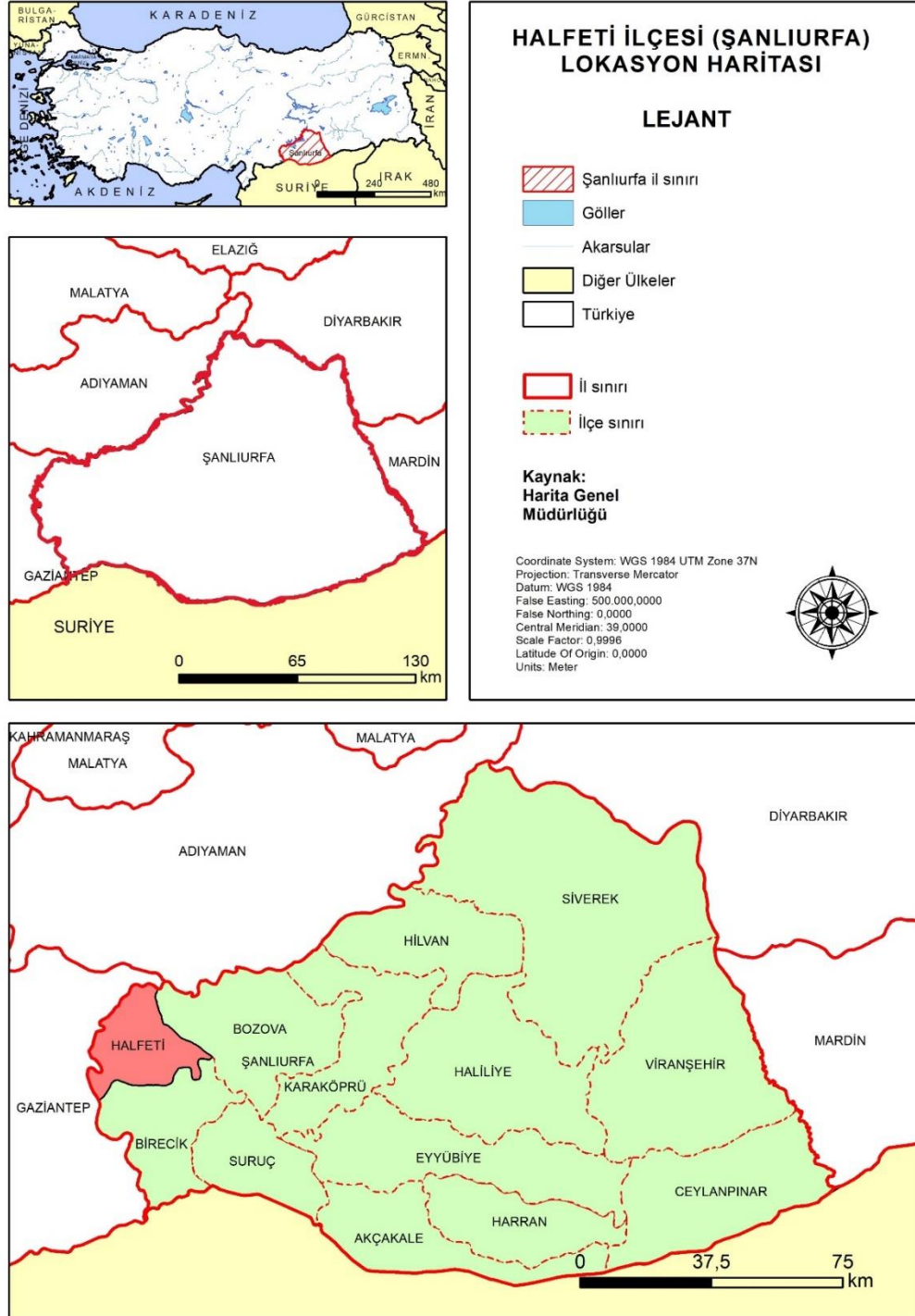
Araştırma sahamızı oluşturan Halfeti, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe konumundadır ve Şanlıurfa ilinin kuzeybatısını oluşturmaktadır. Doğusunda Bozova, kuzeyinde Adıyaman iline bağlı Besni ilçesi, güneyinde ise Birecik ilçesi bulunmaktadır. (Şekil 1.1). İlçenin toplam yüzölçümü 646 km² 'dir. 13 ilçenin yer aldığı Şanlıurfa'da Halfeti 46.312 nüfusuyla en az nüfusa sahip ilçe konumundadır. Şanlıurfa il merkezine 120 km uzaklıkta olan ilçenin ortalama yükseltisi 525 m'dir.

Araştırma sahasının önemli bir kısmı Fırat Nehri ile kolları olan akarsu ve dereler ile yer yer parçalanmıştır. 1985 yılında yapımına başlanan Birecik Barajı 2001 yılında 6. ve son ünitenin de devreye alınması ile tamamlanmıştır.

Bölgedeki iklimin kış aylarında nispeten ılıman olduğu söylenebilir. Sahanın ortalama sıcaklığı 18,7 °C'dir. Ortalama sıcaklık temmuz ve ağustos ayında 32,4 °C ile en fazla değere ulaşırken, en soğuk sıcaklık ortalaması 2,3 °C değerle ocak ayında görülmektedir. (MGM 1985-2005 verileri). Bölge genel anlamda yazları kurak ve sıcak, kışları yağışlı ve soğuk step iklimine sahipken Eski Halfeti, yükseltisinin az olması ve baraj gölüne yakınlığı nedeniyle il geneline göre daha nemli ve daha ılıman bir iklim özelliği ile bozulmuş Akdeniz iklimi özelliğindedir. Dolayısıyla inceleme sahasında kesin hatlarıyla baskın bir iklim tipinden söz etmek mümkün değildir. İklimdeki

çeşitlilik bölgedeki tarım ürünü çeşitliliğine de yansımış ve bu sayede ceviz, nar, incir ve kayısı gibi ürünler sahada kendine yer bulabilmiştir (Boyras ve Bostancı, 2015: 57).

Şekil 1. 1. Halfeti İlçesi Lokasyon Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğünün HGM-KÜRE ve HGM-ATLAS Veri Tabanından Dönüştürülmüştür

Bölgedeki tarım alanları bilhassa son dönemde ticari ekonomik değeri çok yüksek olan Antep fıstığı ve zeytin ağaçlarına ayrılmış ve diğer tarım ürünleri üretimi önemini yitirmeye başlamıştır. Hayvancılık bölgedeki kırsal alanlarda önemi giderek azalan bir uğraş olmaya başlamış ve buna bağlı olarak da birçok hayvan üreticisi ekonomik yönelimini değiştirmeye başlamıştır. Hâlihazırda sahadaki baskın hayvancılık türü koyun ve keçiden oluşan küçükbaş hayvancılıktır.

Halfeti'nin hâkim geçim kaynağına baktığımızda; Eski Halfeti'de coğrafi mekân farklılıklarına bağlı olarak turizm ön plana çıkmış ve gelişim hemen hemen tamamen bu yöne evrilmiştir. Eski Halfeti'de yer alan Şimaliye ve Rüştüye Mahalleleri sahip oldukları turistik potansiyelleri sayesinde turizmden önemli bir gelire sahip olmuş ve popüleriteleri son dönemde artarak devam etmiştir. Yeni Halfeti ve kırsal mahallelerinde yer alan durum ise tamamen farklıdır. Yeni Halfeti ve kırsal sahalarda ise turizmden ziyade tarım ve kısmi olarak da hayvancılık ön plana çıkmıştır. Kırsal sahalarda turizm adına Gürkuyu, Bulaklı, eski Savaşan, Kavaklıca ve Kantarma Mahallelerinde yer alan birkaç yapı dışında kayda değer bir yapının olmadığını söylemek mümkündür. Bu alanlarda yer alan turistik yapılar da turizm amacıyla toplumsal ihtiyaçlara cevap vermemekte hatta turizmden ziyade sıradan yapılar olarak görülmektedir. Hal böyle olunca halk bu sahalarda tamamı ile Antep fıstığı ve zeytin egemenliğine dayanan tarıma yönelmiş, az sayıdaki aile ise tarım ile birlikte hayvancılığı birlikte yapmaya başlamıştır. Bunlar dışında tahıl ürünleri, kırmızı mercimek, üzüm, karpuz, patlıcan, kayısı, erik ve pamuk gibi ürünlerde kendine yer edinmektedir. Ancak bölgede tarımsal ihracatın önemli bir kısmı fındık ve zeytin egemenliğine dayanmaktadır. Bu iki ürün dışında ticarete konu olan ürünlerin başında mercimek ve üzüm gelmektedir.

Çalışma sahamız kırsal mahalleler olduğundan sanayi faaliyetleri olarak yerel esnafların oluşturduğu küçük işletmeler yer almaktadır.

1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Halfeti (Şanlıurfa) İlçesi'nin Kırsal Coğrafyası" konulu çalışmada, Halfeti'nin coğrafi sınırları içinde bulunan kırsal alanlar öncelikle fiziki özellikleri ile ele alınmış ve devamında bu alanların yerleşme, nüfus, mesken tipleri, mahalle özellikleri ve sosyo-ekonomik özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte sahanın fiziki

yapısı, sosyo-kültürel yapısı, mimari dokusu ve bu dokuyu oluşturan geleneksel yapılar incelenerek yeni yapılaşmalar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Özellikle son dönemde artan turistik faaliyetlerin kırsal alanlara nasıl ve ne şekilde yansıdığı ve kırsal sahaların bu sektörden yararlanma durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır

Çalışma alanı olarak Halfeti kırsal sahasını tercih etmemizin en büyük nedeni Halfeti şehrinin isminin çok duyulmasına ve bu bölgenin çok bilinmesine rağmen kırsal alanların göz ardı edilmiş olmasıdır. Yer değiştiren şehir, Cittaslow (sakin şehir) unvanı, batık şehir, karagöl, Rum kale gibi tüm oluşumların merkez mahalleler ile ilişkilendirilmesi ve kırsal mahallelerin bu vitrin niteliğindeki oluşumlardan pay almamış olması en büyük motivasyon kaynağımız olmuştur. Aynı zamanda araştırma sahamız ile ilgili yapılan araştırmalar ve çalışmalar incelendiğinde kırsal mahallelerin özelliklerine yönelik çalışmaların yeterli sayıda olmadığı görülmüştür. Halfeti gibi çok tanınmış ve bilinmiş bir ilçenin yalnızca ilçe merkezi ile ön plana çıkmasından ziyade kırsal mahalleleri ve bağlı yerleşmeleri ile değerlendirilmesinin özellikle karar vericilere daha kapsamlı analizler yapabilme fırsatı sunacağı düşüncesi ile araştırmamızı yapmaya karar verdik. Bu çalışmada kırsal sahaların bilinmeyen veya bilinmesine rağmen gereken özen gösterilmediğinden dolayı arka planda kalan özellikleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmamız ile Halfeti şehrinde yer alan kırsal yaşamı, yerleşme ve özelliklerini, mesken yapılaşmasını, kültürü ve diğer faaliyetleri ortaya koymak hedeflenmiştir. Halfeti şehri, yerleşme ve nüfus bakımından kırsallığın ön planda olduğu bir saha iken sosyal ve ekonomik olarak merkez mahallelerin ön planda olduğu bir yerleşme durumundadır. Dolayısıyla çalışma sahamızda kırsal mahallelerin merkez mahallelere göre belirgin bir geri kalmışlığı söz konusudur. Kırsal mahalleler adına bir probleme dönüşen bu durumun nedenini ve çözümlerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Yaptığımız çalışma ile alanın tanıtımının yapılması ve sonraki dönemlerde yapılacak detaylı bilimsel araştırmalara kaynak olması da hedeflenmiştir. Tez kapsamında Halfeti'nin fiziki ve beşerî coğrafya özellikleri incelenerek mevcut kültürel özellikler ile çevre arasındaki uyum ve ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yörenin kırsal alanlarındaki çok yönlü gelişim ve değişimleri tespit edilerek geleneklerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

1.3. Materyal ve Metot

Halfeti (Şanlıurfa) İlçesi'nin Kırsal Coğrafyası" konulu çalışmamız karma araştırma yöntemine göre yapılmıştır. Sahada gezi ve gözleme dayalı olan bilgileri yerinde tespit etmek amacıyla nitel yöntem kullanılırken, değişimin ve gelişimin boyutunu ortaya koyabilmek için sayısal verilerden yararlanılarak nicel yöntemler kullanılmıştır. Doğrudan çalışma konusuyla ilgili bilgi ve kayıtların sınırlı olduğu durumlarda, araştırmaya esas teşkil eden verilerin çoğunluğu alan etütlerinden elde edilmiştir.

Bu kapsamda araştırmanın ilk aşamasında yöreye özgü yazılı kaynaklar ve literatür taranmış, kamu kuruluşlarının yayınladığı dokümanter verilerden (Nüfus ile ilgili bilgiler için TÜİK'ten, tarım ve hayvancılık ile ilgili bilgiler için TÜİK ve İlçe Tarım Müdürlüğünden, iklim verileri için Meteoroloji İl Müdürlüğü'nden, ulaşım turizm ve konut sayıları hakkındaki bilgiler için ise Halfeti Belediyesi, Halfeti Kaymakamlığı ve mahalle muhtarlarından) yararlanılmıştır.

"Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır." (Akpınar, 2017: 340). Bu kapsamda arazide gezi gözlem çalışması yapmak için mahallelere tek tek gidilmiş ve fotoğraflar çekilerek kırsal mahallelerdeki görünüm ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Mahalle muhtarları ile birlikte mahallede uzun süredir yaşayan kişilerle mülakatlar yapılarak mahallelerin mevcut değişim ve gelişimleri hakkında bilgiler elde edilmiştir. Yine söz konusu mahallelerde anket çalışmaları yapılarak bölge hakkında detaylı bilgiler elde edilmiştir. Anket çalışmaları kapsamında basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılırken sorular ve değişkenler; tez konusu, araştırmanın amacı ve araştırma sahasının niteliği dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Halfeti şehrinin kırsal coğrafyasının özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmanın evrenini, Halfeti ilçesinin kırsal sahasında yaşayan 32.812 kişiden oluşan halk oluşturmaktadır. Araştırmaya yönelik örneklem seçiminde Halfeti'nin kırsal mahallelerinde ikamet eden, sahanın coğrafi ve kültürel özelliklerine hâkim olan ve yaşı itibari ile sahadaki değişim ve gelişimi gözlemlemiş olan kişiler seçilmiştir. Bununla birlikte seçilen örneklem grubundaki kişilere anket soruları farklı zamanlarda

uygulanarak bireylerin birbirinden habersiz olmaları durumu göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda gidilen her arazi gezisinde farklı mahalleler ziyaret edilerek buralarda yaşayan kişilere yerinde anket uygulaması yapılmıştır.

Kırsal sahadaki gelişim ve değişimin hangi boyutta gerçekleştiği, bu gelişimin yöreyi hangi yönleri ile etkilediği, yörede nasıl bir etkileşim meydana getirdiği ve tüm bunların yerel kültüre nasıl yansımış olduğu araştırma problemi olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın temel hipotezine göre Halfeti şehri sahip olduğu konumu, tarihi özellikleri, fiziki ve beşerî özellikleri bakımından kırsallığın ön planda olduğu ve bu yönüyle öne çıkan bir saha olmalıdır. Ayrıca sahanın özelliklerinin yakın coğrafyası ile etkileşiminin fazla olması kültürel yayılmayı ve çok kültürlülük gibi oluşumları tetiklemiş olmalıdır.

Çalışma sahamızın mekânsal analizleri ve haritaları, CBS programlarından biri olan ARCGİS'te hazırlanmış olup ARCGİS'in alt dallarından biri olan ARCGİS MAPS kullanılarak hazırlanmıştır. ARCGİS MAPS kullanılarak elde edilen haritaların oluşturulmasında Harita Genel Müdürlüğü, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan haritalardan büyük ölçüde istifade edilmiştir. Tezin her aşamasında bilgisayar desteğinden yararlanılmış olup, fotoğraf ve görüntülerin elde edilmesinde uzaktan algılama yöntemi, metin bölümünün hazırlanmasında Microsoft Office (2016) word, tablo ve grafiklerin hazırlanmasında Microsoft Office (2016) Excell ve haritaların hazırlanmasında ise ArcGIS v10 yazılımı kullanılmıştır.

Yapılan tüm bu çalışmalar ve elde edilen bilgiler coğrafyanın prensipleri doğrultusunda coğrafi düşünce sisteminin temelini oluşturan dağılış, bağlantı ve sebep-sonuç ilkeleri gözetilerek değerlendirilmiş ve bir rapor haline getirilerek sunulmuştur.

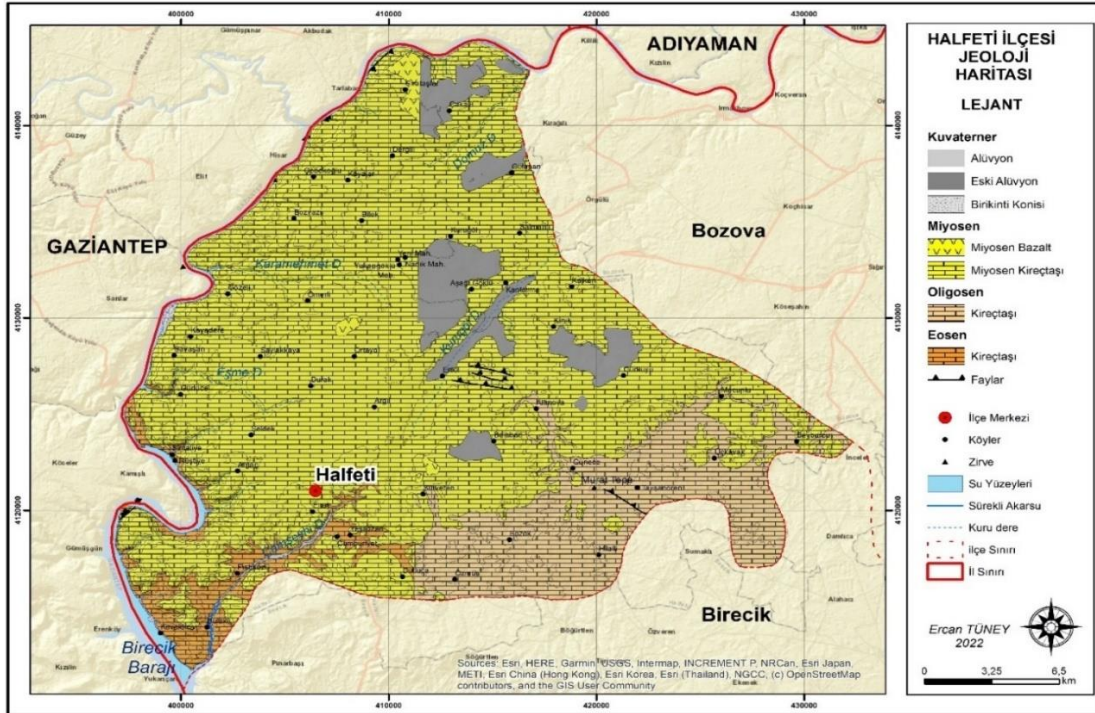
İKİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Araştırma sahamız Türkiye'nin jeolojik zaman oluşumuna paralel olarak genç yapıli arazi ağırlıklıdır. Buna bağıli olarak saha, genel anlamda III. ve IV. zamanda oluşmuş arazilerden meydana gelmektedir. Mevcut saha hemen hemen bütünü ile Miosen oluşumludur. Eski Halfeti şehir merkezindeki Fırat Nehri'nden itibaren Yeni Halfeti şehir merkezinin kurulduğu alana kadar olan sahada Eosen, Miosen ve Oligosen oluşumlu kireç taşından oluşan araziler bulunur. (Şekil 2.1.)

Şekil 2. 1. Halfeti İlçesi Jeoloji Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü HGM-Küre ve HGM-Atlas Veri Tabanından Dönüştürülmüştür.

Çalışma alanı ve yakın civarında; ince-orta-kalın tabakalardan oluşan kumtaşı, kireçtaşı ve marnlardan oluşan Gernav Formasyonu bulunur. Bu alan aşınması kolay olan yapılardan ibaret olması nedeniyle dış etmenler tarafından kolayca aşınmaya uğramıştır. Aynı zamanda bugünkü topografyanın oluşumunda akarsu aşındırmalarının da önemli bir etkisi olmuştur. Halfeti'nin daha güneybatısındaki Birecik'e sınır olan kısım Alt Eosen oluşumludur (Altuntaş, 2019: 13).

Arazinin kireçtaşlarından oluşması bölgede kum ocaklarının açılmasını sağlamıştır. Eski Halfeti şehir merkezinin kuzey kesiminde bulunan kum ocağı bölgedeki inşaatlarda kullanılmaktadır. Kireçtaşı bakımından çok sayıda saha bulunmak ile birlikte en fazla kireçtaşı temini Argıl Mahallesi güzergâhında yapılmaktadır. (Şekil 2.2.).

Şekil 2. 2. Karaotlak-Argıl Mahallesi Arasında Kireçtaşından Oluşan Arazi

Jeolojik ve Jeomorfolojik farklılıklar kırsal sahalardaki yerleşim yerlerinde hem yerleşim sahalarının belirlenmesinde hem de yerleşim şekillerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda çalışma sahamızın bütünü düşünüldüğünde eski tip meskenlerin yapımında ağırlıklı olarak kireçtaşı kullanımı ön planda olmuştur. Bilhassa Fıstıközü,

Argıl, Bozyazı ve Kınık Mahallelerinde bu durum daha ön plana çıkmıştır. Bu mahallelerde taş yapımı mesken sayısı fazladır ve taş olarak da kireçtaşı kullanılmaktadır. Sırataş Mahallesi yakın çevresinden jeolojik olarak keskin diyebileceğimiz farklılık gösteren tek mahalle konumundadır. Miyosen oluşumlu bazalt oluşumları mevcuttur. Kireçtaşına göre daha sert olan bu kayalar da yine mesken yapımında kullanılmaktadır. Ancak gerek kireçtaşı gerek ise diğer kayaların son dönemde mesken yapımında çok fazla tercih edilmediği ve geleneksel mesken yapımından uzaklaşıldığı görülmektedir.

Sahamızda gerek sulama suyu gerek içme suyu için yapılan artezyen kuyu kazılarında yeraltı suyuna yer yer değişmekle birlikte ortalama olarak 90-95 m derinliklerinde ulaşılmaktadır (Halfeti Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü).

Şanlıurfa il merkezi ve ilçeleri deprem riski bakımından 3. derece deprem sahasında bulunmaktadır. Ancak çalışma sahamız Hatay'dan başlayarak Nurdağı üzerinden Adıyaman'a uzanan Doğu Anadolu Fay Zonuna komşu diyebileceğimiz bir konumda bulunmaktadır (Deprem Araştırma Dairesi). Dolayısıyla doğrudan büyük bir depremin merkez üssü olma ihtimali düşük gibi görünse de yakın çevresinden geçen ve büyük depremlere sebebiyet veren Doğu Anadolu Fay Hattında meydana gelebilecek depremlerden fazlası ile etkilenecek bir coğrafyada bulunmaktadır. Nitekim son yaşanan Maraş depremlerinde (7.8-7.6 şiddetinde) il merkezinde olduğu gibi Halfeti şehrinde de birçok bina hasar almış ve 8 bina ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir.

Yeni Halfeti şehir merkezi, Şanlıurfa platosunun en batısını oluşturmakta olup 600-700 metre yüksekliklerde yer almaktadır. Çalışma sahamızın geneline bakıldığında çok yüksek bir topoğrafyaya rastlanmamakla birlikte yer yer engebeli bir yapı, yer yer ise düz bir yapı ile karşılaşılmaktadır. Engibeli alanların lokasyonu daha ziyade Eski Halfeti şehri (batı kısım) civarında yer alırken Yeni Halfeti şehri civarı daha sade ve düz alanlardan oluşmaktadır. Çalışma sahamızın batı kesimlerinde Fırat Nehrinin güçlü aşındırma etkisine bağlı olarak dik sarp yamaçlar oluşmuştur. Söz konusu dik yamaçlardan şehrin doğusuna doğru gidildikçe yükseltinin arttığını ve devamında topografik alanın daha sade bir yapıya sahip olduğunu görmek mümkündür. Çalışma sahamızın en yüksek noktasını Yeni Halfeti şehir merkezinin doğusunda yer alan 693 metre yükseltisindeki Ziyaret Tepesi oluşturmaktadır. Araştırma sahamızda yükselti

2.2. İklim Özellikleri

Şanlıurfa, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kısmen yağışlı olan karasal iklime sahiptir. Çalışma sahamızda da karasal iklimin etkisi görünmektedir. Ancak bu karasal etki Akdeniz'e yakınlık nedeniyle oldukça yumuşak bir özellik gösterir. Yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise soğuk ve kısmen yağışlı geçer. Halfeti, yükseltinin az olması nedeniyle il geneline göre daha nemli ve ılıman bir iklim özelliği ile bozulmuş Akdeniz iklimi özelliği göstermektedir. Buna bağlı olarak da bölgede çok sayıda zeytin, limon ve turunçgil ürünleri yer almaktadır.

İlçede ortalama sıcaklık 19 °C'dir. En soğuk ayın ortalaması 2,3 °C değerle ocak ayı iken en sıcak ayın ortalaması 33,1 °C ile temmuz ayı olduğu görülmektedir. Yine temmuz ayı 40.1 °C ile maksimum sıcaklık ortalamasının da en fazla olduğu ay olmuştur. İlçenin maksimum sıcaklık ortalamasının ise 24,9 °C olduğunu söylemek mümkündür. (Tablo 2.1). Sıcaklık verilerinin il merkezi ile uyumlu olduğu görülmüştür. İl merkezinde de ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay 5,6 °C ile ocak ayıdır. Ortalama sıcaklığın en fazla olduğu ay ise 32.0 °C ile temmuz ayıdır. İl merkezinde en soğuk ayın ortalaması 2,1°C ile ocak ayı iken en sıcak ayın ortalaması 38,8 °C ile temmuz ayıdır. Buradan hareketle en sıcak ve en soğuk ayların il merkezi ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

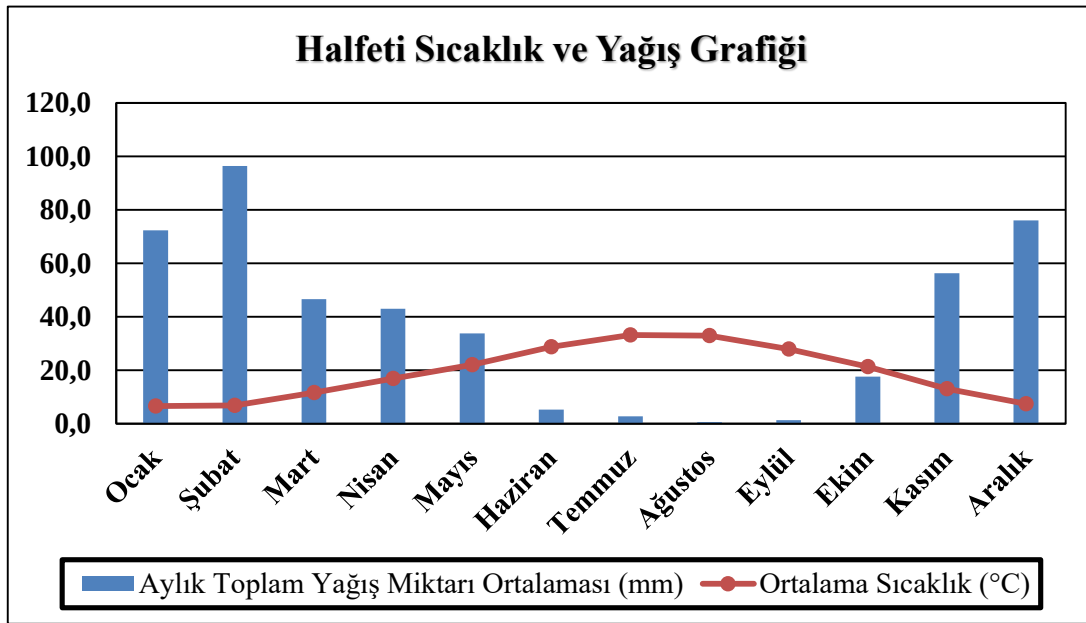
Tablo 2.1. Halfeti'nin 1985-2005 Yılları Arası Sıcaklık ve Yağış Verileri

AYLAR	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ortalama
Max Sıc.Ort. (°C)	10.6	1.2	17.4	23	28.5	35.1	40.1	39.8	34.8	28.3	18.7	11.6	24.9
Min. Sıc. Ort. (°C)	2.5	2.3	5.5	10	14.3	20.3	24.4	23.9	19.2	13.6	7.3	3.2	12.2
Ort. Sıc.(°C)	6.5	6.8	11.6	16.9	22	28.7	33.1	32.9	27.9	21.3	13	7.4	19
Aylık Top. Yağ. Ort. (mm=kg÷m ²)	72.3	96.4	46.6	43	33.8	5.2	2.7	0.6	1.3	17.6	56.3	76	37.6
Aylık Bul. Gün. Say. Ort.	15	14.7	16	18.9	18.1	7.4	2.6	6.4	9	15.4	15.1	16.4	12.9
Aylık Sis. Gün. Say. Ort.	0.22	0.22	0.33								0.06	1.72	0.21
Aylık Kar Yağ. Gün. Say. Ort.	0.56	0.56											0.093

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü- Şanlıurfa

Yağış durumuna bakıldığında en yağışlı ayların kış mevsiminde görüldüğü (aralık, ocak, şubat), yaz yağışlarının ise (haziran, temmuz ve ağustos ayı toplamı 8.5 mm) hemen hemen hiç olmadığı görülmektedir. Mevcut yağış durumları göz önüne alındığında Akdeniz iklimine yakın bir özellikte olduğuna işaret eder. (Şekil 2.4.). Bulutlu gün sayısının en fazla olduğu ay 18.90 ile nisan ayıdır. En az bulutlu ay ise 2.60 ile temmuz ayıdır. Kar yağışlı gün sayısı 0.56 ile en fazla ocak ve şubat aylarında görülmektedir. Her iki ayın ortalaması da 0,56 olarak gerçekleşmiştir. Sisli günlerinde en fazla 1.72 ile aralık ayında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. (MGM-Şanlıurfa).

Şekil 2. 4. Halfeti Sıcaklık ve Yağış Grafiği

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 1985-2005 Yılları Arasına Ait Verilerinden Dönüştürülmüştür

Verilen yıllar arasındaki verilere bakıldığında rüzgârın en fazla esme sayısının ortalama 3.884 kez ile kuzey (N) yönlü olarak gerçekleştiği görülmektedir. Aylara göre rüzgârın kuzey yönlü en fazla estiği esme sayısı değerlendirildiğinde haziran ayı 4.896 kez ile öne çıkmaktadır. Rüzgârın verilen yıllar arasında en az estiği yön ise 28 kez ile güneydoğu (SE) olmuştur. (Tablo 2.2).

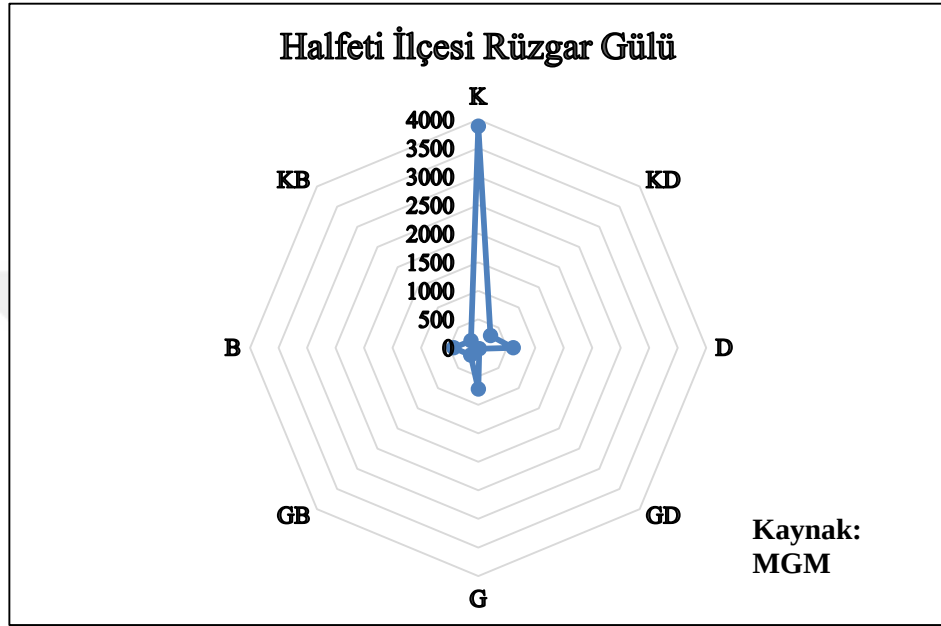
Tablo 2.2. Halfeti'nin 1985-2005 Yılları Arası Rüzgârın Esme Yönüne ve Esme Sayısına Ait Meteorolojik Veriler

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ortalama
Nw	32	88	280	216	272	384	136	184	168	80	112	152	175.3
Ne	600	472	376	304	312	200	80	216	208	168	288	424	304
E	968	1056	1136	744	536	176	240	136	160	400	600	1248	616,6
N	3968	3936	3576	3088	4304	4896	4848	4488	4176	2320	3152	3864	3884.6
Se	16	48	72	56	32	16	8		8	64	8	16	28.6
S	392	784	1112	1224	824	392	808	680	880	624	600	392	726
Sw	64	96	296	288	248	288	136	168	184	216	96	136	184.6
W	264	336	440	624	472	808	360	352	296	520	360	336	430.6
Hakim Rüzgar Yönü	N 38.10	N 41.62	N 34.41	N 30.63	N 41.32	N 48.57	N 46.54	N 43.09	N 41.43	N 23.99	N 31.27	N 37.10	N 38.17

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü 1985-2005 Yılları Arasındaki Verilerinden Dönüştürülmüştür.

Verilerin tamamı incelendiğinde yörenin rüzgâr frekans gülü Şekil 2.5'te olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. (Şekil 2.5). Bu durumda hâkim rüzgâr yönünün gerek esme sayıları gerek ise yer şekillerinin uzanış doğrultusu dikkate alındığında baskın bir şekilde kuzey (N) olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 2. 5. Halfeti İlçesinin 1985-2005 Yılları Arasına Ait Rüzgâr Frekans Gülü

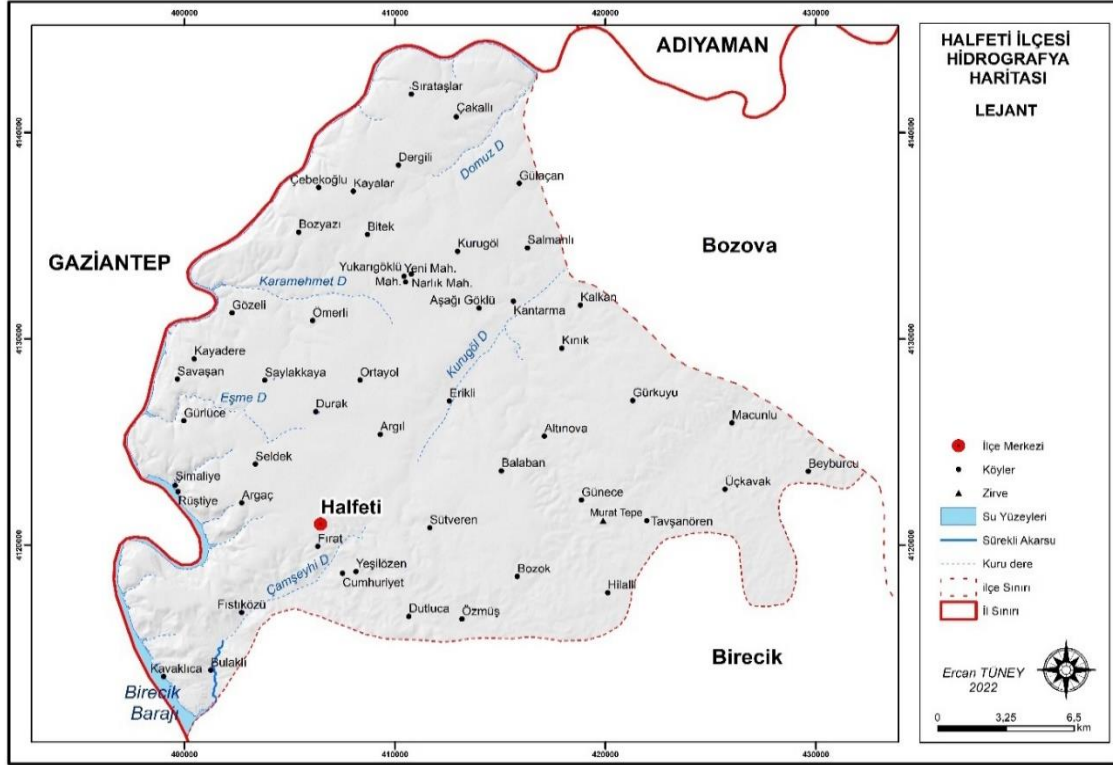

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 1985-2005 Yılları Arasına Ait Verilerinden Dönüştürülmüştür.

2.3. Hidrografik Özellikler

Halfeti şehrinin en önemli hidrografik unsurunu şüphesiz Fırat Nehri oluşturmaktadır. Bunun dışında Fıstıközü'nde yer alan Çamşeyhi Deresi, Gürlüce yakınlarındaki Eşme Deresi, Gözeli Mahallesinde bulunan Karamehmet Deresi, Çakallı Mahallesinde bulunan Domuz Deresi ve Erikli ile Aşağı Göklü Mahallesi yakınlarında yer alan Kurugöl Deresi belli başlı akarsulardır. (Şekil 2.6.).

Şekil 2. 6. Halfeti İlçesi ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü HGM-Küre ve HGM-Atlas Veri Tabanından Dönüştürülmüştür.

Gerek Türkiye'nin gerek ise Batı Asya'nın en geniş drenaj sahasına sahip akarsularından biri olan Fırat Nehri, kaynağını Erzincan'ın Akyurt Beldesinden almaktadır. Nehir iki önemli kol (Karasu- Murat) ve onlarca yan koldan beslenir. Şüphesiz Fırat'ın en önemli ayağı olan Murat Nehri, kaynağını Ağrı Dağı eteklerinden alarak güneye doğru akmakta ve Keban Barajı yakınlarında kaynağını Erzurum Dumludağ'dan alan Karasu ile birleşmektedir.

Nehrin akış durumu yıl içinde farklılık göstermekle birlikte ortalama yıllık akım 30 milyar m³ civarındadır. Bu potansiyelin %80'i Keban Barajının kuzeyindeki yukarı havzada yer alır.

Yıl içi akım kışın, yağışın kar şeklinde olmasından ötürü 200 m³ /sn hızında iken, bu akış hızı ilkbaharda yağmur ve kar erimeleri ile 2000 m³ /sn'ye ulaşır." Temmuz ayında sıcaklık ve buharlaşmaya bağlı olarak akış hızla azalırken Eylül-Ekim gibi en düşük seviyeyi görmektedir. (Yıldırım, 2006: 33).

Fırat Nehri, kuzeyde Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman ve Gaziantep il sınırını belirledikten sonra güneyde Suriye ve devamında Irak topraklarına girmektedir. Irak sınırları içinde Dicle Nehri ile birleşerek Şatt'ül-Arab'ı oluşturduktan sonra Basra Körfezi'ne dökülür. Nehrin en önemli kolları Murat Nehri, Karasu, Peri, Munzur Çayı, Tohma Çayı ve Çaltı'dır. 2.800 km uzunluğa sahip olan nehrin 1.263 km'lik kısmı Türkiye sınırları içinde yer almaktadır. Nehrin rejimi Türkiye'deki akarsulara oranla daha düzenlidir. Mart ve haziran aylarında kar yağışı ve erimelerine bağlı olarak debisi artarken temmuz ve ocak ayları arasında çekilme eğilimindedir. Nehrin suları mevsimsel olarak azalsa da tamamen kurumaz ve bu özelliği ile yöreye önemli bir katkı sunar.

Fırat Nehri dışındaki akarsular dere niteliğindedir. Bu derelerin ikisi hariç (Karamehmet, Çamşeyhi) diğerleri zaman içinde kuruyarak ortadan kalkmıştır. Harita Genel Müdürlüğü HGM-küre ve HGM-atlas veri tabanından aldığımız bilgilerde yer alan dere ve akımların günümüzde çoğunun kuruduğu yapılan arazi gezilerinde gözlemlenmiştir. Adı geçen derelerden bazılarının (eşme ve domuz dereleri) yöre halkı tarafından isimleri dahi bilinmemektedir. Zaten söz konusu derelerin bulunduğu konum ziyaret edildiğinde ortada dere olmadığı, vadilik bir alan olduğu ve kurumuş bir dere yatağı olduğu görülmüştür. Günümüzde hala dönem dönem bünyesinde su bulunduran Karamehmet ve Çamşeyhi Derelerinin de debileri oldukça düşük seviyededir. Debileri yaz mevsiminde aşırı sıcaklara bağlı olarak buharlaşmanın da etkisiyle oldukça düşmekte hatta akımları durma noktasına gelmektedir. Tarımsal üretimin fazla olduğu bu alanda şüphesiz ki sulamaya duyulan ihtiyacında fazla olduğunu düşünürsek söz konusu su kaynaklarının sulama ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür. Sahadaki debisi en yüksek dere olan Çamşeyhi Deresi, Fıstıközü ve Bulaklı Mahalleleri güzergâhında yer almaktadır. Derenin Bulaklı Mahallesinde yer alan bir bölümüne Aşıklar Deresi adı verilmektedir.

Sahada yer alan ve nadiren de olsa debisi artış gösteren bir diğer dere ise Ömerli ve Gözeli Mahalleleri arasında yer alan Karamehmet Deresidir. Bu dereye yöre halkı tarafından Gözeli Pınarı adı da verilmektedir. Yörede bulunan diğer su kaynaklarının kuruyarak ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Mevsimsel olarak yağışların çok fazla olduğu dönemlerde kısmen de olsa kuruyan dere yataklarında yüzeysel akış gerçekleşmektedir. Kuruyan derelerden Eşme Deresi Savaşan ve Gürlüce Mahalleleri

arasında, Domuz Deresi, Dergili ve Gülaçan Mahalleleri arasında yer alırken Kurugöl Deresi, Kantarma ve Erikli Mahalleleri arasında yer almaktadır. (Şekil 2.6).

Ülkemizin ve bölgemizin en büyük nehri olan Fırat Nehrinin önemli özelliklerinden biri de Türkiye'nin hâlihazırdaki en büyük barajları olan Atatürk ve Keban Barajlarını bünyesinde bulundurmasıdır. Sahamız için nehri önemli yapan faktör ise Eski Halfeti'yi sular altında bırakarak Birecik Barajı Gölünün yapılmış olmasıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ülkemizde göl sayısının en az olduğu bölge olarak bilinmektedir. Halfeti ilçesi de doğal veya yapay bir gölün bulunmadığı bir saha konumunda iken 2000 yılında yapılan Birecik Baraj Gölü sayesinde yapay bir göle ev sahipliği yapar duruma gelmiştir. Bölgenin genel olarak çok fazla göle sahip olmadığı düşünüldüğünde yapılan Birecik Baraj Gölü sadece Halfeti ilçesi için değil yakın coğrafyası içinde son derece önemli bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

Halfeti'de yerleşim, Birecik Baraj Gölü yapılmadan önce bölgenin batısında yer alan Fırat Nehri kıyısında yoğunluk kazanmış durumdaydı. Ancak 2000 yılı ortalarında nehrin, Halfeti yerleşim yerini içini alan batı kısmında sular toplanmaya başlayınca yerleşim yerlerinin ve tarım arazilerinin önemli bir kısmı baraj suları altında kalmıştır. Barajın tamamlanmasıyla 92 km'lik havzada; 9 köy tamamen, 3 köy kısmen 32 köyün ise bahçeleri sular altında kalmıştır (Halfeti Belediyesi).

Özellikle yerleşim sahası içinde kıyıya yakın kesimlerde yer alan çarşı, ticarethaneler ve sayfiye yerlerinin yanı sıra ilçe merkezinde halkın büyük bir kısmının geçim kaynağı durumunda olan bağ ve bahçelerin sular altında kalması şehrin adeta yaşam damarlarını kesmiştir. Oldukça zengin olan yeşil alanın yerini günümüzde tamamen masmavi baraj göl suları almış bulunmaktadır. Bölgede yaşayan yerli halkın arazileri sular altında kalmış ve bir nevi bölgeden taşınmak zorunda kalarak bugünkü Yeni Halfeti sahasına yerleşmek durumunda kalmışlardır.

Birecik Baraj Gölünün yapılması kırsal mahalleler üzerinde önemli bir değişikliğe sebebiyet vermemiştir. Barajın yapılmasından en çok etkilenen mahalleler Çekem Mahallesi, Rüştüye Mahallesi, Şimaliye Mahallesi, Savaşan Mahallesi ve Kavaklıca Mahallesi'dir. Merkez bölgede yer alan Çekem Mahallesi barajda su tutulduktan sonra tamamen yok olurken yine merkez bölgede bulunan Rüştüye ve Şimaliye Mahallelerinin de nehre yakın bölümleri baraj yapımından etkilenmiştir.

Savaşan Mahallesi tüm birimleri ile yer değiştirmek zorunda kalırken Kavaklıca Mahallesi'nin de bir bölümü nehrin suları altında kalarak yok olmuştur. Baraj yapımına bağlı olarak merkez mahallelerden kırsal mahallelere göç eden yerel halk kırsal nüfusun artmasında etkili olmuştur.

2.4. Toprak Özellikleri

Halfeti ilçesi çalışma alanı topografik yönden taban ve yamaç arazilerinden meydana gelmektedir. Yamaç alanlarında eğim % 2-12 arasında iken taban arazilerinde eğim %1-2 arasında yer alır. Yöredeki toprakların karakter kazanmasında topoğrafya, iklim ve ana materyalin etkisi fazladır (Altuntaş, 2019: 3).

(Altuntaş 2019) Halfeti genelinde toprakların Seldek, Karaotlak, Durak ve Argıl profillerine yönelik yaptığı çalışmada; Seldek profilindeki toprakları A-B-C horizonlarına sahip derin profilli toprak olarak tanımlamıştır. Toprak renginin yüzeyden itibaren kahverengi olduğunu, toprak tekstürünün ağır bünyeli olup, drenaj sorununa rastlanılmadığını, organik madde oranı bakımından yöredeki en yüksek profil olma özelliğini taşıdığını ve genel olarak tuzluluk sorunu bulunmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte topraktaki kil oranının %60'ların üzerinde olduğunu ve ağır bünyeli bir yapıya sahip olduğunu tespit etmiştir. Aynı toprağın kimyasal analizini yaptığında, pH'sının (7,72 – 8,01) değerler arasında olduğunu, organik madde bakımından yüzeyden itibaren azalma olduğunu ve bunun da bölge topraklarının genel özellikleri ile benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir. Toprak taksonomisine göre profilde kayma yüzeylerinin görülmesi ve çatlaklamaların oluşması nedeniyle vertisol ordosuna ait olduğunu belirtmiştir. Argıl ve Durak profilindeki toprakları arazi yüzeyinin eğimli olması ve herhangi bir toprak altı horizonuna sahip olmamasından dolayı genç bir toprak olarak, entisol ordosuna ait olduğunu belirtmiştir (Altuntaş, 2019: 20-22).

Şekil 2. 7. Sütveren’de Fıstık Tarımının Yapıldığı Kahverengi Bozkır Toprak

Yörenin toprak özelliklerine yönelik yapılan bir başka çalışmada (Saraçoğlu ve ark 2014) göre yörede yer alan killi ve killi-tınlı yapıdaki toprakların kil kapsamları % 23.78-67.78, silt kapsamları % 12.7-34.7 kum kapsamları ise % 17.52-55.52 arasında değişmekte olup, kil, silt ve kum değerlerinin ortalamaları ise sırasıyla %46.61, 25.23 ve 28.15 olacak şekilde tespit edilmiştir. (Saraçoğlu ve ark, 2014: 41).

Araştırma sahasında yer alan toprakların toplam tuz (%) değerlerine (elektriksel iletkenlik) ilişkin (Saraçoğlu ve ark 2014) tarafından yapılan çalışmalarda topraktaki tuz değerlerinin %0,04-0,35 arasında olduğu tespit edilmiştir. Toplam ortalama tuz değeri ise 0,08’dir. Elde edilen değerler yörede yer alan topraklarda tuzluluk bakımından herhangi bir sorunun olmadığını göstermektedir. Şanlıurfa çevresinde önceden yapılmış olan çalışmalarda Akçakale ve Harran’ın bir kısmı hariç, kalan sahalarda toprakların tuzluluk bakımından bir sorununun olmadığını ve bu sahalarda birçok kültür bitkisinin yetiştirilebileceğini göstermektedir. Yine aynı çalışmada analiz edilen toprakların kireç kapsamları %0.38–33.8 arasında değişmiştir. Bu numunelerin %4’ü az kireçli, %17’si orta, %48’i kireçli, %9’u fazla kireçli ve %22’si de çok fazla kireçli çıkmıştır. Yörede yer alan toprakların kireç yönünden bu kadar zengin olmasının nedeni genellikle sahadaki ana materyalin eosen ve oligosen oluşumlu kireçtaşlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır (Saraçoğlu ve ark, 2014: 42-43).

Araştırma sahasında yer alan bir diğer toprak türü de bozulmuş kırmızı renkli Akdeniz toprağıdır. (Yöre halkı kırmızı kepir toprak ismi vermekte). (Şekil 2.8.). İlçenin genel görünümüne bakıldığında kahverengi bozkır toprağı, vertisol topraklar ve bozulmuş kırmızı renkli Akdeniz toprağının yayılış gösterdiği görülmektedir. Kırmızı renkli Akdeniz toprağının bulunduğu alanlarda genellikle fıstık ve zeytin tarımı yapılmaktadır. Kahverengi bozkır toprağından oluşan araziler fıstık ve zeytin tarımı ile birlikte tahıl tarımının yapıldığı alanlar olarak öne çıkarken vertisol toprağın bulunduğu alanlar genelde ya tahıl tarımının yapıldığı ya da boş ve kullanılmayan arazilerden oluşmaktadır. (Halfeti İlçe Tarım Müdürlüğü).

Şekil 2. 8. Özmüş Mahallesinde Fıstık Tarımının Yapıldığı Kırmızı Kepir Toprak

2.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

1906 Halep Salnamesine göre; Halfeti ormanlık alanlar ile çevrilidir. Ormanlık sahanın hangi tür bitkiler barındırdığı belirtilmemiş olsa da fiziki şartlar ve iklim şartlarına bakılarak bu ormanların büyük oranda meşe ağaçlarından oluştuğu tahmin edilmektedir. Halfeti çevresindeki bu ormanlar salname kayıtlarına göre her yıl düzenli olarak Birecik, Antep ve Urfa'nın kömür ile odun ihtiyacını karşılamaktadır (Eroğlu ve ark. 2012: 139). Eski Halfeti'de nehir kıyı çizgisinden itibaren yerleşmelerin oluştuğu alanlarda vatandaşlar zaruri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kültür bitkilerini yetiştirmeyi tercih etmiştir. İklim koşullarının etrafa göre daha yaşanılır olması

sebebiyle yükseltinin az olduğu kesimlerde üzüm, kayısı, incir, erik ve malta eriğı gibi kültür bitkilerinin yetiştirildiğı görölmüştür. Ancak bu ürünler bölgenin doğal bitki örtüsünden kaynaklı yetişen ürünler değil yaşayan halk tarafından benimsenip kültüre alınan bitkilerdir. Yerleşim alanlarının daha yüksek kesimlerinde ise (450-600 metre), yamaçlar boyunca geven, adaçayı, kekik, yabani hardal ve devedikenini gibi bozkır bitki toplulukları karakterini barındıran ve çalılardan oluşan bitkiler oluşturur. (Şekil 2.9.).

Şekil 2. 9. Savaşan Mahallesinde Doğal Olarak Yetişen Yabani Hardal Bitkisi

Daha yüksek kısımlarda ise bilhassa Yeni Halfeti yolu güzergâhı boyunca yörede önemli ticari kaynak oluşturacak bir özelliğe sahip Antep fıstığı bahçeleri yer almaktadır. Fıstık üretimi genelde iki aşama şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki fıstığın ilk olgunlaşmaya başladığı ve tat olarak da en güzel seviyesine ulaştığı bu nedenle de genelde baklava yapımında kullanılan boz fıstık aşamasıdır. (Şekil 2.10). Diğer aşaması ise boz fıstığın daha olgunlaşmış hali olan beng fıstık aşamasıdır. (Şekil 2.11.). Beng fıstık genelde çikolata, diğer tatlıların yapımı ve normal meze amacıyla kullanılmaktadır.

Şekil 2. 10. Antep Fıstığı Ağacının Boz Fıstık Aşamasındaki Görünümü

Şekil 2. 11. Antep Fıstığı Ağacının Beng Fıstık Aşamasındaki Görünümü

Bunun dışında son dönemde teşvik desteklemeleri verilen zeytin ve üzüm gibi ürünler de bölgede yetiştirilen diğer bitkilerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Nüfus

Genel anlamda nüfus; belirli bir sınır dâhilinde ve belirli bir zaman aralığında yaşayan insan sayısını ifade eder. Tanoğlu'na (1969: 29) göre, “Nüfus, hareket halinde, her an ve durmadan değişen bir olaydır.” Coğrafyanın en temel inceleme konularından biri de şüphesiz nüfus konusudur. Nüfusun çeşitli özelliklerinin zaman ve mekâna göre gösterdiği değişiklikler, nüfusun yeryüzündeki dağılışı, bu dağılışa neden olan faktörler, doğum ve ölümler ve nüfusun hareketi (göçler), beşerî coğrafya dalı olan nüfus coğrafyasında ele alınmaktadır. (Şahin, 2018: 14). “Dünyada bölgeler arasında yapılan göçler ve gerçekleşen doğumlar bir nüfus hareketi meydana getirirler. Yerleşilen bir sahanın sağladığı olumlu ve olumsuz koşullar o sahanın genel anlamda nüfus ve oluşan nüfus hareketini doğrudan etkilemektedir.” (Doğan, 2009: 68).

Araştırma sahamızı oluşturan Halfeti geçmişten günümüze kadar idari ve nüfus açısından değişik dönemler geçirmiştir. 19. yüzyıla kadar Rum-Kala kazasına bağlı bir yerleşim yeri iken 19.yüzyıldan sonra bu kaza, merkezinin Eski Halfeti'ye taşınması ile birlikte bugünkü Halfeti şehrinin temellerinin atıldığı düşünülmektedir. Devam eden yıllarda 1941 senesinde Şanlıurfa'nın Birecik kazasına bağlı bir belde durumundayken 1954 yılında idari anlamda ilçe hüviyetine kavuşmuştur. Tüm bu dönüşüm nüfus üzerinde de önemli değişikliklere yol açmıştır.

3.1.1. Nüfus Miktarı ve Artışı

Halfeti ilçesinin Cumhuriyet sonrası nüfus gelişimine bakıldığında; dalgalı bir değişim olduğu görülür. İlçenin nüfus ile ilgili kesin kayıtları 1935 yılından itibaren mevcuttur. Nüfusun günümüze kadar olan gelişim evresinin her aşamasında kırsal nüfus merkez nüfusunun üzerinde seyretmiştir. Bununla birlikte oran olarak aynı durum söz

konusu değildir. Örneğin 1935 yılında ilçe merkezi nüfusu 1.989 iken kırsal sahanın nüfusu 16.775'tir. Dolayısıyla aradaki fark yaklaşık 8 kat kadardır. Ancak 2015 verilerine bakıldığında merkez mahallelerin nüfusu 8.514 iken kırsal mahallelerin nüfusu 29.416'dır. Aradaki fark yaklaşık 3.5 kata kadar düşmüştür. (Tablo 3.1).

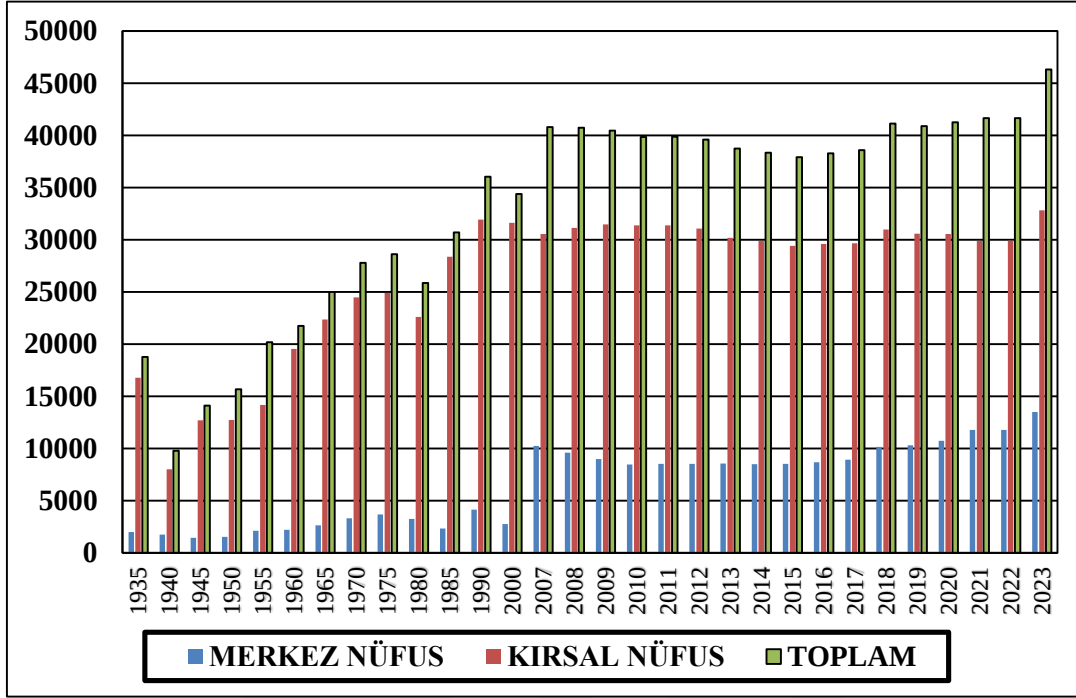
Tablo 3. 1. Halfeti İlçesi'nin 1935-2023 Yılları Kır ve Merkez Nüfus Miktarları

Yıllar	Merkez Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam
1935	1.989	16.775	18.764
1940	1.753	8.014	9.767
1945	1.421	12.693	14.114
1950	1.512	12.723	15.685
1955	2.105	14.173	20.193
1960	2.196	19.546	21.742
1965	2.622	22.367	24.989
1970	3.315	24.476	27.791
1975	3.689	24.919	28.608
1980	3.258	22.594	25.852
1985	2.333	28.367	30.700
1990	4.128	31.930	36.058
2000	2.766	31.636	34.402
2007	10.238	30.562	40.800
2010	8.457	31.378	39.835
2015	8.514	29.416	37.930
2020	10.719	30.539	41.258
2023	13.499	32.813	46.312

Kaynak: TÜİK-2023

Tarihsel gelişime bakıldığında 1935 yılından 1950 yılına kadar olan periyotta toplam nüfusta bir azalma söz konusudur. 1950 yılından 1975 yılına kadar olan süreçte toplam nüfus sürekli olarak artış göstermiştir. (Şekil 3.1). Bilhassa bu süreçte kırsal mahallelerin nüfusu 12.723'ten 24.919'a yükselmiş bulunmaktadır.

Şekil 3. 1. Halfeti'nin 1935-2023 Yılları Arasında Merkez İlçe ve Kırsal Yerleşmelerdeki Nüfus Değişimi

Kaynak: TÜİK 2023

Merkez nüfusu bu süreçte yalnızca 2.000 kişi artış gösterirken kırsal mahallelerde artış 10.000 kişinin üzerinde olmuş ve aradaki fark kırsal mahallelerin lehine olacak şekilde artmaya devam etmiştir. Kırsal mahallelerin bu dönemde nüfusunun bu kadar fazla artmasının nedenine yönelik kesin bir veriye ulaşılamamıştır. Kendi değerlendirmelerimize göre bu artışta etkili olabilecek en önemli etken ülkemizin 1950'li yıllarda almış olduğu Marshall ve Truman yardımlarıdır. Bu yardımlar sayesinde elde edilen paranın önemli kısmı kırsal bölgelerde tarımı geliştirebilmek için harcanmış ve ülkemiz hızlı bir makineleşme sürecine girmiştir. Bu da kırsal mahallelere olan ilgiyi artırmış ve nüfusun kırsal alanlara yönelmesini sağlamıştır.

1975-1980 yıllarına gelindiğinde toplam nüfusta yaklaşık 3.000 kadar bir azalma söz konusu olmuştur. Bu azalışın sebebini (Bostancı, 2015: 45). Birecik Baraj Gölünün etkisine bağlamıştır. Barajın yapılacağı merkez mahallelerden hem ilçe dışına hem de ilçenin kırsal alanlarına doğru bir göç yönelimi gerçekleşmiştir. 1985-1990 yıllarında gelindiğinde hem merkez mahallelerde hem de kırsal mahallelerde nüfus artış eğilimine girmiştir. Nitekim bu süreçte merkez mahallelerin nüfusu oran bazında yaklaşık 2 kat

artış göstererek 2.333'ten 4.128'e yükselmiştir. Kırsal mahallelerin nüfusu ise bu dönemde 3.563 kişi artarak 28.367'den 31.930'a yükselmiştir. (Tablo 3.1).

2000 yılına gelindiğinde nüfusta 2.456 kişilik bir azalma gerçekleşmiş görünmektedir. Bu azalış kırsal mahallelerden ziyade merkez mahallelerde gerçekleşmiştir. Mevcut azalışın 2.100 kişi kadarı merkez mahallelerde iken yalnızca 300 kişi kadarı kırsal mahallelerde gerçekleşmiştir. Göç eden veya yerlerinden edilen insanlar genel olarak Rüştüye ve Şimaliye Mahallelerinde ikamet etmekteydi. Kırsal mahallelerden ziyade merkez mahallelerde bu azalışın daha fazla olması göç edilen mahallelerin merkez mahalleler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu azalış şüphesiz ki o yıllarda yapılan Birecik Baraj Gölüne bağlı yerleşim yerlerinin ve tarım alanlarının sular altında kalması ile bağlantılıdır. Bölgede yaşayan ev ve arazi sahiplerinin bir kısmı bölge yakınlarına, bir kısmı ise bölge dışına göç etmek durumunda kalmıştır.

Eski Halfeti yerleşim yeri Birecik Baraj Gölünün yapımına bağlı olarak bölgenin yaklaşık 8 km kadar kuzeyinde yer alan Kara Otlak Mahallesi yakınlarına taşınmış ve artık yeni şehir merkezi burası olmuştur. Yeni Halfeti yerleşmesindeki Fırat ve Siyahgöl Mahallelerine (2004-2005) yılları arasında Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından barajın yapımından zarar görenler için 160 adet afet konutu yapılmıştır. Yapılan konutlar bölge dışına olan göçlerin hızını önemli oranda azaltmıştır. Nitekim 2007 yılında yapılan sayımlarda ilçenin toplam nüfusu 6.398 kişi artarak 34.402'den 40.800'e yükselmiştir. En fazla artış yeni oluşturulan ilçe merkezinde yaşanmış ve merkez mahallelerin nüfusu 7.472 kişi artarak 10.238 olmuştur. Bu süreçte kırsal mahallelerde ise yaklaşık 1.000 kişilik bir azalma gerçekleşmiştir. Merkez mahallelerdeki artışın ve buna paralel olarak kırsal mahallelerde meydana gelen azalmanın en önemli sebebi Kara otlak, Seldek, Dutluca, Yeşilözen, Argaç gibi mahallelerin 2006 yılında yapılan değişiklik ile merkez mahalle hüviyetine kavuşmasıdır. İlerleyen yıllarda Yeni Halfeti'de nüfus istikrarsız bir gelişim göstermiş ve ufak çaplı artış ve düşüşler şeklinde seyrine devam etmiştir. Bilhassa verilen yıllar içerisinde nüfus değişiminin az olduğu sahalar genel olarak kırsal mahalleler olmuştur. Dolayısıyla kırsal alanların merkez bölgeye nazaran daha istikrarlı olduğu görülmektedir.

İlçeye önemli coğrafi işaretler (sakin şehir-karagöl) verilmesine rağmen gerek merkez mahalleler gerek kırsal mahalleler nüfus anlamında çok fazla gelişme

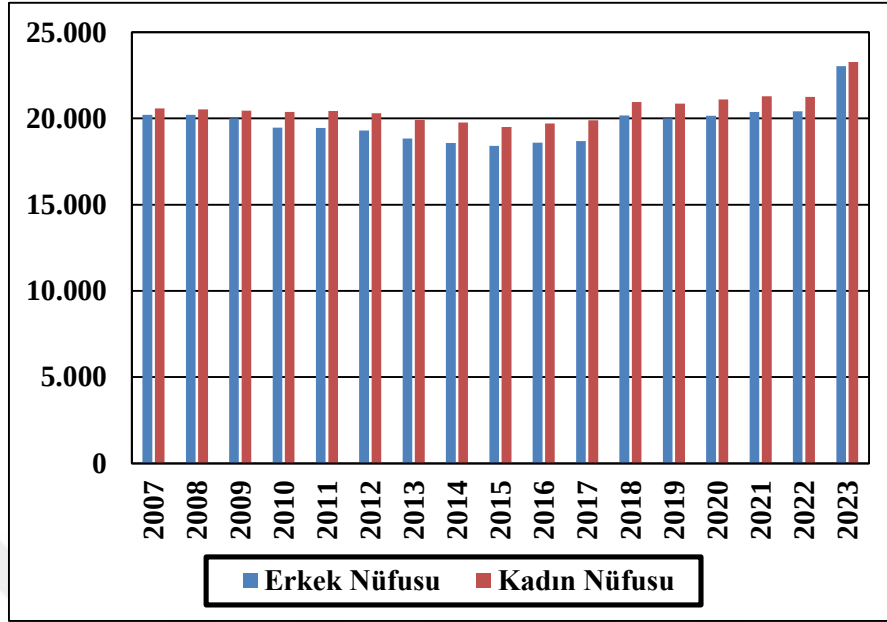
gösterememiş ve ufak çaplı artış ve azalışlar şeklinde kendini göstermiştir. Araştırma sahamız olan kırsal bölgede yaptığımız görüşmelerde ve incelemelerde insanların 1980 ve 2000’li yıllarda yoğun bir şekilde yurtdışına göç ettiği tespit edilmiştir. 1980 yıllarında ülkedeki karışıklık ortamı 2000’li yıllarda ise Birecik Baraj Gölünün yapılması göç faktörünün ana sebebini oluşturmuştur. Yine kırsal mahallelerde yapılan görüşmelerde kırsal bölgedeki yaş ortalamasının yüksek olması dikkatimizi çekmiş bulunmaktadır. Bir diğer dikkatimizi çeken faktör de kırsal mahallerdeki insanların ekonomik anlamda hatırı sayılır seviyede iyi durumda olmalarıdır. Çalışma çağındaki gençlerin gerek yurtiçi gerekse yurtdışına göç etmesi kırsal mahallelerde kısmen yaşlı diyebileceğimiz bir nüfus varlığının oluşmasını sağlamıştır. Bölge halkının sahip olduğu zenginlik, özellikle yurtdışına giden yöre halkının tekrar memleketlerine geri dönmeleri ve son dönemde Antep fıstığı tarımının getirmiş olduğu ticari getiri ile açıklanabilir.

3.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Nüfusun herhangi bir mekân veya bir büyük şehir ölçüsünde değişen özelliklerinden birisi de yaş yapısıdır. Belirli bir alanda yaşayan nüfusun miktarı kadar yaş yapısı da büyük önem arz etmektedir. Bilhassa çalışan veya aktif nüfus dediğimiz 15-64 yaş arasındaki nüfus miktarı, söz konusu sahada var olan iş gücü kapasitesi, gıda ve çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç, ölüm ve doğum oranları ile nihayet göçler bakımından büyük önem taşımaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 266). Bir ülkenin mevcut durumu ve gelecekteki planlaması açısından son derece önemli olan yaş grupları, ülkeler veya bölgeler bazında kısa vadede doğal afetler, savaşlar, toplumsal ve ekonomik etkiler ve göçler nedeniyle değişikliğe uğrayabilmektedir. Yaş grupları ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda gelişmiş ülkelerde yaşlı dediğimiz (65 yaş üzeri) nüfus fazla yer tutarken geri kalmış ülkelerde genç (0-14 yaş) nüfus kendine fazlaca yer edinmiştir.

Halfeti ilçesinde verilen yıllar içerisinde kadın nüfusu erkek nüfusundan her zaman fazla olmuştur. Fark bazı dönemler artmış bazı dönemler azalmıştır. Ancak her dönem kadın sayısı erkek sayısından fazla olmuştur. (Şekil 3.2).

Şekil 3. 2. Halfeti İlçesinin Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımı

Bu farkın en fazla olduğu yıl 2017 yılı olmuş ve fark 1198 kişiye ulaşmıştır. Bu farkın en az olduğu yıl ise 252 kişi ile 2023 yılı olmuştur. Verilen yıllar arasında aradaki fark düzenli olmamakla birlikte genel olarak kadın sayısının lehine olacak şekilde artış göstermiştir. (Tablo 3.2). Mevcut durum bölgenin kırsal yerleşme açısından daha ön planda olmasından kaynaklanmaktadır.

Coğrafyacılar için önemli olan bir diğer veri de nüfusun cinsiyet yapısıdır. Bir yerdeki 100 ya da 1000 kadına düşen erkek sayısı olarak ifade edilir. 100'den büyük sayılar erkeklerin kadınlardan fazla olduğunu gösterirken, 100'den küçük sayılar kadınların egemen durumda olduğunu göstermektedir. Tüm yaş grupları dikkate alındığında dünya ortalaması hemen hemen denge halindedir (Tümertekin-Özgüç, 2002: 272). Çalışma sahamızdaki cinsiyet oranının verilen yıllar arasındaki dağılımına bakıldığında dengeli bir dağılım görülmekle birlikte kadın egemenliğinin olduğu görülmektedir. Cinsiyet oranının kadın lehine en fazla olduğu yıl 0,93 oran ile 2017 yılıdır. 2017 yılında her 100 kadına 93 erkek düşmektedir. Dolayısıyla 2017 yılında diğer yıllara göre daha belirgin bir kadın egemenliği söz konusudur. 2007, 2008 ve 2023 yılları arasında ise cinsiyet oranı 0,98 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllarda da her 100 kadına 98 erkek düşmektedir. Dolayısıyla yine kadın egemenliği söz konusudur. 2007-2023 yılları arasında kapsayan dönemde cinsiyet oranının ortalaması ise 0,95'tir. Yani çalışma sahamızda verilen yılların ortalamasına bakıldığında her 100 kadına 95 erkek

düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla çalışma sahamızda kadınların egemen durumda olduğunu söylemek mümkündür. (Tablo 3.2).

Tablo 3. 2. Halfeti İlçesinin 2007-2023 Yılları Arasındaki Cinsiyet Dağılımı

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Cinsiyet Oranı
2007	20.211	20.589	% 0,98
2008	20.213	20.534	% 0,98
2009	20.014	20.450	% 0,97
2010	19.463	20.372	% 0,95
2011	19.451	20.442	% 0,95
2012	19.306	20.303	% 0,95
2013	18.830	19.907	% 0,94
2014	18.581	19.764	% 0,94
2015	18.416	19.514	% 0,94
2016	18.591	19.703	% 0,94
2017	18.697	19.895	% 0,93
2018	20.180	20.962	% 0,96
2019	20.017	20.862	% 0,95
2020	20.159	21.099	% 0,95
2021	20.377	21.286	% 0,95
2022	20.419	21.243	% 0,96
2023	23.030	23.282	% 0,98

Kaynak: TÜİK-2023

Kırsal sahalarda iş gücü olmadığından yurtdışına ve yurtiçinin farklı illerine çok sayıda göç hareketi yaşanmaktadır. Göç eden kitleler de ağırlıklı olarak erkek nüfustan oluşmaktadır. Bu da kırsal sahada kadın sayısının fazla olmasının en önemli sebebinin oluşturmaktadır. Özellikle bu göçlerin en fazla yaşandığı mahalleler Bulaklı, Aşağı Göklü, Bozyazı, Kurugöl ve Kantarma Mahalleleridir. Söz konusu mahallelerde birçok mesken boş ve kullanım dışı kalmıştır. Verilen yıllar içerisinde kadın nüfusunun miktar bakımından erkek nüfusa göre en fazla olduğu mahallenin Aşağı Göklü ve Bulaklı Mahalleleri olduğu tahmin edilmektedir. Bu bilgi kesin olmayıp sahada muhtarlar, yerli halk ve yerli halktan oluşan memur kişiler ile yaptığımız görüşmeler neticesinde elde edilen bir bilgidir. Aşağı Göklü Mahallesinin 2022 verilerine göre toplam nüfusu 1.404

kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun 792 kişisi kadın nüfustan oluşurken kalan 612 kişi ise erkek nüfustan oluşmaktadır. Aradaki fark kadın nüfusu lehine 180 kişi daha fazladır.

2023 Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelendiğinde, sahamızda bulunan nüfusumuzun geniş aralıklı yaş guruplarına göre %29'unun 0-14 yaş grubunda yer aldığı görülür. (Tablo 3.3). Bu nüfusun yaklaşık %50,6'sını erkek, %49,3'ünü kadın nüfus oluşturmaktadır.

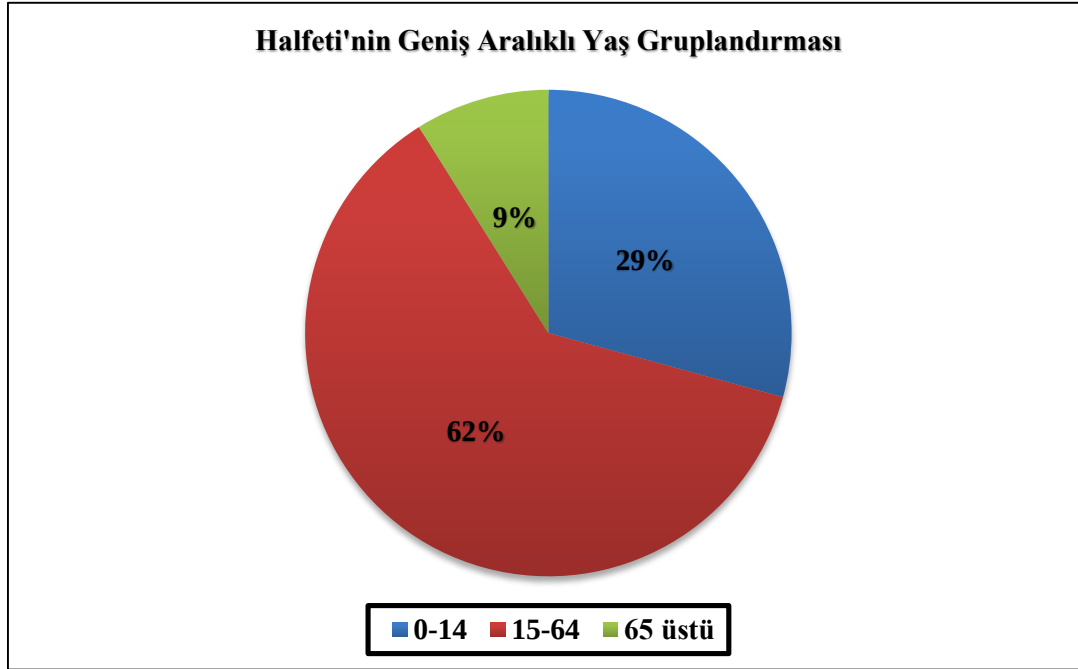
Tablo 3. 3. Halfeti'nin Geniş Aralıklı Yaş Grupları

Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Yüzdesi
0-14	6.860	6.684	% 29,24
15-64	14.430	14.202	% 61,82
65 ve üstü	1.740	2.396	% 8,93
Toplam	23.030	23.282	% 100

Kaynak: TÜİK-2023

Toplam nüfus içindeki aktif nüfus sayısı ve oranı ne kadar yüksek ise o yerin ekonomisi o ölçüde büyük bir aktif nüfus kitlesine sahip demektir. İstihdam şartları da uygunsa, bu gibi yerlerde nüfusun bağımlılık, yani kendileri çalışmayıp üretileni tüketen kitle oranı da o ölçüde azdır (Doğanay, 1997: 167). Sahamızdaki 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun yaklaşık %61,8'ini oluştururken bu nüfusun %50,3'ünü erkek, % 49,6'sını kadın nüfus oluşturmaktadır. (Şekil 3.3). Bu veriler bize Halfeti'deki çalışma çağındaki nüfus oranının diğer yaş gruplarına göre, daha fazla olduğunu, ilçenin dinamik ve üretken bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. İlçenin 65 ve üzeri yaştakilerin oranı ise yaklaşık %8,9 civarında iken bu nüfusun yaklaşık % 42'si erkek, % 57,9'u ise kadın nüfustan oluşmaktadır.

Şekil 3. 3. Halfeti'nin Geniş Aralıklı Yaş Gruplandırması

Elde edilen veriler kapsamında geniş aralıklı yaş gurupları ayırımında 0-14 yaş ve 15-64 yaş guruplarında erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmüştür. Yalnızca 65 yaş ve üstü grupta %57,9 ile kadın nüfus erkek nüfustan fazla çıkmıştır. 2023 TÜİK verilerine göre çalışma sahamızdaki bağımlı nüfus miktarı 17.680 iken çalışma çağındaki nüfus miktarı 28.632 olarak görülmektedir.

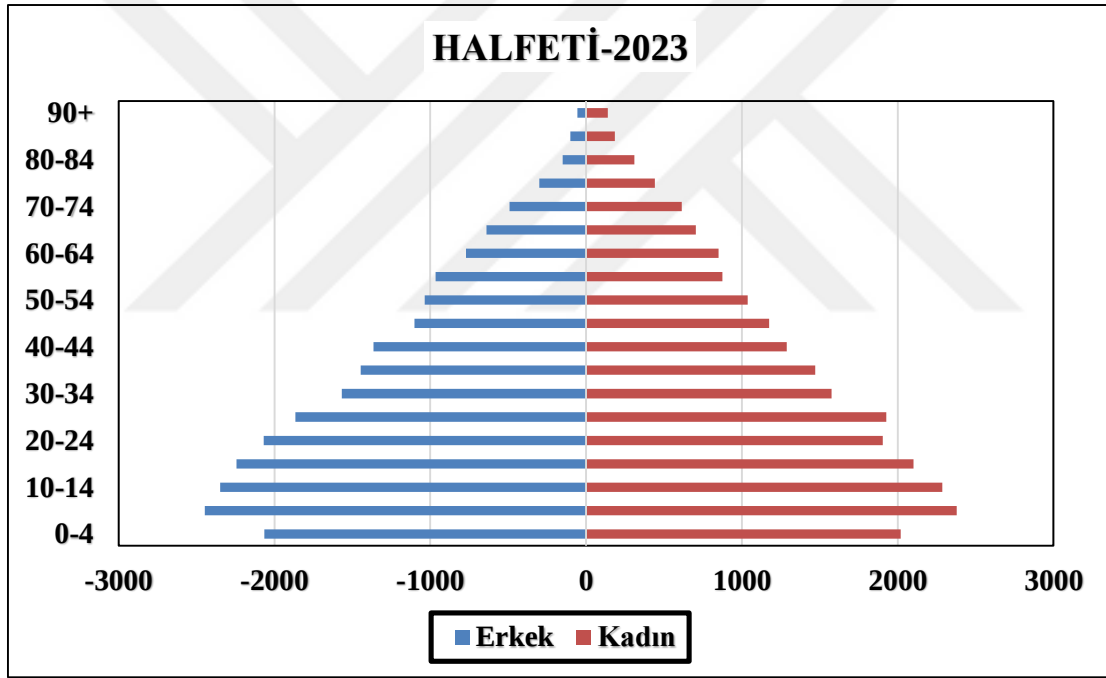
Bu verilere göre hesapladığımızda Halfeti'de nüfusun bağımlılık oranı yaklaşık % 38,1 iken, aktif nüfus %61,8 civarında çıkmaktadır. (Şekil 3.3). Bu verilere göre çalışan her 100 kişi kendileri dışında 38 kişiyi daha geçindirmek zorundadır. Türkiye genelinde 2023 yılı TÜİK verilerine göre yaş bağımlılık oranı % 31,6'dır. Yani 100 kişinin bakması gereken kişi sayısı 31'dir. Dolayısıyla Halfeti'deki yaş bağımlılık oranı Türkiye ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. Bunun en önemli nedeni doğum hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olmasıdır. 2023 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye nüfus artış hızı %1 civarında iken çalışma sahamızda bu değer % 3 civarındadır.

2023 yılı verilerine ait nüfus piramidini incelediğimizde Türkiye'ye ait piramit ile uyumlu olan bir piramit ortaya çıkmıştır. (Şekil 3.4). Piramitte en çok dikkat çeken kısım şüphesiz tabanda yer alan hızlı daralma eğilimidir. Ancak bu daralma yöre

özelinde Türkiye'ye göre daha yavaştır. Çalışma sahamızda nüfusun yarından fazlasına tekabül eden 28.632 kişi aktif nüfus kapsamında değerlendirilmektedir.

Halfeti piramidinde dikkat çeken bir diğer husus da kadın nüfus oranının yüksek değerler göstermesidir. Türkiye'de 2023 yılı TÜİK verilerine göre yaşlı nüfus içinde kadınların oranı %55,5 iken bu oran Halfeti'de %58 civarındadır. Bunun temelinde yatan ana neden ise kırsal saha olması nedeniyle dışa olan göç durumudur. Göç hareketliliğine bakıldığında genelde yöre dışına yapılan göçler öne çıkmaktadır. Kırsal sahalarda göç eden kitlenin önemli bir bölümünü erkekler oluşturduğundan geriye kadın nüfus kalmaktadır. Bu da yörede yaşlı nüfus oranı içinde kadınların oranının fazla olmasını açıklar niteliktedir.

Şekil 3. 4. Halfeti Nüfus Piramidi- (2023)

Gelişen ve ekonomik olarak büyüyen toplumlarda, ekonomik kalkınma ile ters orantılı olarak nüfus artış hızının düşmesi, adeta demografik bir yasa gibidir (Doğanay, 1997: 161). Son yıllarda hızla gelişen bölgemizde eğitim, sağlık ve sosyo ekonomik koşullardaki iyileşmeler doğum oranlarının azalmasına neden olmuştur. Doğum oranlarındaki azalmada etkili olan bir diğer unsur kırsal sahalardaki dışa olan göç hareketliliğidir. Göçe bağlı olarak aktif nüfus bölge dışına çıkmakta geriye bağımlı nüfus kalmaktadır. Bu da doğum oranlarının düşmesinde önemli bir diğer hususu

oluşturmaktadır. Kaldı ki bu durum uzun vadede bölge için doğum oranları açısından risk teşkil etmektedir. Göç olgusu böyle devam ettiği sürece aktif nüfus bölgeden çekilecek ve doğum oranları hızla düşmeye devam edecektir. Çalışma sahamızda dışa göçün fazla olduğu mahallelerde bu durum belirgin bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Halfeti genelinde 2023 TÜİK verilerine göre nüfus artmasına rağmen dışa göçün fazla olduğu mahallelerde nüfus azalma eğilimi göstermiştir. Bu kapsamda Aşağı Göklü nüfusu 25, Bozyazı nüfusu 30, Kurugöl nüfusu 22 ve Macunlu nüfusu 17 kişi azalma göstermiştir.

3.1.3. Nüfus Hareketleri

Mevcut yıllar içerisinde doğum ve ölüm miktarlarındaki değişimin çok keskin olmadığı görülmektedir. Düzenli olmamakla birlikte doğumların genel anlamda miktar olarak azaldığı görülmektedir. 2014 yılında 1.032 olan doğum miktarı 2022 yılında 812'ye kadar düşmüştür. Ancak bu düşüş düzenli değildir. Öyle ki 2015 yılında doğum miktarı zirve olan 1.055'e kadar çıkmıştır. 2017 yılında 989'a düşen doğum miktarı 2018 yılında tekrar artış göstererek 1.031'e çıkmıştır. Ölüm miktarlarında ise doğumlardaki durumun tam tersi yaşanmaktadır. 2014 yılında ilçe genelinde toplam ölüm miktarı 163 kişi iken bu rakam 2022 yılında 240 kişi olarak gerçekleşmiştir. Ölüm miktarlarındaki artışın doğumlardaki artışa göre daha düzenli olduğunu söylemek mümkündür. 2017 ve 2022 yılı dışında verilen yıllar içinde ölüm miktarlarının düzenli olarak arttığı görülmektedir. Doğum ve ölüm miktarları arasındaki farka bakıldığında ve doğal nüfus artışı dikkate alındığında araştırma sahasında nüfus artışının miktar olarak azaldığı görülmektedir. 2014 yılında doğal nüfus artışı 869 kişi iken 2023 yılında 474 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. (Tablo 3.4).

Araştırma sahamızda 2023 verilerine göre 682 kişi nüfusa katılırken 208 kişi hayatını kaybetmiştir. Kaba doğum hızı % 14,7 civarında iken kaba ölüm hızı %4,4 olarak hesaplanmıştır. Bu oranları il geneli ile kıyasladığımızda Şanlıurfa geneli kaba doğum hızı % 24,8 iken ölüm hızı %3,3'tür. Türkiye genelinde ise kaba doğum hızı % 11,2 iken kaba ölüm hızı % 6,2'dir. Buradan hareketle çalışma sahamızdaki kaba doğum hızı Şanlıurfa il genelinden düşük bir değer gösterirken Türkiye genelinden daha yüksek bir değer göstermektedir. Kaba ölüm hızlarına bakıldığında ise Halfeti sahip

olduğu % 4,4 ölüm hızı ile Şanlıurfa'dan yüksek Türkiye genelinden düşük bir değer göstermektedir. (TÜİK-2023).

Tablo 3. 4. Halfeti İlçesinde Yıllık Doğum, Ölüm ve Nüfus Artış Miktarları

Yıl	Doğum Miktarı	Ölüm Miktarı	Toplam Artış
2014	1.032	163	869
2015	1.055	169	886
2016	995	176	819
2017	989	165	824
2018	1.031	191	840
2019	982	201	781
2020	883	226	657
2021	909	263	646
2022	812	240	572
2023	682	208	474

Kaynak: TÜİK-2023

Halfeti yerleşmesinde göçe katılan nüfus miktarı var olan ve erişilen bilgiler ışığında tam olarak ortaya konulamamıştır. Bunda şüphesiz Halfeti ilçe merkezi nüfusunun değişen fiziki ve beşerî koşullara göre yer değiştirmek zorunda kalması önemli bir etkindir. Tarihsel süreçte 19. yy sonlarında şehrin yer değiştirmesiyle başlayan göç hareketleri baraj yapımına bağlı olarak tarım arazileri ve yerleşmelerin yok olması ile devam etmiştir.

Bu mekânsal değişikliklerle birlikte 1960'lı yıllardan sonra yurtdışına yapılan göçler Halfeti'nin demografik yapısı üzerinde önemli bir unsur olmuştur. Yaptığımız görüşmeler ve nüfus müdürlüğünden aldığımız bilgiler neticesinde bu göçlerin ağırlıklı olarak Fransa, Almanya, Avusturya ve Hollanda gibi ülkeler olduğu ortaya konmuştur. Bölge için yurtdışı göçü özellikle 1980'li yıllar itibari ile popülerlik kazanmış ve hemen her aileden bir yetişkin göç etmiştir. Söz konusu göçlerin nicelikleri istatistiksel olarak tam manada bilinmemekte olup bu duruma; sanayileşme faaliyetlerinin bölgede yok denecek kadar az olması, hane halkı büyüklüklerinin artması ve gelişen tarım yöntemleri ile birlikte işgücü ihtiyacının azalması gibi faktörlerin neden olduğu bilinmektedir. Göç hareketinin en fazla etkilediği saha kırsal mahalleler olmuştur.

Merkez mahallelerin sosyal ve ekonomik yapısı her ne kadar yetersiz olsa da kırsal mahallelere nazaran daha gelişmiş ve sürdürülebilir yapıya sahiptir. Bulaklı, Kurugöl, Kavaklıca, Aşağı Göklü Bozyazı ve Kantarma bu göçlere en fazla katılımın olduğu mahalleler konumundadır.

Çalışma çağındaki (aktif nüfus) bilhassa erkek nüfusun yurtdışına yapılan göçler dışında daha önceden belirttiğimiz nedenlere bağlı olarak çevre il ve ilçelere göç ettiği bilinmektedir. Bu göçlerin bir kısmı sürekli göç olarak değerlendirilirken bir kısmı mevsimlik göç kapsamında yer almaktadır. Bu kapsamda yapılan mevsimlik göçlerin özellikle yaz mevsiminde turizmin geliştiği Ege ve Akdeniz şehirlerine doğru olduğu bununla birlikte kış mevsiminde ise bilhassa inşaat sektöründe çalışmak üzere göç edildiği yapılan anket çalışmalarıyla ortaya konmuştur.

Yapmış olduğumuz mülakatlar ve anketler sonucunda çalışma sahamızdaki göç hareketinin hem iç göç hem dış göçe meyilli olduğu ortaya konmuştur. İç göç olayına katılan ailelerin bölgeden göç etme nedenleri sorulduğunda; tek ekonomik faaliyetin tarım olması, başka bir alternatif iş sahasının bulunmaması, kendilerinin başka bir faaliyet alanında çalışmak istemeleri ve sosyo kültürel hayatın sürdürülebilir olduğu bir yerde yaşamak istemeleri olarak belirtmişlerdir. Aynı zamanda iç göçe katılan ailelerin yapısına bakıldığında göçlerin bazı durumlarda aile fertleri arasında bireysel olarak yapıldığı bazı durumlarda ise tüm ailenin göç hareketine katıldığı görülmüştür. İç göç olayının en fazla yaşandığı mahalleler olarak Aşağı Göklü ve Bulaklı Mahalleleri ön plana çıkmaktadır.

Dışa göç durumuna bakıldığında bu yönelimin özellikle 1980’li yıllara dayandığı ortaya konmuştur. Bu dönemden itibaren başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın belli başlı ülkelerine hızlı bir göç hareketi yaşanmıştır. Yurtdışına yapılan göçlerin yapısına bakıldığında iç göçlerden farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Dışa yapılan göçlerde göç hareketi genellikle tüm ailenin katılımı ile değil bireysel olarak yapılmaktadır.

3.1.4. Eğitim Durumu

Araştırma alanımızda 2023 yılı itibarı ile faal durumda olan 91 okul bulunmaktadır. Bunların 84’ü normal öğretim verirken 7’si ikili öğretim vermektedir. İkili öğretim veren okullar Argaç, Bozok, Gözeli, Kurugöl, Saluca, Yukarı Göklü ve Yunus Emre’de yer almaktadır. İlçedeki okullaşma oranının dağılışına baktığımızda

kırsal sahanın epeyce muzdarip bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Okullaşma oranlarının mahalle dağılımlarına bakıldığında durum %93,7 oran ile merkez mahalleler lehine iken kırsal mahallelerde bu oran yalnızca %6,3 seviyesindedir. Okullaşma oranlarının kademeler bazında dağılışına baktığımızda Anaokulu ve Anasınıfında okullaşma oranı %97,77 ile zirvede yer almaktadır. Bu oran ilköğretim kademesinde %94,65 ortaöğretim kademesinde de %91,15 bandındadır. İlçe milli eğitimden aldığımız bilgiler doğrultusunda 2023 yılı itibari ile ilçedeki okuma yazma oranlarına baktığımızda merkez mahallelerde okuma yazma bilenlerin oranı %91 iken bu oran kırsal mahallelerde yine düşük seyretmiş ve %86 seviyesinde kalmıştır. Okuma yazma oranının en yüksek olduğu kırsal mahalle okullaşma oranının en yüksek olduğu Yukarı Göklü Mahallesidir. Okullaşmanın fazla olması okuma yazma oranının bu mahallede çok olmasını açıklar niteliktedir. Eğitim öğretime katılım durumları araştırıldığında kırsal mahallelerde bilhassa okulun bulunmadığı mahallelerde katılım durumunun düşük olduğu görülmüştür. Okulun olmadığı mahallelerde öğrenciler taşınmalı statüde eğitim-öğretim hayatlarına devam etmektedir. Kavaklıca ve Bulaklı Mahallerinde herhangi bir kademeye ait okul yer almamaktadır. Bu mahallelerde yer alan öğrenci sayısının düşük olması bu mahallelerde okul açılma zaruriyetini de ortadan kaldırmış görünmektedir. Öyle ki Kavaklıca mahallesinde sadece 2 öğrenci bulunurken Bulaklı'da 14 öğrenci bulunmaktadır (İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü).

2023 yılı itibari ile Halfeti genelinde resmi okul sayısı 102'dir. Bu okullardan 8 âdeti özel eğitim veren okul statüsünde yer almaktadır. Toplam derslik sayısı 706'dır. Bunun 641'i devlet kurumlarında bulunurken 65 tanesi özel okullar bünyesinde yer almaktadır. Özel okulların tamamı merkez mahallelerde yer almaktadır. Kırsal mahallelerde özel eğitim veren kurum veya kuruluşun yer almadığı görülmüştür. İlçedeki toplam öğrenci sayısı 11.383'tür. Toplam öğretmen sayısı ise 630'dür. İlçedeki toplam okul sayılarının dağılışı şu şekildedir: 3 adet ana okul, 50 adet ilkokul, 30 adet ortaokul, 11 adet ilkokul-ortaokul karışık, 8 adette lise bulunmaktadır. En çok okul ve öğrencinin yer aldığı kırsal mahalle Yukarı Göklü Mahallesi'dir. Yukarı Göklü Mahallesinde farklı kademelerden oluşan 5 adet okul ve farklı branşlarda yer alan 80 öğretmen görev yapmaktadır (İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü).

Tablo 3. 5. Halfeti İlçesinde Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci Dağılımı

Kurum Türleri	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Derslik Başına Düş. Öğr. Say.
Anaokulu	310	17	14	22,14
Ana Sınıfı	1292	44	63	20,50
İlkokul	3564	215	266	13,39
Ortaokul	3413	291	182	18,75
İmam Hat. Ortaokulu	291	30	15	19,4
Anadolu Liseleri	1632	59	58	28,13
İmam Hat. Liseleri	499	51	23	21,69
Mes. Tek. Liseler	382	45	20	19,1
Genel Toplam	11.383	752	641	17,75

Kaynak: Halfeti İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Anaokulunda eğitim-öğretim gören toplam öğrenci sayısı 310 iken öğretmen sayısı 17'dir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı 22,14'tür. Anasınıfında eğitim-öğretim gören öğrencilerin sayısı 1.292 iken öğretmen sayısı da 44'tür. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 20,50'dir. İlkokullarda kayıtlı toplam öğrenci sayısı 3.564 iken bu kademelerde görevli öğretmen sayısı 215'dir. Ortaokullarda toplam öğrenci sayısı 3.703'dür. Görevli öğretmen sayısı 321 ve derslik başına düşen öğrenci sayısı da 19'dur. Liseler genelindeki toplam kayıtlı öğrenci sayısı 2.513'dür. Öğretmen sayısı 155 ve derslik başına düşen öğrenci sayısı da 22,97'dir. İlkokullar içerisinde en fazla öğrenciye sahip olan mahalle toplamda 657 öğrencisiyle Karaotlak Mahallesinde bulunan Atatürk İlkokuludur. En az öğrenciye sahip okul ise 14 öğrenci ile Beyburcu İlkokuludur. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri ilköğretim çağındaki kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından fazla olmasıdır. Ancak lise kademesinde erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısından daha fazladır. Buradaki değişimin en önemli sebebi ilerleyen kademelerde ailelerin kız öğrencileri okula göndermek istememesi olarak görülmektedir (Halfeti İlçe Mem).

Ayrıca ilçe merkezinde Harran Üniversitesine bağlı turizme dayalı bir meslek yüksekokulu yapım çalışmaları mevcuttur. Gerekli tespit ve etütlerin ardından bölgedeki turizm potansiyeline uygun yüksekokulunun yapılması için Harran Üniversitesi Rektörlüğü, İlçe Kaymakamlığı ve çok sayıda iş adamları desteklerini ve çalışmalarını sürdürmektedir.

3.1.5. Nüfusun Genel Sağlık Özelliği

Halfeti ilçesinde 3 sağlık ocağı, 1 hastane ve bir toplum sağlık merkezi bulunmaktadır. Hastane ilçe merkezinde yer alırken araştırma sahamızı kapsayan mahallelerde iki adet sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunlardan biri Argıl Mahallesi'nde diğeri ise Yukarı Göklü Mahallesi'nde bulunmaktadır. (Şekil 3.5).

Şekil 3. 5. Argıl Mahallesi'nde Bulunan Sağlık Ocağı

Sağlık ocaklarında çalışan toplam doktor sayısı 14, hemşire sayısı 14 ve sağlık personeli sayısı 2 olmak üzere toplam 30 sağlık çalışanı personel bulunmaktadır. Doktorlardan 5 tanesi Yukarı Göklü, 2 tanesi Argıl ve 7 tanesi Siyahgöl Mahallesi'nde bulunan sağlık ocağında görev yapmaktadır. (Tablo 3.6).

Tablo 3. 6. Halfeti İlçesindeki Sağlık Kuruluşları ve Çalışan Sayıları

Sağlık Kurumu	Sağlık Çalışanı
Devlet Hastanesi	69
Yeni Halfeti Sağlık Ocağı	15
Argıl Sağlık Ocağı	5
Yukarıgöklü Sağlık Ocağı	10
Toplam	100

Kaynak: Halfeti İlçe Sağlık Müdürlüğü

Aile Sağlığı Merkezi (A.S.M) İzleme ve Değerlendirme Merkezi Müdürü ile yapılan görüşmede kırsal mahallelerin sağlık sisteminden yararlanma ve varsa mağduriyet durumları sorulmuştur. Verilen dönütte kırsal mahallelerde 2 adet sağlık ocağı ve 7 adet doktor bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca totalde 14 adet aile hekimi bulunduğu ve her aile hekiminin haftada en az bir veya iki kez mobil hizmet kapsamında kırsal mahallelerde görevlendirildiği belirtilmiştir. Görevli her doktora en az üç mahalle verildiği ve bu doktorlarında belirlenen günlerde hasta yoğunluğuna bağlı olarak görevli oldukları mahallelerde mobil hizmet verdikleri tarafımıza iletilmiştir. Böylece gebe ve yaşlı olan hastalara yerinde sağlık hizmeti verilerek mağdur olmalarının önünü geçildiği ifade edilmiştir.

İlçe sağlık müdürlüğünden alınan bilgiler dâhilinde kırsal mahallelerde görevli doktor sayısı 14'tür 2023 yılı TÜİK verilerine göre kırsal mahallelerde yaşayan nüfusun 32.812 kişi olduğu düşünüldüğünde doktor başına 2.343 hasta düşmektedir. Veriler dikkate alındığında kırsal bölgenin nüfusuna sunulan sağlık hizmetlerinin seviyesi, sağlık kuruluşlarının ve sağlık personelinin sayıları yetersiz kalmaktadır. İlçe sağlık müdürlüğü yetkilileri personel ve sağlık kuruluşundaki yetersizliği her hafta kırsal mahallelere düzenli olarak planlanan ve uygulanan mobil hizmetler ile çözmeye çalışmaktadır. Bunun dışında ilçeye yakın bir konumda bulunan Birecik ilçesinin sahip olduğu sağlık imkânları Halfeti halkı içinde önemli bir alternatif olarak görülmekte ve yöre halkı sıklık ile Birecik devlet hastanesini kullanmaktadır.

3.1.6. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü

Ülkemiz özelinde bilhassa Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hane halkı büyüklüğünün şekillenmesinde genellikle üç unsur (gelenekler, doğumlar ve

ekonomik faaliyet) öne çıkmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illerinde doğum oranlarının fazla olması, hane halkının kalabalık olmasındaki en önemli etken durumundadır. Ülkemizin Doğu bölgelerinde yer alan egemen ekonomik faaliyetin türü ve ekonomik seviye de kalabalık aile yapılarının oluşmasına neden olur. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ön planda olduğu bölgelerde işgücüne duyulan ihtiyaç artmakta bu da doğumların fazla olmasıyla sonuçlanmaktadır. Gelir seviyesinin düşük olmasına bağlı olarak yeni evlenen çiftler de genellikle erkek çocuğun ailesi ile birlikte yaşamak zorunda kaldığından bu da aile yapısının kalabalık olmasına neden olmaktadır. Ülkemizde ortalama hane halkı sayısı giderek azalmakla birlikte, bölgeler ve yerleşmeler düzeyinde önemli farklılıklar söz konusudur (Başbüyük, 2005: 276).

Halfeti kırsal mahallelerinde aile nüfus büyüklüğüne bakılacak olunursa ilçe belediyesinin vermiş olduğu bilgiler dâhilinde toplam 8.152 hane bulunmaktadır. Toplam nüfusun toplam hane sayısına bölünmesiyle elde edilen aile nüfus büyüklüğü ortalama olarak bir hanede kaç kişinin barındığını ifade etmektedir. Bu istatistiki veriler dâhilinde Halfeti kırsal mahallelerindeki aile nüfus sayısı büyüklüğü 4,025 olarak hesaplanmıştır.

Argıl Mahallesi hem sahip olduğu nüfus hem de hane sayısında kırsal mahalleler içinde en fazla aile nüfus sayısı büyüklüğüne sahip mahalle durumundadır. Toplam nüfusu 2.617 iken hane sayısı 524 adettir. Aile nüfus sayısı büyüklüğü 4,99 ile kırsal mahalleler arasında ilk sırada yer almaktadır. Argıl Mahallesi 4,8 ile aynı değerlere sahip olan Kalkan, Çebekoğlu ve Özmüş Mahalleleri takip eder. Aile nüfus sayısı büyüklüğünün kırsal mahalleler içinde en düşük olduğu yer Savaşan Mahallesi'dir. Savaşan Mahallesi'nin toplam nüfusu 433 kişi iken toplam hane sayısı 132 adet olup aile nüfus sayısı büyüklüğü de 3,2 olarak tespit edilmiştir. Savaşan Mahallesi 3,4 aile nüfus sayısı büyüklüğü ile Kınık ve Durak Mahalleleri izlemektedir. Kavaklıca ve Bulaklı Mahallelerinde ise aile nüfus sayısı büyüklüğü 3,5 olarak görülmektedir. (Tablo 3.7).

Halfeti kırsal sahalarında aile nüfus sayısı büyüklüğü ortalama 4,025 civarında iken bu oran 2023 TÜİK verilerine göre Şanlıurfa genelinde 4,67, Diyarbakır'da 4,17 Mardin'de 4,36 ve Türkiye genelinde de 3,14 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Buradan hareketle çalışma sahasındaki aile nüfus sayısı büyüklüğü bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile son derece uyumludur. Türkiye ortalamasının ise üstünde değer

göstermektedir. Bu da bulunduğu bölgenin geçmişten günümüze doğum oranlarının yüksek olması ve geniş aile yapısına sahip olması ile ilgilidir. Bu durum her ne kadar son dönemlerde bu özelliğini kaybetse de çalışma sahamızda ve yakın çevresinde bu geleneksel yapının kısmen de olsa korunduğunu söyleyebiliriz. Argıl (4,9), Kakan (4,8), Çebekoğlu (4,8) ve Özmüş Mahalleleri (4,8) sahip oldukları aile nüfus sayısı büyüklüğü itibari ile bu yapının en çok korunduğu mahalleler durumundadır.

Tablo 3. 7. Mahallelere Göre Aile Nüfus Büyüklüğü

Mahalle adı	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü
Yukarıgöklü	1.323	338	3,84
Argıl	2.617	524	4,99
Aşağı Göklü	1.379	328	4,2
Gürkuyu	1.709	405	4,2
Dergili	1.346	332	4,05
Kurugöl	1.273	348	3,65
Kalkan	954	195	4,8
Salmanlı	1.148	289	3,9
Bozyazı	859	219	3,9
Gözeli	933	226	4,1
Sütveren	1.003	234	4,2
Özmüş	1.185	243	4,87
Sırataşlar	803	209	3,8
Ortayol	771	198	3,9
Hilalli	1.301	296	4,3
Gülaçan	755	175	4,2
Saylakkaya.	1.064	260	4,09
Altınova	575	125	4,4
Ömerli	576	119	4,5
Fıstıközü	576	142	3,6
Macunlu	525	130	4,1
Balaban	641	134	3,9
Çakallı	535	115	4,5
Kayalar	482	126	3,84
Durak	455	132	3,4
Günece	406	96	4,2

Tablo 3.7. Mahallelere Göre Aile Nüfus Büyüklüğü (Devamı)

Tavşanören	373	84	4,4
Kavaklıca	172	48	3,5
Bulaklı	240	68	3,5
Erikli	183	49	3,7
Beyburcu	181	45	4,0
Çebekoğlu	191	39	4,89
Gürlüce	245	70	3,5
Savaşan	433	132	3,2
Kımık	753	216	3,4
Kantarma	761	185	4,1
Yeni Mahalle	1.917	439	4,36
Narlık	1.137	306	3,7
Bitek	1.033	236	4,3

Kaynak: Halfeti Belediyesi ve Halfeti Mahalle Muhtarlıkları

3.1.7. Nüfus Dağılışı ve Yoğunluğu

Araştırma sahasında kırsal nüfusun yatay dağılışına baktığımızda kırsal nüfus dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Kavaklıca, Çebekoğlu, Beyburcu ve Erikli Mahallesi gibi nüfusu 200 kişinin altında olan kırsal yerleşmeler olduğu gibi; nüfusu 2.000 kişinin üzerinde olan kırsal yerleşmeler de bulunmaktadır. İlçe genelinde ulaşımı kolay, tarım arazileri geniş, yükseltisi az, su imkânı fazla olan kırsal mahalle yerleşmeleri daha çok nüfuslanmıştır. Nüfusu 2.000 kişinin üzerinde olan 1 adet kırsal mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. 2.617 kişilik nüfusu ile Argıl Mahallesi tüm mahalleler arasında nüfus kriterine göre en büyük mahalle durumundadır. Nüfusu 1.000 kişinin üzerinde olan mahalle sayısı ise 14'tür. Bunlar Argıl, Bitek, Aşağı Göklü, Özmüş, Dergili, Hilalli, Saylakkaya, Gürkuyu, Kurugöl, Narlık, Sütveren, Selmanlı, Yukarı Göklü ve Yeni Mahalle'dir.

Yükselti basamaklarına göre kırsal nüfusun dağılışına baktığımızda düzenli bir artış veya azalıştan bahsetmek pek mümkün değildir. Öyle ki 350-500 m arasında yer alan Kavaklıca'nın nüfusu 172 kişi ile nüfusu en düşük mahalle konumunda iken yine aynı yükselti değerlerinde yer alan Gözeli Mahallesi'nin nüfusu 933 kişiden oluşmaktadır. 2.615 kişilik nüfusu ile en büyük yerleşme durumunda yer alan Argıl Mahallesi'nin denk düştüğü yükselti basamağı 500-650 m arasında yer almaktadır. Aynı

yükselti basamağında yer alan Beyburcu Mahallesinde nüfus 181 kişiden oluşuyor iken Tavşanören Mahallesinde nüfus 373 kişiden oluşmaktadır. Bu durum da yükselti faktörünün tek başına yerleşmeyi etkilemekten çok uzak olduğunu göstermektedir. Nüfusun en yoğun olduğu yükselti basamağı genel hatları ile 500-650 m arasındaki yerleşmelere denk düşmektedir. Bunun en büyük göstergesi ise nüfusun en fazla olduğu kırsal yerleşmeler olan Argıl, Yukarı Göklü, Aşağı Göklü, Kurugöl, Gözeli, Saylakkaya, Narlık ve Yeni Mahallenin bu yükselti basamakları içinde bulunmalarıdır.

2023 ADNKS'ye göre Halfeti ilçesinin nüfusu 46.312 kişiden oluşmaktadır. Halfeti'nin toplam yüzölçümü 646 km² olarak görünmektedir. İlçenin aritmetik nüfus yoğunluğu 71.6 kişidir. Araştırma sahamızda yer alan kırsal mahallelerde ise 32.812 kişi yaşamaktadır. Çalışma sahamız 609 km²'lik bir alanı teşkil ettiğinden aritmetik nüfus yoğunluğu 53.8 kişiden oluşmaktadır. 39 adet kırsal mahallede km²'ye 53.8 kişi düşmektedir ki bu oran Türkiye'nin 2023 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu olan 109.4'ün çok uzağında görünmektedir. Kırsal mahalleler arasında aritmetik nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu mahalle 134.2 ile Erikli'dir. Erikli Mahallesinde yoğunluğun fazla olma nedeni nüfusun az olmasından kaynaklanmaktadır. Erikli Mahallesini 106.1 ile Fıstıközü Mahallesi izlemektedir. Fıstıközü Mahallesinde yoğunluğun fazla olma nedeni ise yüzölçümünün fazla olmasından kaynaklanmaktadır. (61139 km²). Aritmetik nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu mahalle ise 5.3 ile Selmanlı Mahallesidir. Selmanlı Mahallesini 5.4 ile Argıl Mahallesi izlemektedir. Selmanlı Mahallesinde yoğunluğun düşük olma nedeni yüzölçümünün az yer kaplamasıdır. (6.117 km²). Argıl Mahallesinde yoğunluğun düşük olma nedeni ise nüfusun (2.617) fazla olmasından kaynaklanmaktadır. (Tablo 3.8).

Tablo 3. 8. Kırsal Mahallelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu

Mahalle adı	Nüfusu	Yüzölçümü (609 km ²)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
Yukarı Göklü	1.323	14,868	11.2
Argıl	2.617	14,167	5.4
Aşağı Göklü	1.379	14,736	10.6
Gürkuyu	1.709	25,213	14.7
Dergili	1.346	12,869	9.5
Kurugöl	1.273	10,845	8.5
Kalkan	954	12,789	13.4
Selmanlı	1.148	6,117	5.3
Bozyazı	859	21,441	24.9
Gözeli	933	14,297	15.3
Sütveren	1.003	20,338	17.1
Özmüş	1.185	33,779	28.5
Sırataşlar	803	16,652	20.7
Ortayol	771	12,025	15.5
Hilalli	1.301	26,216	20.1
Gülaçan	755	8,313	11
Saylakkaya	1.064	11,253	10.5
Altınova	575	20,449	35.5
Ömerli	576	14,581	25.3
Fıstıközü	576	61,139	106.1
Macunlu	525	20,804	39.6
Balaban	641	23,071	35.9
Çakallı	535	16,653	31.1
Kayalar	482	14,964	31
Durak	455	18,996	41.7
Günece	406	10,755	26.4
Tavşanören	373	15,111	40.5
Kavaklıca	172	12,559	73
Bulaklı	240	14,635	60.9
Erikli	183	24,561	134.2
Beyburcu	181	12,583	68.5
Çebekoğlu	191	4,372	22.8
Gürlüce	245	17,697	72.2
Savaşan	433	16,406	37.8
Kımık	753	Veri Yok	
Kantarma	761	Veri Yok	
Yeni Mahalle	1.917	Veri Yok	
Narlık	1.137	Veri Yok	
Bitek	1.033	Veri Yok	

Çalışma sahamızda toplam nüfus 32.812 iken toplam tarım alanları 51 km²'dir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu km²'ye 643 kişi olarak görünmektedir.

Halfeti ilçe tarım müdürlüğünden alınan veriler dâhilinde; tarımla uğraşan nüfusun 936 kişi olması ve toplam tarım alanının 51 km² olması nedeniyle bölgenin tarımsal nüfus yoğunluğu 18 kişi olarak görünmektedir. Ancak 49 mahallenin 39'unun

kırsal mahalle olması ve mevcut nüfusunda ağırlıklı olarak kırsal mahallelerde yaşaması nedeniyle elde edilen bu oranın daha fazla olacağı kanısındayız.

3.1.8. Nüfusun Kültürel Coğrafya Özellikleri

Kültür çok geniş bir inceleme alanına sahip olan beşerî coğrafyanın alt dallarındandır. Kültürün toplumdan topluma değişen farklı tanımları bulunmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre; “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmıştır. Halk arasında ise en kısa ve en genel haliyle toplumların yaşam tarzı olarak ifade edilebilir (Özgüç ve Tümerterkin 2014)’e göre toplumbilimciler ve coğrafyacılar kültür kavramı üzerine birçok çalışma yapmış ve farklı tanımlar ortaya koymuşlardır. Kültür yalnızca bir toplumun hayat tarzını değil aynı zamanda değer ve inançlarını ayırt eden, hepsini kapsayan bir kavramdır (Tümerterkin ve Özgüç, 2014: 95-96).

Değişken bir yapıya sahip olan kültür süreç içinde zamanın şartlarına göre değişimler yaşayabilir. Toplumların sahip oldukları kültürlerde büyük farklılıklar vardır. Örneğin; yeme-içme kültürü bölgenin iklim, toprak ve arazi şartlarına bağlı olarak farklılıklar ortaya koymaktadır. Giyim-kuşam kültürü de iklime bağlı olarak mevsimsel değişiklikler gösterebilmektedir. Yine müzik veya folklorik çalışmalar da bulunulan yöreye göre şekillenebilmektedir. Bunların hepsi coğrafi koşulların kültürü etkilemesine örnektir (Tümerterkin ve Özgüç, 2014: 997).

(Doğanay 2014) Coğrafyayı, yeryüzü bilimi olarak ifade ederken aynı zamanda birçok bilim dalından yardım alan fiziki, beşerî ve ekonomik olayları coğrafyanın dağılışı, nedensellik ve bağlantı ilkelerini kullanarak inceleyen bir bilim olarak ifade eder (Doğanay, 2014: 10-12). O halde insan yaşamının bir birikimi olarak ortaya çıkan kültürün şekillenmesinde coğrafya son derece önemli bir yer tutmaktadır. İbn-i Haldun coğrafyanın insan için önemini ortaya koyarken “*Coğrafya kaderdir.*” diyerek coğrafyanın insan üzerinde bıraktığı etkiyi anlatmaya çalışmıştır. Coğrafya sahip olduğu çok yönlü etkileme özelliği sayesinde, insanın kılık-kıyafetine, karakterine, fizyolojik yapısına, yiyecek-içeceğine hatta örf ve adetlerine kadar birçok şeyi etkilemektedir (Kaya, 2020: 86).

Kültürlerin oluşması belli bir mekân ile bağlantılı olduğu için coğrafya ile kültür bütünleşen bir olgu durumundadır. Tarihsel süreçte her uygarlık belirlediği yaşam tarzını kültürüne yansıtmıştır. Çünkü kültür insanın doğa ile bütünleştiği bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Emekli, 2006: 53). Kültür, coğrafyadan etkilenirken aynı zamanda coğrafyayı etkileyen bir yapıya da sahiptir. İnsanların giyim ve yeme içme kültürü yaşadığı coğrafyaya göre şekillenmektedir. Bu yönüyle coğrafya kültürü etkilemektedir. Kültürün coğrafyayı etkilemesi ise aynı dili konuşan ya da aynı dine sahip toplumların benzer coğrafyalarda bir araya gelmesi olarak ifade edilebilir. Kültür coğrafyası bu yönüyle coğrafya ve kültürü bir çatı altında birleştirir (Emekli, 2006: 53).

Şekillenen kültür içerisinde halk kültürü de önemli bir yere sahiptir. Halk kültürü, halkın yaşantılarından ve bilgi birikimlerinden meydana geldiği için birlik ve beraberliği arttırır. Dinamik bir yapıya sahip olan halk kültürünün en önemli yapı taşları halkların ahlaki anlayışları ve sözlü geleneklerdir. Halk kültürü bu sayede kendini koruyarak popüler kültürün etkisinden kısmen de olsa etkilenmeden varlığını sürdürebilmiştir (Evcin, 2013: 226). Geleneksel halk kültürleri genel bir değerlendirme ile kırsal ve tarımsal olarak kabul edilir (Özgüç ve Tümer, 2014: 126).

“Kültürel fonksiyon bir yerleşmenin kültür faaliyetlerinin birikimidir” (Karaboran, 1989: 90). Bir bölgede yaşayan insanların gerçekleştirmiş oldukları eylemler ve bunların yaşantılarımıza yansiyarak sosyal hayatımıza yön vermesi durumudur. Kültür çok yönlü ve çeşitlidir. Bu çeşitlilik içerisinde toplumun ihtiyaçları doğrultusunda dini kurumlar, eğitim kurumları, yerel radyo ve gazeteler, kültür ve sanat etkinlikleri yer alabilir.

Bölge, ulaşım yollarına kısmen sapa kalması ve ulaşım güzergâhının bölge engebesine oranla daha olumsuz topografik şartlar içermesinin yanında ekonomik fonksiyonel çeşitliliğin de az olması gibi nedenlere bağlı olarak genelde göç veren bir merkez durumunda olmuştur. Özellikle genç nüfusun istihdamına yönelik yatırımların ve iş imkânlarının olmaması, nüfusu alternatif arayışlara sokmuş ve bu kapsamda birçok insan hem yurtdışına hem de yurt içine göç etmek durumunda kalmıştır. Bu olumsuz gibi görünen mevcut coğrafi ve beşerî şartlar bölgenin özgün yapısının korunmasına ve kültürel varlığın yok olmadan devam etmesine imkân sağlamıştır. Ancak 2000 li yıllarda eski yerleşim yerinin sular altında kalmasıyla birçok kültürel varlık da sular

altında kalmış ve buna bağlı olarak Eski Halfeti’de bulunan kültürel fonksiyonlarda su ile beraber yok olmuştur.

Çalışma sahamız bulunduğu coğrafi mekân sayesinde tarihsel süreçte birçok eski uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Farklı uygarlıkların varlığı beraberinde kültürel çeşitliliğin de zengin olmasını sağlamıştır. Bu zenginlik, gelenek ve göreneklerden yeme içme kültürüne, giyim kuşam kültüründen efsanelere, kültürel varlıklardan müzik ve folklorik tarzdaki çeşitliliğe kadar birçok farklı oluşumun bu coğrafyada toplanmasını sağlamıştır.

Yörenin kültürel anlamda en dikkat çeken zenginliklerinden biri mutfak kültürüdür. Çalışma sahamız kendine has ve özgü tatları barındıran zengin bir yemek kültürüne sahiptir. Yaşadıkları coğrafyanın dışına çıkan insanlar için beslenme ihtiyacı da barınma ihtiyacına benzer şekilde hissedilmektedir. İnsanların bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak ortaya çıkan kervansaraylar ve hanlar yiyecek-içecek ve otel işletmelerinin temelini oluşturduğu gibi aynı zamanda bölgesel mutfakların tanıtılmasında da etkin bir rol üstlenmişlerdir (Görkem ve Öztürk, 2014:11-12).

Ulaşım teknolojisinin gelişmesi ile birlikte mesafeler kısalmış bu da kültürel anlamdaki etkileşimi artırmıştır. İyileşen imkânlarla beraber toplumlarda farklı lezzetleri keşfetme ve tatma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu da yerel lezzetlerden oluşan ve mutfak kültürü ile öne çıkan destinasyonların oluşmasını ve mutfak kültürünün toplumlar arası tanınmasını sağlamıştır. Böylece bir bölgenin pazarlanmasında ve tanıtımının yapılmasında yerel mutfağın kültür faaliyetleri kapsamında düzenlenen etkinlikler yoluyla sunulması yerel mutfakların turizm faaliyetleriyle birleştirilmesini sağlayarak kültür turizmi kapsamına girmesini sağlamıştır.

Çalışma sahamızda her sene nisan aylarında geleneksel meyve yemekleri festivali düzenlenmektedir (Atkı ve Akan 2021) Yörede her yıl düzenlenmekte olan bu festivale yönelik yaptığı çalışmada yöreye özgü 25 farklı yiyecek ve içeceğin yapıldığını tespit ederken bu yiyecek ve içecekler için de 41 farklı bitki türünün kullanıldığını ortaya koymuştur. Yemeklerde kullanılan baharatlara yönelik yaptığı çalışmada %38 oranı ile karabiber, %32 oranı ile biber ve %8 oranıyla tarçın kullanıldığını tespit etmiştir. Kullanılan diğer baharatların ise kişniş, kimyon, zerdeçal, safran ve kekik olduğunu ifade etmiştir (Atçı ve Akan, 2021: 2544-2545).

Bunun dışında Argıl ve Yukarı Göklü Mahallelerinde düzenli olmamak ile birlikte yaz aylarında fıstık festivalleri ve şenlikleri yapılmaktadır. Festivalde tadı en güzel olan fıstıklar seçilerek üreticilerine altın hediye edilmektedir. Yöre dışından çok sayıda insan festival amacıyla bölgeyi ziyaret etmektedir. Böylece hem bölgede üretilen fıstığın tanıtımı hem de Argıl ve Yukarı Göklü Mahallelerinin tanıtımı yapılmaktadır. Ayrıca Yukarı Göklü Mahallesi ve Argıl Mahallesi ile özdeşleşen bu festival çalışma sahası için önemli bir ticari getiri sağlamaktadır.

Araştırma sahamız geçmişten günümüze Asurlulardan, Yunanlılara, Bizanslılardan Osmanlılara birçok medeniyete ev sahipliği yaparken aynı zamanda Aziz Nerses Kilisesi, Rumkale, Başvarma Manastırı, Kantarma Hanı ve Gürkuyu Kilisesi gibi birçok tarihi yapıya da ev sahipliği yapmaktadır. Bununla birlikte şabut balığı kebabı, erik tavaşı ve kebat reçeli gibi geleneksel yemekleri içerisinde barındıran kendine has bir kültürel mutfığa sahip olması Halfeti'nin ender yerleşim yerlerinden biri olduğunu göstermektedir (Olçay ve ark, 2017: 1332-1333).

Yörenin geleneksel yemeklerinde öne çıkan lezzetler erik tava, kavun dolması ve nohut tavadır. Bunlar dışında soğan kebabı ve patlak aşı da en çok tercih edilen lezzetlerdendir. (Şekil 3.6.).

Şekil 3. 6. Halfeti’de Yapılan Yöresel Yemekler

(Halfeti Meyve Yemekleri Festivalindeki Bazı Ürünler: **A**-Yeni Dünya Kebabı **B**-Elma Kebabı **C**-Erik aşısı **D**- Kavun dolması **E**- Erik tava malzemeleri **F**-Erik Tava **G**-Nohut Tava **H**-Soğan Kebabı **İ**- Patlak Aşı **J**- Ayva Kebabı)

Nohut tava genellikle sabah kahvaltılarında tercih edilmektedir. Nohut tavanın yapıldığı kahvaltı menülerinde başka bir lezzet yer almamaktadır. Nohut, biber, domates, soğan ve tere yağdan yapılan nohut tava, fırında pişirilerek tepsi içinde kahvaltı sofrasının ortasına koyulmakta ve herkes tarafından tırnaklı ekmek eşliğinde yenmektedir. Erik tava ve kavun dolması da mevsimlik yemekler olarak öne

çıkılmaktadır. Kavun ve eriğin yetiştirme dönemi olan haziran ve ağustos ayları bu iki yemeğin en çok yapıldığı dönemdir. Ayrıca bu yemeklerin yapılmasında en çok dikkat edilen şey erik ve kavunun genellikle bölgede yetişmiş olmasına dikkat edilmesidir. Yani yemeği yapılan erik ve kavun bölge dışından temin edilmez. Sadece yörede yetişen erik ve kavun yapılan yemeklerde tercih edilir. Soğan kebabı ve patlak aşı ise yörede yıl içinde her dönem belli aralıklar ile yapılan yemekler olarak öne çıkmaktadır. Yörenin en önemli yöresel lezzetlerinden biri de kebat reçelidir. Kebat meyvesinin kabuklarından yapılan reçelin sadece Halfeti yöresinde yapıldığı bilinmektedir. Üretilen kebat reçeli kasım ve aralık ayında raflardaki yerini almaktadır. Çünkü kebat meyvesinin hasat zamanları bu aylara denk düşmektedir. Üretilen kebat reçeli hemen tükenmekte olup ulaşılması zor bir lezzettir.

Yörenin en dikkat çeken kültürel varlıklardan biri de Anadolu Ajansı'nın Şanlıurfa yöresinde 2020 yılında gerçekleştirmiş olduğu tespit ve tescil çalışmaları kapsamında Fıstıközü Mahallesi'nde tespit ettiği ve 462 yaşında olduğu düşünülen fıstık ağacının varlığıdır. (Şekil 3.7). Halfeti'nin Fıstıközü (Tışa) Mahallesi Ufak Mağara kırsalında bulunan fıstık ağacı (tek fıstık) tespit edildikten sonra hemen akabinde tescil ettirilerek Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Tabiat Varlıklarını Koruma Şubesi tarafından anıt ağacı listesine alınmıştır. Fıstık ağacı günümüzde halen fıstık üretimine devam etmekte ve her yıl düzenli olarak mahsul vermektedir (Anadolu Ajansı, 2020).

Şekil 3. 7. Fıstıközü Mahallesiinde Bulunan ve 462 Yaşında Olduğu Değerlendirilen Anıt Fıstık Ağacı

Kaynak: Anadolu Ajansı 20.08.2020

Tarihsel süreçte farklı uygarlıkların buluşma noktası olan Halfeti, bu özelliği sayesinde birçok kültürel etkileşime de ev sahipliği yapmış ve bu kültürel etkileşimin yansımalarından biri de giyim-kuşam kültürü üzerine olmuştur. Yöresel anlamdaki giyim kuşamların genellikle Şanlıurfa yöresiyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Erkeklerin ve kadınların yöresel olarak kendilerine özgü kıyafetleri bulunmaktadır. Bu farklılık bilhassa kırsal sahada kendisini daha fazla göstermektedir. Merkez mahallelerde yaşayan halkın kültürel anlamda eski giyim kuşaktan hemen tamamen uzaklaştığı, buna karşın bu kültürün kırsal mahallelerde kısmen de olsa devam ettiği görülmüştür. Kırsal mahallelerde devam eden bu giyim kuşam kültürünün günlük hayattan ziyade düğünler ve özel kutlamalar gibi günlerde tercih edildiği tespit edilmiştir. Yörede kadınlardaki giysi daha çok göze çarparken erkeklerin giydiği kıyafetler daha basit ve tek düzedir.

Erkeklerin Yöresel kıyafetleri: Sırmalı Puşu, Köynek (Gömlek), Kuşak, Kırk düğme Yelek, Şalvar, Çorap, Yemeni.

Kadınların Yöresel Kıyafetleri: Gümüş Başlık, Hıbrıye, Köfü Başlık, Üç Etek, Köynek (Gömlek), Ayze (Entari), Şalvar, Önlük, Çorap, Yemeni, Süs ve Takılar (Şanlıurfa Valiliği 2024- <http://www.sanlıurfa.gov.tr/giyim>)

Şekil 3. 8. Şanlıurfa ve Halfeti Yöresinde Erkeklerin Yöresel Giyimi

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği 2024 <http://www.sanlıurfa.gov.tr/giyim>

Şekil 3. 9. Şanlıurfa ve Halfeti Yöresinde Kadınların Yöresel Giyimi

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği 2024 <http://www.sanlıurfa.gov.tr/giyim>

Araştırma sahamızda öne çıkan kültürel oluşumlardan biri de yöreye özgü folklorik halk oyunlarıdır. İnsan doğası gereği, ait olduğu toplumun diğer bireyleri ile duygu ve düşüncelerini paylaşma ihtiyacı hissetmektedir. Bu paylaşım ile birlikte birey, toplum bütünleşmesini ve toplumsallaşmayı sağlamaktadır. Halk oyunları bu toplumsallaşma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda halk oyunları toplumun kimliğini ifade ediş tarzıdır. Yapısı, içeriği ve işlevleriyle adeta toplumun aynası olma özelliği göstermektedir. Yöremizde oynanan halk oyunları genel itibari ile Urfa yöresinin geneline ait olan oyunlardan oluşmakta ve çoğunluğunu da halay türü oyunlar meydana getirmektedir. Oynanan oyunların çoğu davul-zurna eşliğinde oynanmaktadır. Ancak az da olsa bazı oyunlarda kaval, def, keman, cümbüş ve darbuka da kullanılmaktadır. Gerek yöremizde gerek ise Anadolu coğrafyasındaki halk oyunlarında genellikle insan-tabiat, insan-hayvan, üretim ilişkileri ve toplumsal ilişkiler konu edilmektedir. Dolayısıyla Anadolu insanı bulunduğu yerin coğrafi şartlarından etkilenmiş ve bu durumu halk oyunlarında göstermiştir. Bu kapsamda halk oyunlarında iklim faktörlerini (yağmur-kar-dolu olaylarını), hidrografik faktörleri (deniz veya göl ile

ilgili yaşantılarını) ve morfolojik özellikleri (Dağlar, ovalar yaylalar) konu etmiştir (Doğan, 2011: 74).

Anadolu insanı bulunduğu yerin coğrafi özelliklerini kıyafetlerine-oyununa-kilime yansıtmıştır. Yörede yetişen sebze, meyve, ağaç ve çiçek adlarından benzetmeler halk oyunlarımızda sıkça kullanılmaktadır (Şenol, 1992:312). İklim ve coğrafyanın halk oyunları üzerindeki etkisini Eroğlu şöyle dile getirir:

Çok sıcak yerlerde danslar akıcıdır, kaslar fazla zorlanmaz. Gece gündüzle arasındaki iklim durumu çok kesin olarak ayrılmış yerlerde kuvvetli ile yumuşak hareketler arasında belirginlik, yumuşaktan sertte veya sertten yumuşağa birden geçişler gösterir, ayağı yere sert basmalar bulunur. Yaz ile kış arasında büyük ısı ayırımı bulunan yerlerde, uzun cümleler, danslarda belden iki yana sallamalar görülür, baş ve ayak dansa yön verir, kolların, ayakların hareketi karışıktır. Hele nemli yerlerde aşırı canlılık görülmez. Soğuk yerlerde hareket güçleşir, kaslar gerilir, adımlar ve hareketlerin başı, sonu iyi belirlenir (Eroğlu, 1995: 19).

Dolayısıyla bölgenin coğrafi ve iklimsel özellikleri halk oyunlarına ve giyimlere etki etmektedir. Bu durum her coğrafi bölgede farklı bir tarzın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin Karadeniz bölgesinde başta horon olmak üzere birçok halk oyunu hızlı ritimlerle oynanmaktadır. Oyunların bu şekilde hızlı oynanmasında fırtınalı havaların, hırçın denizin, aniden değişen hava şartlarının ve engebeli arazi yapısının etkili olduğu muhakkaktır. Doğa yapısının sert ve dağlık oluşu denizin ve havasının kararsızlığı halk oyunlarına da yansımıştır (Cihanoğlu, 2004: 25-87). Bu durum bizim sahamızda daha farklı bir şekle bürünmüştür.

Çalışma sahamızın bulunduğu alanda yarı kurak karasal iklim şartları hüküm sürmektedir. Kış ayları görece soğuk geçerken yaz ayları aşırı sıcak geçmektedir. İklimin bu etkisi halk arasında birlik, beraberlik ve dayanışma duygusunun artmasını sağlamaktadır. Bu da geleneklere daha sıkı sarılmayı, inançlarına daha fazla sahip çıkmayı beraberinde getirmiştir. Tüm bu geleneklere bağlılık giyim kuşamın devam edilip günümüze kadar dimdik ayakta gelmesini kolaylaştırmıştır. İkliminde etkisiyle birlikte oyunlar genelde ağır tempo ile başlamaktadır. Çalışma sahamızda en çok rastlanılan halk oyunları türleri Delilo ve Govend'tir. Delilo, kırsal bölgenin oyunu olup ovalık yerlerde öne çıkan ve yavaş oynanan bir tür olarak öne çıkmaktadır. Kırsal

sahaların hemen tamamında bu oyunları görmek mümkündür. Bilhassa Argıl ve Yukarı Göklü Mahalleleri bu oyunların daha fazla görüldüğü mahalleler durumundadır. Govend oyunu ise bir halay türü olup daha çok dağlık ve tepelik olan yerlerde oynanan ve deliloya göre daha hızlı hareketlerle icra edilen bir oyundur. (Şekil 3.10).

Şekil 3. 10. Halfeti’de Düğünlerde ve Özel Günlerde Oynanan Govend Oyunu

Coğrafyanın topoğrafyada oluşturduğu bu farklılık oyunların türünü ve hızını da etkilemiştir. Ovalık olan yerlerde tarım faaliyetleri hâkim olduğundan dağlık yerlere göre hareketlilik daha azdır. Bu da beraberinde halk oyunlarının daha yavaş oynanmasını sağlamıştır. Dağlık olan yerler ise genelde hayvancılığın yapıldığı dolayısıyla hareketliliğin daha fazla olduğu yerlerdir. Bu hareketlilik de oyunların daha hızlı oynanmasını sağlamıştır (Koraltan 2020: 62-63).

Halk oyunlarını yöremiz için özel yapan bir diğer kültürel yönü de özündeki dayanışma duygusudur. Bu dayanışma duygusu, oynanan oyunlarda yakın akraba ve dostların oyuna katılmaları beklentisini ve isteğini doğurmuştur. Halk oyunlarında akrabalar ve dostlar bir araya gelmekte ve oyun ancak o zaman amacına ulaşmaktadır. Halk oyunlarının bu birleştirici özelliği küslerin barışmasına, kavga ve kırgınlıkların sona ermesine katkıda bulunmaktadır (Sümbül 2005:5). Yöre insanı bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir. “Ölüyü hısım ağlatır, Halayı hısım oynatır”

Şanlıurfa yöresinde en çok bilinen ve oynanan halk oyunları şunlardır; Kımıl Oyunu, Govend, Delilo, Girani (Ağırlama), Düz, Tek Ayak (Derik), İki Ayak (Dınığ), Terge (Türk-i tergi), Urfalıyım Ezelden, Abravi (Lorke), Soseh, Fasıl (Dörtlü Değnek), Gemi, Gezale, Çeçen Kızı, Cezayir, Üç Ayak, Dik, Teşi (Serajeri) ve Ding'e'dir. Urfa yöresinin genelinde belirtilen halk oyunları günümüzde de oynanmaya devam etmektedir. Bizim araştırma sahamızda ise belirtilen oyunlardan en çok Govend, Delilo ve Üç Ayak (Urfa düzü) türündeki halk oyunları oynanmaktadır.

3.2. Yerleşme

Yerleşme terimi geniş bir anlam taşımakla birlikte geçmiş ile geleceği bütünleştiren ve birleştiren bir kavram olma özelliği de taşımaktadır. Bu sebeple yerleşmenin tanımı birçok kez yapılmış ve çeşitli yerleşme tipleri bu tanımlar üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır.

Av peşinde dolaşan yahut meyve toplamakla geçinen ilkel gezici insanların topladıklarını yemek, dinlenmek ve bilhassa gece vakti sığınmak üzere, bir gece için de olsa, tabi halde buldukları yahut yaptıkları barınaklar gibi, göçebe çoban kavimlerin daha uzun zaman bir yerde kalan çadır toplulukları, mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya, dağa çıkan, kışın ovaya inen yarı göçebelerin yılın bir kısmında oturdukları ve çeşitli isimlerle adlandırdıkları ova, yayla ve dağ eğreti yerleşmeleri; nihayet münferit mesken, çiftlik, küçük köy, köy, kasaba ve şehir, geçici yahut devamlı, toplu yahut dağınık, büyük yahut küçük bütün bu yerleşmeler, yerleşme tesisleri; münferit ev ve ev toplulukları yerleşme olayı kavramına girebilir. (Tanoğlu, 1969: 211).

Görüldüğü üzere mevcut tanımda, yerleşmenin birçok farklı türünden bahsedilmektedir. Yerleşmelerin çeşitlenmesinde ve şekillenmesinde iklim, topografya, su durumu, jeolojik yapı, tarih, ekonomik ve sosyal faaliyetler gibi fiziki ve beşerî etmenler rol oynar. Bu faktörlerin tesiri altında oluşan yerleşme tipleri, bazı sınıflandırmalara tabi tutularak incelenmektedir. Bunları; fonksiyonlarına göre “kır ve şehir” yerleşmeleri, kullanım özelliklerine bağlı olarak “daimî ve geçici yerleşmeler” meskenlerin dağılışı dikkate alınarak şekil itibarıyla “dağınık ve toplu yerleşmeler” olarak sıralayabiliriz.

İnsanoğlunun yeryüzüne kattığı önemli izlerden biri de yerleşme tarzıdır. Yerleşme kısa vadede sabit bir hadise gibi görünse de durmadan değişikliğe uğramaktadır. İnsanlar tarihsel süreçte uzun süre konar-göçer olarak hayatlarını idame ettirmişler tarım ve üretim ile birlikte yerleşik hayatın temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda önce köyler boy göstermeye başlamış, köyler büyüyerek kasabalara ve devamında şehirlere dönüşmüştür. Genel manada yerleşme özellikleri doğaya bağlı olmakla beraber günümüzde gelişen teknoloji bu bağımlılığı azaltmıştır. Günümüz yerleşmelerinde sosyal ve teknolojik özellikler çok daha fazla önem kazanmış durumdadır. Araştırma sahamızın genelini göz önünde bulundurduğumuzda yerleşmelerin hemen hemen tamamı toplu yerleşme şeklindedir. Yerleşmelerin toplu olmasındaki en önemli faktör sahanın düz ve düze yakın bir topografik yapıya sahip olmasıdır. Aynı zamanda su kaynağı bakımından yetersiz olması da önemli etkindir. Öyle ki bazı yerlerde suya ulaşabilmek için 250-300 metre sondaj yapmak gerekebilir. Kırsal mahallelerde yer alan eski yerleşimlerin kurulmasında ve inşasında malzeme olarak genellikle taş malzeme kullanılmaktadır. Taş malzemenin ön planda olduğu meskenler genelde tek ve iki katlı olarak inşa edilmektedir. Bu meskenlerin temelinde taş yığınları yer almakta ve meskenlerin temelini bu taşlar oluşturmaktadır. Tamamen kayadan oluşan temelin üzerinde yine taş kullanımı devam etmekte ve meskenler şekillenmektedir. Bazı eski tip meskenlerde taş ile beraber kerpiç (toprak) malzeme de kullanılmaktadır. Çünkü toprak estetik olarak şekil verilmesi daha kolay bir malzemedir. Yerleşmelerde dikkat çeken bir diğer faktör de ikamet edilen meskenin bitişiğinde genelde samanlık ve hayvanların barınmaları için yapılan ahır tarzı yapıların bulunmasıdır. Bu yapılar daha ziyade eski yerleşmelerde yer almaktadır. Günümüzde yapılan meskenlerin çevresinde bu tür oluşumların çok fazla yer almadığı görülmüştür. Yeni tip meskenlerde ise taş kullanımından ziyade teknolojik ilerleme ile beraber yöre insanının istek ve talepleri doğrultusunda betonarme malzeme kullanılmaya başlamıştır. Yeni yapılan meskenler genelde iki katlı olacak şekilde inşa edilirken üst kat yaşanan yer olarak kullanılırken alt kat ambar olarak kullanılmaktadır.

3.2.1. Yerleşme Tarihi

MÖ.2000’lerde Asurlular ve Hititlerin hâkimiyetinde olan yöre M.Ö.855 yılında Asur kralı III. Salmanassar tarafından zapt edildiği zaman “Şitamrat” olarak biliniyordu. Yunanlılar bu ismi değiştirerek merkeze “Urima” adını vermişlerdir. Süryaniler ise iki

farklı isim tercih etmişler ve Kal'a Rhomeyta ile Hesna the Romaye adlarını kullanmışlardır (Honigmann, 1963: 777).

Yöre, MÖ.612'de Babillerin sınırları içerisinde kalmıştır. Daha sonra Medler ve Persler yöreye egemen olmuş, Büyük İskender'in MÖ.332'de Anadolu'daki Pers hâkimiyetine son vermesinden sonra Urfa yöresi ve Birecik ile birlikte Makedonya Krallığının egemenliği altına girmiştir. Büyük İskender'in ölümüyle birlikte Seleukoslar bölgeye hâkim olmuştur. Halfeti'nin bilinen ilk tarihi Romalılar tarafından Ekamia adı ile kurulduğu ve bu isim ile zikredildiğidir. İlerleyen süreçte Roma 395'te ikiye ayrılmış ve Halfeti, Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır. Sonrasında Bizanslılar ile Sasaniler arasında sık sık el değiştirmiştir. Son olarak II. yüzyılda Bizanslıların eline geçmiş ve Romaion Koyla adını almıştır (Bostancı, 2015: 24).

Yöre MS.640 yılında Arap istilasına uğramış, 661 yılında Emevîlerin, 750'de Abbasilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Şehir Arapların eline geçtikten sonra Kal'at-ül Rum adı verilmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra Selçuklular buraya kadar uzanmıştır. (1087). 1290 yılında Eşref komutasındaki Mısır ordusu Halfeti'yi ele geçirmiş ve Kal'at-ül Müslimin adı verilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1517) sırasında Osmanlı topraklarına katılarak Urumgala ve Rumkale adlarını almıştır (Yılmaz, 1999: 2). (Şekil 3.11.).

Şekil 3. 11. Halfeti Tarihinin Önemli Yapı Taşlarından Olan Rum Kale'nin Fırat Nehrinden Görünümü

XIX. yüzyılda bugünkü Eski Halfeti yerleşim yerine taşınan Rumkale kazası 1941 yılında yapılan bölge ayırımına kadar Gaziantep sınırlarına dâhil olmuştur. Yapılan sınır ayırımları ile birlikte Halfeti, Fırat Nehrinin doğusunda kaldığı için Şanlıurfa il sınırları içine ve Birecik ilçesine bağlanmıştır. İlerleyen yıllarda zamanla gelişmiş olan Halfeti yerleşmesi 1954 yılında Birecik'ten ayrılarak ilçe hüviyetine kavuşmuştur. 2000 yılında bölgeyi ve bölgedeki yerleşme alanlarının coğrafi etüdünü önemli oranda etkileyen Birecik Barajı projesi önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda sular altında kalan Halfeti yapılan müzakereler ve çalışmalar neticesinde yeni yerleşim sahası olarak kabul edilen Kara Otlak mevkiine taşınmış ve yeni yerleşim sahası olarak bu bölge seçilmiştir (Halfeti Kaymakamlığı).

3.2.2. Kırsal Yerleşme Şekilleri

İnsanoğlu yeryüzüne geldiği ilk andan itibaren barınacakları bir yer bulma ve kendilerine mesken temin etme gibi en temel ihtiyaçlardan biri olan bu konu ile muhatap olmak durumunda kalmıştır. Bunun sonucunda da toplumların ekonomik durumları, sosyal ve kültürel durumları ile çevredeki yapı malzemesinin özelliklerine göre yerleşme tipleri ve yapı tarzları ortaya çıkmıştır (Atalay, 1991: 27).

Kırsal yerleşmeler fonksiyonel özellikleri ile insanların barınma süreleri dikkate alınarak kentsel yerleşmeler ve kırsal yerleşmeler olmak üzere iki sınıfta toplanmaktadır. Bunlardan kırsal yerleşmeler daha çok doğal ortamla iç içe olan ve genellikle fonksiyonel açıdan daha az gelişmiş küçük yerleşmeleri temsil etmektedir (Özçağlar, 2015: 119). Ortak bir yaşam tarzının hüküm sürdüğü kasaba hüviyetine ulaşamamış sürekli olarak ikamet edilen kırsal yerleşmeler köy olarak anılmaktadır. Bir köy yerleşmesi, konumlandığı arazi (jeomorfolojik birim) ile birlikte köy evlerinin ve diğer binaların (cami, okul, kahvehane, sağlık ocağı, bakkal, köy odası, vb.) sentezinden oluşan bir yapıya sahiptir (Özçağlar, 2011: 44). Kırsal alanlar sadece meskenlerin bulunduğu alanı değil mahalle sınırları içerisinde kalan tarım alanı, merası, çayırı ve ormanı gibi çeşitli ekonomik faaliyet gruplarını da kapsamaktadır. Ayrıca kırsal alanlar köy muhtarı ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilen ve genelde en yakınındaki ilçeye bağlı bulunan en küçük idari yapıyı meydana getirmektedir (Koday ve Erhan, 2008: 242).

2012 yılının kasım ayında çıkarılan 6360 sayılı kanunla birlikte ülkemizde bulunan 29 adet ilimiz büyükşehir belediyesi statüsü kazanmıştır. Kanunla beraber bu belediyelerin hizmet alanları genişlemiş, beldeler ve köyler birer mahalle haline dönüşmüşlerdir. Mevcut düzenleme kırsal sahalar üzerinde yaşamsal olarak belirgin bir farklılık doğurmamıştır. Yasa ile birlikte mahalleye dönüşen kırsal sahaların fonksiyonel özellikleri değişmeyip mevcut olan faaliyetler aynen devam etmektedir. Yasa ile beraber değişen en önemli farklılık köy idari alanlarının kentsel idari alanlarına dönüşerek kentsel nüfusa dâhil edilmesidir (Koday ve Erhan, 2015: 429-446).

Esasen yerleşmeler yine köy yerleşmesidir ancak idari bakımdan köyler mahalleye dönüştürülünce köy sınırları ortadan kaldırılmış ve böylece köyün sahip olduğu idari alanlarda kaybolmuştur. Bununla beraber köye ait ortak araziler olan çayır ve mera alanları artık köye ait bir arazi olma özelliğini kaybetmiştir. Bu durum köy halkı üzerinde olumsuz bir etki yaratmış köylüler arazilerini eskisi gibi sahiplenme özelliğini kaybetmiştir. Diğer sıkıntı yaratan durum da köyler arasında mera alanlarının paylaşılmasıdır. Yasadan önce her köyün kendine ait merası bulunmaktaydı ve diğer köylüler bu mera alanlarını kullanmazlardı. Ancak yasa ile beraber köye ait ortak mera alanları ortadan kalkınca köyler arasında mera alanlarını sahiplenme kargaşası çıkmıştır. Yasanın getirdiği bir diğer sıkıntı da köy halkının alacağı hizmetler noktasında yetersiz bilgiye sahip olmasıdır. Hangi hizmeti büyükşehirden hangi hizmeti ilçe belediyesi ve kaymakamlıktan alacağına dair bilgi eksikliği bulunmaktadır (Koday ve Erhan, 2008: 242).

Ülkemizde yer alan yerleşme birimleri başta nüfus kriteri olmak üzere iktisadi faaliyetler ve doğa ile ilişkileri açısından kendine has nitelikler taşıyan iki ayrı biçimi ortaya koymaktadır. Bunlar kırsal ve kentsel yerleşmelerdir. Kır ile kent arasındaki ayırım yerleşmenin ya da alanın nüfus, hayat tarzı, idari yapı ve fonksiyonel özellikler gibi kriterlerle yapılmakla birlikte, bu ayrımı kesin çizgilerle ortaya koymak mümkün değildir (Başbüyük, 2006: 259). Nüfus sayıları, görünüşleri ve fonksiyonları ne olursa olsun, bütün il ve ilçe merkezleri şehir statüsünde kabul görürken kalan diğer bütün yerleşmeler ya mahalle ya da köy altı/bağlı yerleşmeleri olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle mahalle ve şehir ayrımını ortaya koyan en önemli faktör yerleşmelerin idari fonksiyon özellikleridir. Gerek bu alanda çalışmalar yapan

coğrafyacılarımız gerek ise şehir planlamacıları bu kriteri tek başına sınıflandırma için yeterli bulmamaktadır.

Bu kriter ile birlikte 442 sayılı kanunun ilk maddesi de kırsal ve şehirselleşmeler için ayırım kabul edilmektedir. İlk maddeye göre nüfusu 2.000'den az olan yerleşmeler köy, nüfusu 2.000-20.000 arası olan yerleşmeler kasaba ve nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşmeler ise şehir kabul edilmekteydi. Ancak ne var ki bu kriter de yine kır ve şehir ayırımını yaparken yeterli olmaktan uzak kalmıştır. Öyle ki Türkiye'de nüfusları 2.000 hatta 10.000'den fazla olan ancak görünüm ve esas fonksiyon itibarıyla köy veya mahalle karakterinde nice yerleşmeler bulunduğu gibi, nüfusları 20.000'den az olduğu halde şehir karakterinde yerleşmeler de bulunabilir. Dolayısıyla köy ve şehir kavramının zaman içinde gelişen çağın gerekliliklerine bağlı olarak farklı tanımlamalar ve farklı mekânsal coğrafi gereksinimlere bağlı olarak değiştiğini söylemek mümkündür.

Araştırma sahamızda yer alan yerleşmeler, kentsel, kırsal ve bağlı yerleşmeler olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılabilir. Bölgenin genel hatları ile çok yüksek olmaması, topoğrafya eğiminin az, düzlük alanların çok olması, ekonomik çeşitliliğin kısıtlı olması (özellikle hayvancılık) bilhassa tarım faaliyetlerinde iki ürüne (Antep fıstığı ve zeytin) bağlılığın fazla olmasıyla birlikte bölge dışına ve yurt dışına olan göçlerin fazla olması gibi sebepler köy altı/bağlı yerleşim yerleri gibi daha küçük yerleşim birimlerinin çok fazla gelişmesine imkân vermemiştir. Mevcut etkenlere ve coğrafi faktörlere bağlı olarak inceleme sahamızdaki köy altı/bağlı yerleşmeler gerek çeşitlilik gerekse sayı anlamında çok gelişme fırsatı bulamamıştır. Bölgenin geçmişinde önemli yer tutan hayvancılık faktörüne bağlı olarak yalnızca mezra yerleşmelerinin varlığından söz etmek mümkündür. Ancak söz konusu mezraların günümüzdeki durumlarını incelediğimizde gelişmekten ve varlığını devam ettirebilmekten çok uzaktırlar. Bu anlamda birçok mezra günümüzde yerleşim yeri olmaktan çıkmış ya da bu alanlar yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır.

Kırsal alanda yer alan yerleşmeler iktisadi ve ekonomik faaliyetlerin özelliğine bağlı olarak şehirselleşmelere göre daha fazla çeşitlilik arz etmektedir. Kom, oba, yayla, çiftlik, dam ve ağıl bunlardan bazılarını oluşturmaktadır. Şehirselleşmeler ise daha çok yerleşmelerin yoğunluğuna ve çokluğuna göre çeşitlilik arz etmektedir. Kırsal

sahalarda yer alan yerleşmelerin ekonomik fonksiyonları yerleşmedeki gibi çeşitlilik arz etmemektedir. Bu anlamda araştırma sahamızda yer alan kırsal mahallelerin hemen hemen tamamında ekonomik fonksiyon tek bir faaliyet ile sınırlıdır ve bu fonksiyonda tarımdır. 39 adet mahallede iktisadi ve ekonomik hayat tarımsal girdi ve çıktılar ile sağlanmaktadır. Kırsal alanlardaki ekonomik kısıtlılık şehrsel alanlarda yerini çeşitliliğe bırakmaktadır. Bu durum araştırma sahamızdaki merkez mahallelerde de kendini göstermiş bulunmaktadır.

Halfeti kırsal mahallelerinde genel olarak hâkim ekonomik faaliyet tarım iken merkez mahallelerde tarıma ek olarak turizm ve ticaret faktörü de devreye girmektedir. Özellikle Eski Halfeti’de yer alan Rüştüye ve Şimaliye Mahalleleri turizm sektörünün en çok gelişim gösterdiği mahalleler durumundadır. Bu mahallelerin Fırat Nehri kıyısı boyunca seferler düzenleyen tekne turları ve balık restoranları yer almaktadır. Rüştüye Mahallesinin kuzey güzergâhı boyunca Fırat Nehri üzerinde asma köprü yer almaktadır. Bunlar dışında yine bu iki mahallenin sokakları gelen turistler için çarşı pazar görevi görmektedir. Çok sayıda dükkân, gelen turistler için takı, hediyelik eşya ve kafeler ile donatılmış bulunmaktadır. Buradan hareketle Halfeti’nin kırsal alanları ile merkez mahalleleri arasında ekonomik farklılıklar kendini göstermektedir. Dolayısıyla kır ile şehri ayırt eden faktörlerden biri de çalışma sahamızda kendini göstermiş bulunan ekonomik çeşitliliktir. Kırsal alanlar ile şehrsel yerleşmeler arasındaki farklardan bir diğeri de yerleşmeler ile ekonomik faaliyetlerin yapıldığı alanın arazi kullanım uyumsuzluğudur. Kırsal yerleşmelere bakıldığında kırsal sahada yer alan yerleşmelerin küçük bir alanda toplandığı buna ek olarak tarım yapılan alanın geniş yer tuttuğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, köyü teşkil eden alanın içerisinde yerleşmenin toplandığı alan ufak bir kısmı teşkil etmektedir.

Şehirlerde ise durum tamamen tersinedir. Şehrsel yerleşmelerde arazinin önemli kısmı yerleşme sahaları tarafından kaplanmıştır ve diğer ekonomik alanlar için ayrılan kısım kırsal sahaya nazaran çok daha küçük bir alanı teşkil etmektedir. Fıstıközü kırsal mahallesinin toplam yüzölçümü 61.139 km² kadardır. Bunun 5.6 km² kadarı yerleşmeler için kullanılırken 40 km² kadarı tarım arazileri için kullanılmaktadır. Kalan 15 km² alan ise kullanım dışı olan tepe ve vadi yamacı gibi olumsuz topoğrafik şartlar sunan arazilerden oluşmaktadır. Şehir merkezinde bulunan ve merkez mahallelerden olan Siyahgöl Mahallesinin toplam yüzölçümü ise 2.401 km² kadardır. Bu alanın 1 km²

kadarı yerleşmeleri oluştururken kalan 1 km² alan tarım arazilerini onun dışında kalan 0.5 km² alanda kullanım alanı dışında görünmektedir (Belediye İmar Müdürlüğü). Kırsal ve kentsel farklılıklar yerleşmeler arasında geleneksel ve modern ayrımı da ifade etmektedir. Kırsal sahalarda gelenek ve görenekler, sosyal normlar, örf ve adetler yaşam tarzı ve davranışları üzerinde daha baskındır. Şehirlerde ise metropolleşme ile birlikte insan ilişkileri zayıflamış, güven duygusu yıpranmış ve geçim telaşı öncelik haline gelmiştir. Kır ve şehir yerleşmeleri arasındaki etkileşimden bahsedecek olursak son dönemdeki en önemli husus hızlı büyüme ve genişleme olgusudur. Şehirler özellikle merkeze yakın konumdaki kırsal sahaları hızla değişime uğratabilmekte bu alanları kendi sınırları içine dâhil edebilmektedir.

3.2.3. Mahalleler

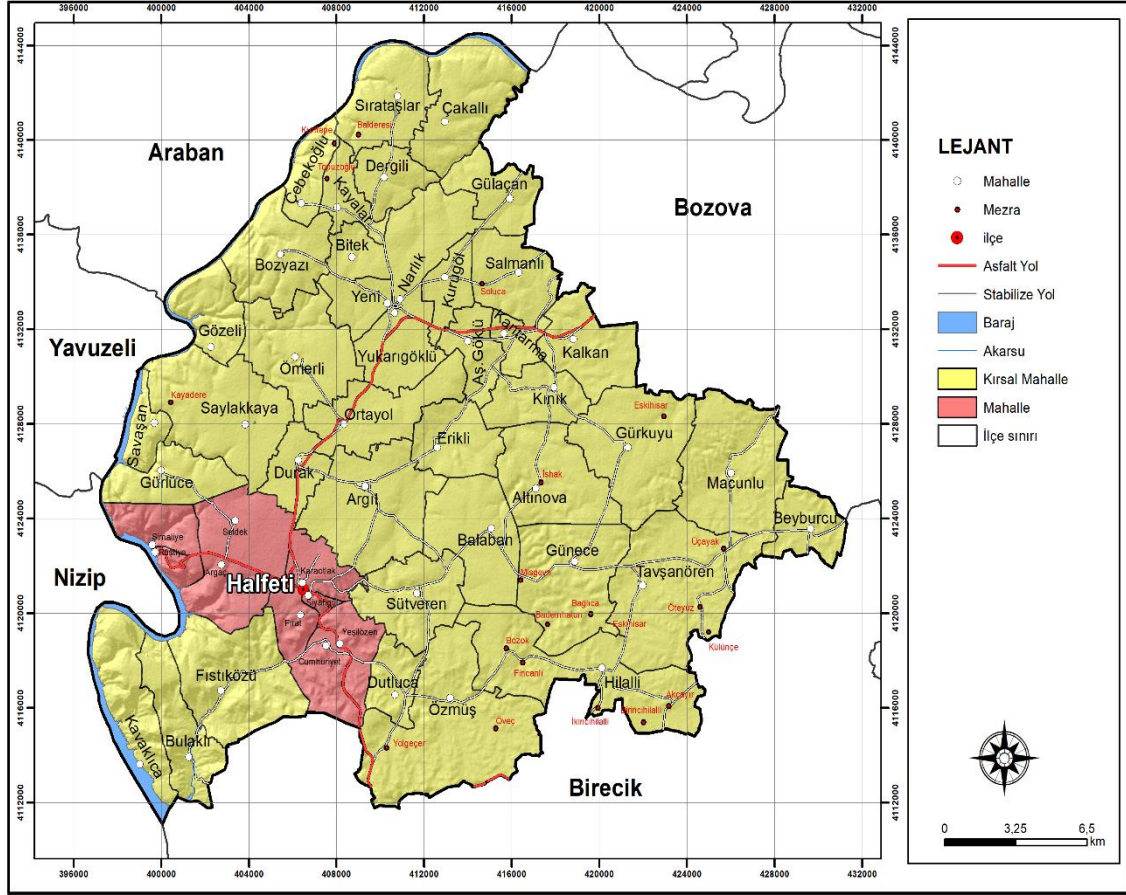
Nüfusu 10.000'in altında olan temel uğraşları tarım ve hayvancılık gibi birincil ekonomik faaliyetler olan aynı zamanda ekonomik çeşitliliğin de sınırlı olduğu yerleşmelere kır yerleşmesi adı verilmektedir. Ülkemizde kırsal nüfus genellikle 'köy nüfusu' olarak da ifade edilmektedir.

Köy, ekonomik fonksiyonları büyük ölçüde tarım ile hayvancılığa dayanan ve nüfus sayıları bakımından şehir ve kasabalara göre daha küçük olan yerleşim birimini ifade etmektedir. (Taş, 2016: 185). Kır yerleşmeleri içerisinde köy ile birlikte köyden daha küçük olan mezra, çiftlik, mahalle, oba, kom ve ağıl gibi yerleşmelerde bulunmaktadır. Ancak bunların içinde halk nezdinde en çok bilineni ve en büyük olanı köy yerleşmeleridir. Köyler sahip olduğu okul, orman ve otlak gibi ortak kullanım alanı bulunan ve muhtar tarafından idare edilen en büyük kırsal yerleşim birimidir. Bizim araştırma yaptığımız sahada köyden yani mahallelerden daha küçük yerleşim birimi olarak sadece mezralar yer almaktadır. Bu mezralarında yavaş yavaş terk edilmeye başlandığı görülmüştür.

2012 yılında çıkartılan '6360 Sayılı Büyükşehir Kanununa' göre köyler yapılan değişiklik ile mahalle haline getirilmiştir. Şanlıurfa iline bağlı bulunan Halfeti'deki tüm köylerde bu kapsamda mahallelere dönüşmüştür. Yapmış olduğumuz görüşmelerde yöre halkının önemli bir kısmı halen köy kavramını kullanmakta ve benimsemiş bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu yasa araştırma sahamızda, köyleri mahalle yapmış ancak ekonomik fonksiyonlar, uğraş alanları, yerleşim alanları ve nüfus gibi beşerî

faktörler üzerinde değişime sebebiyet vermemiştir. Halfeti genelinde 49 mahalle bulunurken bunun 39'u kırsal mahalledir. Ayrıca kırsal mahallelere bağlı 20 adet mezra yerleşmesi bulunmaktadır. (Şekil 3.12).

Şekil 3. 12. Halfeti İlçesinde Mahalle ve Mezralar

Halfeti ilçesinde yer alan kırsal mahalleler süreç içinde ad değişikliğine uğramıştır. (Tablo 3.9).

Tablo 3. 9. Halfeti Kırsal Yerleşmelerinin Eski İsimleri

Mahalle adı	Eski adı
Yukarı Göklü	Gogan
Argıl	
Aşağı Göklü	
Gürkuyu	
Dergili	Derto
Kurugöl	After
Kalkan	
Salmanlı	
Bozyazı	Bazur
Gözeli	Ayni
Sütveren	Helbini
Özmüş	Talikan
Sırataşlar	Vahna
Ortayol	Erah
Hilalli	Künefirk
Gülaçan	Zahper
Saylakkaya	Cibin
Altınova	Artaş
Ömerli	Amara
Fıstıközü	Tışa
Macunlu	Macuni
Balaban	Naaş
Çakallı	
Kayalar	Keferan
Durak	Aram
Günece	Xerwenek
Tavşanören	
Kavaklıca	Tilaze
Bulaklı	Tat-ayn
Erikli	Xoh
Beyburcu	
Çebekoğlu	Civek
Gürlüce	Sipsandık
Savaşan	Bilesur
Kımık	
Kantarma	
Yeni Mahalle	
Narlık	
Bitek	Po-lo

Kaynak: Halfeti Belediyesi

Halfeti’de kırsal mahallelerin kurulmasında ve dağılışında coğrafi şartların önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Yüzey şekilleri, topoğrafya, eğim ve iklim gibi fiziki coğrafya şartları yöredeki kırsal yerleşmelerin yerleşim yeri ve yerleşme dokusu üzerinde belirleyici olmuştur. Çalışma sahamızda yer alan gerek kırsal gerek ise merkez mahallelerin yerleşim yeri seçiminde bu durumu görmek mümkündür. Yakın zamanda

baraj yapımı sonrası kurulan ve gelişen Yeni Halfeti’de yer alan merkez mahalleler (Fırat, Siyahgöl, Karaotlak) bu kapsamda yörenin coğrafi özellikleri dâhilinde taşlık ve kayalık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu arazilerin yerleşim yeri olarak seçilmesindeki en önemli etken bu taşlık ve kayalık sahanın tarım veya diğer faaliyetler için kullanıma uygun olmamasıdır. Bu araziler yerleşmeye açılarak bölgedeki olası tarım sahaları işgal edilmekten kurtarılmıştır.

Kırsal sahada yer alan yerleşmelerin durumuna baktığımızda ise yerleşmelerin kurulmasında ve gelişmesinde birden çok faktör etkili olmuştur. Kavaklıca, Savaşan ve Gözeli’nin kurulmasında su kaynağına yakınlık (Fırat Nehri) rol oynarken Durak, Ortayol ve Ömerli gibi yerleşmelerin kurulmasında düz alanlar ön planda yer tutmuştur. Bununla birlikte Saylakkaya, Kınık, Kantarma, Aşağı Göklü ve Kalkan gibi yerlerin kurulup gelişmesinde arazinin anakaya yapısı ön plana çıkmıştır. Bulaklı Tavşanören, Hilalli, Gürkuyu ve Selmanlı gibi yerler ise eğimli diyebileceğimiz dağ eteklerine kurulmuştur. Bozyazı, Çebekoğlu, Balaban ve Fıstıközü gibi yerleşmeler ise kısmen tepelik diyebileceğimiz alanlarda kurulmuştur. Kırsal yerleşmelerde tarımın ön planda olmasına bağlı olarak yerleşmelerin yer seçiminde arazilerin topoğrafik durumları ile suyun varlığı da etkili olmuştur.

Topoğrafik anlamda yerleşmeler genellikle düz veya düze yakın sahalarda gelişme göstermiştir. Su azlığı ve su kaynaklarının yetersizliği sulama ve suya ulaşmada önemli bir zafiyettir. Dolayısıyla sahayı yerleşme anlamında etkileyen en önemli etken fiziki coğrafya faktörleri olmuştur. Ancak süreç içinde fiziki coğrafya faktörlerinin baskın olduğu oluşum yavaş yavaş yerini beşerî coğrafya unsurlarına bırakmış görünmektedir. 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi, ulaşım, su kaynakları, bölge dışına yapılan göçler, tarımda makineleşme, işsizlik, gençlerin birincil faaliyetlerden ziyade hizmet sektörüne yönelmesi ve mesleki beklentilerini bu yönde belirlemeleri gibi etkenler kırsal yerleşmelerin kaderini fiziki coğrafyadan alarak beşerî coğrafya unsurlarına bırakmış görünmektedir.

Beşerî şartlar açısından bakıldığında Halfeti’deki kırsal yerleşmelerin önemli bir kısmı eskiden beri tarım ve hayvancılık yapılan ancak son dönemde hayvancılıktan ziyade tarımın ön planda olduğu ve tarımında iki ürünün tekelinde olduğu (Antep Fıstığı ve zeytin) verimli arazilerde kurulduğu görülmektedir. Son dönemde bölgede önemli bir

yükseliş gösteren turizm faktörü de yerleşmelerin kurulmasından ziyade gelişmesinde ve değişmesinde önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda Savaşan Mahallesi turizm kaynaklı faaliyetleri ile ön plana çıkmış kırsal yerleşme durumundadır.

Araştırma sahasındaki kırsal mahallelerde bulunan eski ve yeni tip meskenler coğrafi şartlara bağlı olarak değişmekle birlikte genellikle doğal malzeme olarak taş ve betonarme yapılardan oluşmaktadır. Eski tip meskenlerin yapımında taş malzeme ön planda iken yeni tip meskenlerin yapımında betonarme malzeme ve kısmen de taş malzeme öne çıkmaktadır. Eski tip taş malzemeden yapılan geleneksel meskenler genellikle merkez bölgede (Rüştiye-Şimaliye Mahalleleri) yer almaktadır. Kırsal alanlarda geleneksel meskenler anlamında öne çıkan en önemli mahallelerden biri Saylakkaya Mahallesidir. Saylakkaya Mahallesinde bulunan eski tip meskenlerin hemen hemen tamamı taş evlerden yapılmıştır. Bunun en önemli nedeni hem geleneksel olarak bu mimarinin var oluşu hem de mahallenin anakaya yapısı olarak büyük oranda üçüncü zamanda oluşan eosan oluşumlu kireçtaşlarından oluşmasıdır. Mahallede yaşayan halk bu anakayadan oluşan taşlara saylak adını vermiştir. Meskenlerinin yapımında da saylak adı verilen taşlar sıklıkla kullanılmıştır. Söz konusu mahallede yeni inşa edilen meskenlerin yapımında da bu saylak adı verilen taşların kullanımına özen gösterilmektedir. Mahalle halkı bunu bilinçli bir şekilde yapmakta böylece yöredeki geleneksel taş kullanımının devam etmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Bunun dışındaki kırsal mahallelerde yer alan ve eski diyebileceğimiz meskenler de genellikle taşlardan oluşmaktadır. Aşağı Göklü, Kantarma, Durak, Kalkan, Kınık, Gürkuyu, Tavşanören ve Hilalli güzergâhı boyunca yer alan topoğrafya taşlık ve kayalık bir yapıya sahiptir. Söz konusu anakayanın varlığı mahallelerde yer alan eski tip evlerin önemli bir bölümünün taş veya kerpiç-taş karışımı meskenlerden oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu yerler taş varlığı bakımından o kadar zengindir ki arazi sahipleri sahip oldukları arazileri dış faktörlerden korumak için bu taşlar ile çevrelemiştir. (Şekil 3.13).

Şekil 3. 13. Kalkan ve Kınık Mahalleleri Arasında Sınırları Taşlarla Çevrili Arazi

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin genelinde geniş yer tutan toprak (kerpiç) malzeme çalışma sahamızdaki yerleşme yapısında bölgeye nazaran daha az yer edinmiştir. Kullanılan kerpiç, mesken örüntüsünde bir ana malzeme olmaktan ziyade taşları birbirine bağlayıcı yan ürün olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebini araştırdığımızda ise bölgenin anakaya yapısı olarak taş ve kayalardan oluşması meskenlerin yapımında topraktan ziyade taş malzemeyi ön plana çıkarmıştır. (Şekil 3.14).

Şekil 3. 14. Altınova Mahallesi'nin Taş Varlığını Gösteren Görüntü

Bununla birlikte farklı yükseltilerde ve ilçe merkezine farklı uzaklıklarda yer alan birçok kırsal yerleşim birimi kurulmuştur. Beyburcu Mahallesi 36 km uzaklık ile ilçe merkezine en uzak kırsal mahalle yerleşmesidir. Bunun dışında Gürkuyu ve Macunlu Mahalleleri de 35 km mesafe ile uzak olan diğer mahalleleri oluşturmaktadır. İlçe merkezine en yakın kırsal mahalle ise 11 km mesafede yer alan Gürlüce Mahallesi'dir. Onu 14 km ile Durak, 16 km ile Sütveren, 17 km ile Argıl Mahalleleri takip etmektedir. (Tablo 3.10).

Tablo 3. 10. Halfeti Kırsal Mahallelerinin İlçe Merkezine Uzaklıkları

Mahalle adı	İlçe Merkezine Uzaklığı	Yüzölçümü (609 km2)
Yukarıgöklü	23	14,868
Argıl	17	14,167
Aşağı Göklü	25	14,736
Gürkuyu	35	25,213
Dergili	28	12,869
Kurugöl	25	10,845
Kalkan	29	12,789
Selmanlı	29	6,117
Bozyazı	28	21,441
Gözeli	21	14,297
Sütveren	16	20,338
Özmüş	19	33,779
Sırataşlar	32	16,652
Ortayol	16	12,025
Hilalli	28	26,216
Gülaçan	30	8,313
Saylakkaya	17	11,253
Altınova	31	20,449
Ömerli	20	14,581
Fıstıközü	18	61,139
Macunlu	35	20,804
Balaban	20	23,071
Çakallı	32	16,653
Kayalar	27	14,964
Durak	14	18,996
Günece	25	10,755
Tavşanören	28	15,111
Kavaklıca	25	12,559
Bulaklı	22	14,635
Erikli	20	24,561
Beyburcu	36	12,583
Çebekoğlu	29	4,372
Gürlüce	11	17,697
Savaşan	22	16,406
Kımık	31	Veri Yok
Kantarma	27	Veri Yok
Yeni Mahalle	22	Veri Yok
Narlık	22	Veri Yok
Bitek	23	Veri Yok

Kaynak: Halfeti Belediyesi

39 kırsal mahallenin yer aldığı araştırma sahamızda 7 mahalle Türkmen Mahallesi olarak bilinmektedir. Bu mahalleler; Fıstıközü, Argıl, Ortayol, Saylakkaya, Durak, Savaşan ve Gözeli Mahalleleridir.

Araştırma sahasındaki kırsal mahalleleri, bazı özellikleri göz önüne alınarak değişik şekillerde sınıflandırmak mümkündür.

3.2.3.1. Yüzölçümüne Göre Mahalleler

Halfeti kırsal sahalarında bulunan mahallelerin özelliklerinden biri de yüzölçümü büyüklükleridir. Belediye imar müdürlüğünden alınan bilgiler kapsamında kadastro çalışmaları henüz tam anlamıyla tamamlanmamış olan mahallelerin yüzölçümü bakımından en büyük olanı 61,138 km² alana sahip Fıstıközü Mahallesi'dir. Yüzölçümlerine göre kırsal mahallelerin dengeli bir dağılımının olduğunu söylemek çok mümkün değildir. Fıstıközü Mahallesi sahip olduğu yüzölçümü ile tüm Halfeti genelinde açık ara lider konumdadır. Yüzölçümü olarak kendisine en yakın mahalle durumunda olan Özmüş Mahallesi'nin (33,779 km²) bile neredeyse iki katı büyüklüğünde bir yüzölçümüne sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla 30.000 km²'nin üzerinde yer alan yalnızca iki kırsal mahalle yerleşmesi (Fıstıközü ve Özmüş Mahalleleri) bulunmaktadır. Yüzölçümü bakımından 10.000 km²'nin altında olan 3 kırsal mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Bunlar 4,372 km² ile Çebekoğlu, 6,117 km² ile Selmanlı ve 8,313 km² ile Gülaçan Mahalleleridir. Bunlar dışında kalan mahallelerin yüzölçümleri 10.000 km² ile 30.000 km² arasında değişmektedir. (Tablo 3.10).

3.2.3.2. Yerleşme Adlarına Göre Kırsal Mahalleler

Yer adları belirlenirken coğrafi bakış açısı ile bunu ortaya koymak yerleşmenin coğrafya ile bütünleşik olmasını sağlar. Dolayısıyla yer adlarının seçiminde ve belirlenmesinde coğrafyanın önemli bir görevi ve sorumluluğu bulunmaktadır. Verilen yer adları çoğu yerleşmenin coğrafi özellikleri ve coğrafi etüdü hakkında ipucu vermektedir. İnsanoğlu yerleşmeleri adlandırırken yerleşmenin bulunduğu yerin iklimi, bitki örtüsü, su kaynakları ve yer şekilleri gibi fiziki faktörlerin yanında boy, aşiret, sülale veya aile isimleri gibi beşerî faktörleri de göz önünde bulundurmuştur. Bu çerçevede Halfeti İlçesi'nde yer alan kırsal mahalle yerleşmelerinin adlarını anakaya özellikleri, yer şekilleri, su kaynakları, bitki örtüsü özellikleri, hayvan türleri, aşiret, sülale, aile veya şahıstan ismini alan yerleşmeler şeklinde altı farklı kategoride incelemek mümkündür. (Tablo 3.11).

Tablo 3. 11. Halfeti İlçesi'nde Yerleşme Adlarına Göre Kırsal Mahalleler

Kırsal Mahallelerin Yerleşme Adlarına Göre Sınıflandırılması	Mahalle Sayısı	Yüzdesi (%)
Anakaya Özellikleri	3	%7,7
Yer şekilleri	2	%5,1
Hayvan Türleri	3	%7,7
Su Kaynakları	4	%10,2
Bitki Örtüsü ve Tarım Ürünü Türü	5	%12,8
Aşiret, Sülale, Aile veya Şahıs Adı	7	%17,9
Diğer	15	%38,6
Toplam	39	%100

Adını yer şekilleri özelliklerine göre alan kırsal mahalle yerleşmeleri şunlardır: Yukarı Göklü ve Aşağı Göklü Mahallesi.

Su kaynaklarının özelliklerine göre isimlendirilen kırsal mahalleler şunlardır: Gözeli, Bulaklı, Gürkuyu ve Kurugöl Mahallesi.

Adını bitki örtüsü ve yetiştirilen tarım ürününden alan kırsal mahalleler şunlardır: Erikli, Fıstıközü, Gülaçan, Kavaklıca ve Narlık Mahallesi.

Adını aşiret, sülale, aile veya şahıslardan alan kırsal mahalle yerleşmeleri şunlardır: Balaban, Bozyazı, Çebekoğlu Günece, Kınık, Kantarma ve Ömerli Mahallesi.

Adını anakayadan alan kırsal mahalle yerleşmeleri şunlardır: Kayalar, Saylakkaya ve Sırataşlar Mahallesi. (Şekil 3.15).

Şekil 3. 15. Saylak Olan Bu Kayalar Adını Mahalleye Vermiştir (Saylakkaya)

Adını hayvan türleri ve hayvan ürünlerinden alan kırsal mahalle yerleşmeleri şunlardır: Tavşanören, Çakallı ve Sütveren Mahallesi.

3.2.3.3. Kuruluş Yerlerine Göre Kırsal Mahalleler

Kırsal mahallelerin kuruluş yerlerinin seçiminde mevcut lokasyonlarındaki ekonomik faaliyetler ile fiziki çevre şartları etkili olmaktadır. Çalışma yaptığımız kırsal alanların önemli bir kısmı röliefi düz diyebileceğimiz 400-600 metre arasında yer alan lokasyonlarda kurulmuş bulunmaktadır. Bunda şüphesiz tarımsal faaliyetlerin ön planda olması önemli etkindir. Mevcut yetiştirilen fıstık ve zeytinin aşırı suya ihtiyaç duymaması sulama gibi problemlerin oluşmasını engellemiş görünmektedir. Bununla birlikte sulamanın ihtiyaç duyulduğu alanlarda artezyen kullanımı çok yaygındır. Hayvancılığın ön planda olduğu yerleşmelerin genel yayılış olarak röliefi bozuk alanlarda kurulması beklenir. Ancak araştırma sahamızı oluşturan topoğrafya genel hatları ile röliefi düz bir sahayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum bizim sahamızda tezahür etmemiştir. Zaten hayvancılık burada ekonomik faaliyet olarak tercih edilmemektedir. Tüm bunlar dikkate alınarak kırsal mahalleler morfolojik özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. (Tablo 3.12).

Tablo 3. 12. Halfeti İlçesinde Yerleşmenin Kurulduğu Yere Göre Kırsal Mahalleler

Kuruluş Yeri	Yerleşme Sayısı	Yüzdesi (%)
Vadi Tabanı	-	-
Vadi Yamacı	3	%7.6
Plato Yüzeyi	26	%66.6
Tepelik Alan	10	%25.6
Toplam	39	%100

Araştırma sahamızın bütünü dikkate alındığında Fırat Nehrinin oluşturduğu derin vadi ve bu vadilik araziden yükseklerle çıkıldığında görece düz diyebileceğimiz bir platonun varlığı söz konusudur. Dolayısıyla mevcut mahallelerin çok büyük bir kısmı plato üzerine konumlanmış durumdadır. Vadiden platoya çıkan etek kısımlarda da yerleşmelerin varlığı söz konusudur.

Çalışma sahamızda vadi tabanında kurulan kırsal mahalle yerleşmesi bulunmamaktadır. Birecik barajı yapılmadan önce Eski Halfeti şehir merkezinin olduğu bölgede bulunan Çekem Mahallesi Fırat Nehrinin geçtiği vadi tabanında yer almaktaydı. Ancak barajın yapılması ile birlikte bu mahalle tamamen sular altında kalmış ve mahalle haritadan silinmiştir. Vadi tabanında kurulan tek mahalle statüsünde yer alan Çekem Mahallesi barajın yapılması ile birlikte bu özelliğini yitirmiştir.

Araştırma sahasında vadi yamacında kurulan kırsal mahalle yerleşmeleri; Bulaklı, Kavaklıca ve Savaşan Mahalleleridir. Kavaklıca Mahallesi barajın yapılması ile beraber önemli bir kısmı sular altında kalmıştır. Nehrin suları tarından işgal edilen bu mahalle Fırat Nehrinin kuzeydoğu yamacına genişleyerek kendine yer bulmuştur. (Şekil 3.16).

Şekil 3.16. Fırat Kenarında Bulunan Kavaklıca Mahallesi

Araştırma sahasında plato yüzeyinde kurulan kırsal mahalle yerleşmeleri; Ortayol, Argıl, Durak, Selmanlı, Ömerli, Yeni mahalle, Kurugöl, Erikli, Kantarma, Yukarı Göklü, Narlık, Saylakkaya, Sırataşlar, Dergili, Çakallı, Beyburcu, Gözeli, Günece, Gülaçan, Çebekoğlu, Gürlüce, Fıstıközü, Kınık, Aşağı Göklü, Macunlu ve Altınova Mahalleleridir.

Şekil 3.17. Geniş Bir Plato Alanına Konumlanmış Bulunan Altınova Mahallesi

Tepelik alanda kurulan kırsal yerleşmeler şunlardır. Balaban, Hilalli, Bozyazı, Gürkuyu, Bitek, Kalkan, Tavşanören, Sütveren ve Kayalar Mahallesi.

Su kaynağına yakın kurulan yerleşmeler ise şunlardır:

Fırat Nehrine yakın kurulanlar; Kavaklıca, Gözeli ve Çebekoğlu Mahalleleri

Eşme Deresine yakın kurulanlar; Gürlüce ve Savaşan Mahallesi

Kurugöl Deresine yakın kurulanlar; Erikli ve Kantarma Mahallesi

Çamşeyhi Deresine yakın kurulanlar; Fıstközü ve Bulaklı Mahallesi

Karamehmet Deresine yakın kurulanlar; Yukarı Göklü, Gözeli ve Ömerli Mahallesi

Domuz Deresine yakın kurulanlar; Çakallı ve Dergili Mahallesi

3.2.3.4. Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Mahalleler

Yükselti faktörü; yerleşmeyi etkileyen en önemli fiziki coğrafya faktörlerinden biridir. Anadolu coğrafyasının topoğrafik yapısı dikkate alındığında ülkemiz ve bölgemiz için yükselti faktörü yerleşme üzerinde çok daha etkili bir aktör haline

dönüşmektedir. Öyle ki yükselti beraberinde sıcaklığı, bitki örtüsünü, yağışı, tarım ürünlerinin türünü ve su kaynaklarının dağılışını etkilediği için mahallelerin kuruluş yerlerinin seçiminde etkili olmuştur.

Araştırma sahasındaki yükselti değerleri 350 metre ile 750 metre arasında yer alan değerlerden oluşmaktadır. Kavaklıca gibi sahalarda 350 metrelerden başlayan yerleşim alanları Çebekoğlu, Özmüş ve Balaban civarında 750 metrelere kadar yaklaşmaktadır. (Tablo 3.13)). Araştırma sahamızın tamamını göz önüne aldığımızda yerleşim alanları arasında yükseltiden kaynaklı belirgin farkların olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yerleşim sahaları arasında yükselti farkının belirgin olmaması sahadaki yerleşim alanlarının birbirine benzer nitelikte olmasıyla sonuçlanmıştır.

Tablo 3. 13. Kırsal Mahallelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Yükselti Aralığı	Yerleşme Sayısı	Yüzdesi (%)
400 m'den az	1	%2,5
400 m-600 m	31	%79,5
600 m-750 m	7	%17,9
Toplam	39	%100

Araştırma sahasında yükseltisi 400 metreden az kırsal mahalle sayısı %2,5 oranı ile en düşük yükselti basamağı durumundadır. Bu yükseltinin altında yalnızca 1 adet yerleşim yeri bulunmaktadır. O da araştırma sahamızın güneybatısında yer alan ve kırsal mahalleler içinde nüfus bakımından en küçük yerleşim yeri konumunda bulunan Kavaklıca Mahallesidir.

Genel olarak mevcut yükseltiiler içinde kırsal yerleşimin en yoğun olduğu yükselti aralığı %79,5 ile 400-600 metre aralığıdır. Nitekim kırsal mahalleler içerisinde nüfusu en fazla olan yerleşmelerde bu aralıktaki yükselti basamağında kurulan yerleşmelerden oluşmaktadır. Argıl (2.617), Yeni Mahalle (1.917), Gürkuyu (1.729), Aşağı Göklü (1.379), Dergili (1.346), Yukarı Göklü (1.323), Hilalli (1.301) Kurugöl (1273), Selmanlı (1.148). (Tablo 14). Bu yükselti aralığı aynı zamanda kırsal sahalarda en fazla Antep fıstığı ve zeytin tarımının yapıldığı yükselti aralığına da denk gelmektedir. Yerleşimin 600 metrenin üstünde olduğu yerleşim alanları genelde

nüfusun görece düşük olduğu Çebekoğlu (191), Kayalar (482) ve Balaban (641) gibi mahallelerden oluşmaktadır.

3.2.3.5. Yerleşme Dokularına ve Yapı Malzemesine Göre Kırsal Mahalleler

İnsanlar kendilerini ve ailelerini gelecek çeşitli tehlikelerden korumak, değişik iklim elemanlarının etkilerinden kaçınmak, üreyebilmek, yavrularını emniyet içinde büyütebilmek, uyumak, dinlenmek, giyecek, yiyecek ve içecek maddelerini güvenli bir yerde muhafaza etmek gibi temel diyebileceğimiz ihtiyaçlarını ancak bir mesken kurmakla yerine getirebilmiştir. Tüm bu ihtiyaçlar mesken inşasını hızlandıran en önemli etkenler olmuştur (Tunçdilek, 1967: 34).

Meskenlerin bir araya gelmesi ile oluşan yerleşmeler bulunduğu yerin coğrafyası hakkında birçok şeyin göstergesi olmaktadır. Bu anlamda meskenler insanların sosyal ve ekonomik seviyesi ile yaşam tarzını gösterirler. Lakin şu husus göz ardı edilmemelidir ki her mesken coğrafi şartların etkisini aynı şekilde yansıtmayabilir. Tanoğlu'nun da belirttiği gibi her mesken coğrafyayı aynı derece ilgilendirmez. Coğrafyayı ilgilendiren meskenler tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi aksettiren meskenlerdir. Çevre şartlarından tamamen değilse bile kısmen ayrılan şehir meskenlerinin coğrafi anlamları kırsal sahadaki meskenlere göre daha azdır. Coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini en iyi yansıtan meskenler genellikle kır meskenleridir (Tanoğlu, 1969: 214).

Yerleşmelerin fizyonomi ya da dokusal özellikleri, meskenlerin ve yerleşme kümelerinin arazi üzerindeki dağılım düzeyi ile yakından ilişkilidir. (Tapur ve Tuncer, 2012: 285). Mevcut topoğrafya ve su kaynaklarının dağılışı, mahallelerin yerleşme dokularını etkileyen önemli faktörlerdir (Güngör ve Bozyiğit, 2011: 284). Özçağlar (2006) Kırsal yerleşmeleri dokusal özelliğine göre dağınık yerleşmeler, toplu yerleşmeler ve yarı dağınık (gevşek) yerleşmeler şeklinde sıralamıştır (Özçağlar, 2006: 79). Araştırma sahamızdaki kırsal mahalleleri de Özçağlar'ın (2006) belirttiği gibi doku özelliklerine göre toplu, dağınık ve gevşek dokulu yerleşmeler olarak sınıflandırmak mümkündür.

Arazinin topoğrafik yapısı ve su kaynaklarına bağlı etkenler nedeniyle yerleşmelerin çok büyük bir kısmı toplu doku özelliği göstermektedir. Bu kapsamda kırsal mahallelerin 30 tanesi toplu doku özelliği gösterirken 8 tanesi gevşek dokulu, bir

tanesi de dağınık dokulu yerleşme özelliği göstermektedir. Kırsal mahalleler içinde dağınık yerleşmeye özelliği gösteren tek mahalle Kavaklıca'dır. Kırsal mahallelerden 8 tanesi gevşek dokulu yerleşme özelliği göstermektedir. Bunlar: Tavşanören, Balaban, Altınova, Kınık, Sütveren, Hilalli ve Özmüş Mahalleleridir. Toplam 39 adet kırsal yerleşmenin bulunduğu göz önüne alındığında kalan 30 mahalle toplu dokulu yerleşme özelliği göstermektedir. (Tablo 3.14).

Tablo 3. 14. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Dokularına Göre Dağılımları

Yerleşme Dokusu	Yerleşme (Mahalle) Sayısı	Yüzdesi (%)
Toplu	30	%76.9
Gevşek	8	%18.5
Dağınık	1	%2.6
Toplam	39	%100

Yukarı Göklü, Bulaklı, Gülaçan ve Gürkuyu gibi mahalleler toplu yerleşmenin güzel örnekleridir. (Şekil 3.18).

Şekil 3.18. Toplu Yerleşmelerden Olan Gürkuyu Mahallesinin Uzaktan Algılama Yöntemi ile Elde Edilen Görüntüsü

Kavaklıca Mahallesi ise yer değiştirme ile birlikte dokusu değişen ve toplu yerleşme statüsünde iken dağınık yerleşme şekline evrilmiş ender yerleşmelerdendir. (Şekil 3.19).

Şekil 3.19. Dağınık Yerleşmenin Görüldüğü Kavaklıca Mahallesinin Uzaktan Algılama Yöntemi ile Elde Edilen Görüntüsü

Çalışma sahamızda yer alan kırsal mahallelerdeki meskenlerde kullanılan malzeme türü meskenin yapım dönemine göre farklılık göstermektedir. Eski

dönemlerde inşa edilen geleneksel meskenlerde ağırlıklı olarak taş malzeme kullanılırken günümüzde yapılan meskenlerde betonarme malzeme kullanılmaktadır. Eski tip meskenlerin büyük bir bölümü taş malzeme ile inşa edilmiştir. Bu durum Halfeti'nin bulunduğu coğrafi bölgeye her ne kadar uyumlu görünmese de yakın komşuları göz önüne alındığında bir uyum söz konusudur. Mezopotamya Uygarlığından beri süregelen kerpiç malzemenin kullanımı bölge için hayati önem taşımaktadır. Çalışma sahamızın yakın coğrafyası dikkate alındığında mesken yapımında ağırlıklı olarak kerpiç malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Ancak Halfeti kırsalında eosen ve oligosen oluşumlu kireçtaşlarının geniş yer kaplaması bilhassa eski tip meskenlerin yapımında kerpiçten ziyade taş malzeme kullanımını öne çıkarmıştır. (Şekil 3.20).

Şekil 3.20. Durak Mahallesinde Tek ve İki Katlı Geleneksel Kır Meskenleri

Diyarbakır ve özellikle de Mardin'de yer alan eski mesken yapılarının taşlardan inşa edildiği bilinmektedir. Bu durum Halfeti'yi de doğrudan etkilemiş görünmektedir. Bu anlamda çalışma sahamızdaki kırsal alanlarda yer alan meskenlerin yakın coğrafyasından farklılık gösterdiği görülür. Ayrıca Halfeti yerleşmesinin bulunduğu sahalarda taş malzeme bölgenin taş varlığının da üzerindedir. Hal böyle iken eski tip meskenlerin yapımında ulaşılması en kolay olan taş malzeme tercih edilmiştir. Her ne

kadar taş malzeme ön planda olsa da kerpiç malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Bazı meskenlerde yapım malzemesi olarak sadece taş malzemeler kullanılırken bazılarında sadece kerpiç malzeme, bazılarında da taş ve kerpiçten oluşan malzeme kullanılmaktadır. (Şekil 3.21). Ancak sadece kerpiç malzemedan yapılan meskenlere rastlamak zordur.

Şekil 3.21. Durak Mahallesiinde Taş ve Kerpiç Malzemedan Yapılan Meskene Ait Odanın Görünümü

Yörede günümüzdeki meskenlerin yapımında en çok tercih edilen malzemeyi tespit edebilmek amacıyla yöre halkına “yeni bir mesken yapılması halinde meskeninizi hangi tür malzemedan yapmayı tercih edersiniz” şeklinde anket uygulaması yapılmış ve anket sonuçları incelendiğinde geleneksel yapıdan hızla uzaklaşarak yeni tip mesken yapımına yönelim olduğu görülmüştür. Bu kapsamda ankete katılanların % 54’ü meskenlerini betonarme malzemedan yapmayı tercih edeceklerini ifade etmiştir. Bu da Halfeti kırsal sahalarında geleneksel yapılaşmanın hızla yok olmaya başladığını göstermektedir. Anket sonuçlarına göre meskenlerini taş malzemedan yapmayı tercih edenlerin oranı %26 iken katılımcıların % 9’u taş ve kerpiç karışık, % 6’sı kerpiç, % 2’si ahşap ve % 3’ü diğer olacak şekilde ifade etmişlerdir. (Tablo 3.15).

Tablo 3. 15. Kırsal Mahallelerde Halkın Yeni Mesken Yapımında Tercih Durumlarını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Mesken Türü	Kişi Sayısı	Yüzdesi
Betonarme Meskenler	216	%54
Taş Mesken	104	%26
Taş ve Ker.Karışık Mesken	36	%9
Kerpiç Mesken	24	%6
Ahşap Mesken	8	%2
Diğer	12	%3
Toplam	400	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

Elde edilen sonuçtan hareketle günümüzde inşa edilmekte olan yeni tip meskenlerin yapımında coğrafi çevre etkisinden ziyade insanların tercihleri etkili olmaya başlamıştır. Dolayısıyla yörede artık fiziki coğrafya faktörlerinden ziyade beşeri coğrafya faktörleri etkili olmaya başlamıştır. Özellikle yurtdışından dönen ailelerin bölgedeki kırsal dokudan tamamen bağımsız bölgeye uyumsuz meskenler inşa ettikleri tespit edilmiştir. (Şekil 3.22.).

Şekil 3.22. Savaşan Mahallesi'nde Almanya'da Yaşayan Gurbetçiler Tarafından Yapılmış Üç Katlı Mesken

Yeni tip meskenlerin yapımında kullanılan malzeme süreç içinde değişime uğramıştır. Teknolojik imkânlar, sosyal ve ekonomik koşullar, alışkanlıklar ve beklentiler doğrultusunda taş malzeme kullanımı yerini zamanla pirket ve betonarme malzemeye bırakmıştır. Çalışma sahasında yer alan ve son dönem inşa edilen meskenlerin önemli bir kısmı beton ve pirket malzemeden yapılmıştır. Bu durum kırsal sahalarda meskenlerin yapılmasında karşılaşılan en büyük sorunlardan biri haline dönüşen eski tip meskenleri inşa eden taş ustalarının azalmasına hatta yok olmasına neden olmuştur. Durum böyle olunca kırsal sahada mesken yapmak isteyen insanlar hem meskenlerde kullanılan malzemeyi hem de mesken yapımında çalışacak olan işçileri dışarıdan getirmek durumunda kalmıştır.

Dışarıdan gelen işçilerin nitelikleri eski tip mesken yapılarını inşa eden taş ustalarından daha farklıdır. Dolayısıyla geleneksel meskenleri inşa edecek ustaları bulmak her geçen gün zorlaşmaktadır. Çünkü dışarıdan gelen ustalar genellikle betonarme yapılar inşa eden ustalardan oluşmaktadır. Bu ustalar taş malzemeden mesken yapsalar dahi eski ustalar gibi estetik ve gösterişli bir işçilik ortaya koyamamaktadırlar. Bu da zamanla eski tip denilen kırsal geleneksel mevcudiyetini yansıtan meskenlerin yok olmasına ve yeni tip denilen şehir tarzı meskenlerin yer almasına neden olmuştur.

Eski dönemlerde kır meskenleri genellikle aile fertleri ve yakınlarının ortaklaşa katkıları sayesinde kendi bilgi ve becerileri ile yapılırken, son dönemlerde bu da değişime uğramıştır. Kırsal alanlarda kendi maharetleri ile mesken yapan bu halk zaman içinde ya şehirlere göç etmiş ya da uğraş alanlarını değiştirmişlerdir. Günümüzde sayıları yok denecek kadar azalmış bulunmaktadır. Bu da Halfeti'deki geleneksel meskenlerden hızlı bir şekilde yeni tip meskenlere geçişe neden olmuştur. Çünkü yerel halk eski tip mesken yaptırmak istese bile bu meskenleri yapacak taş ustalarını bulamadığından yeni tip meskene yönelmek zorunda kalmıştır.

Bu tür dönüşümün önemli sebeplerinden biri de şehirde yaşayan nüfusun geri döndüklerinde kırsal mesken tarzından ziyade şehir tipi meskenleri inşa etmeleridir. Yani bir nevi şehir meskenlerini kırsal sahaya taşımış bulunmaktadırlar. Öyle ki günümüzde köylerde yer alan üç-dört katlı yapılar artık eskisi kadar göze çarpmamakta kırsal alanlar için normal yapılaşma olarak görülmektedir. (Şekil 3.23.). Üç-dört katlı meskenlerin fazla olduğu mahalleler olarak; Bulaklı, Savaşan, Sütveren ve Yukarı Göklü Mahalleleri öne çıkmaktadır.

Şekil 3.23. Sütveren Özmüş Yolu Üzerinde İnşaata Devam Eden Çok Katlı Yeni Tip Mesken

Yukarı Göklü Mahallesi'nin yol güzergâhı boyunca kurulmuş olması, halk pazarı kurulan tek kırsal mahalle olması ve aynı zamanda merkeze yakın bir konumda bulunması gibi etkenler hızla gelişmesini sağlamıştır. Gelişimin ve değişimin hızlı olduğu mahallelerde meskenlerdeki dönüşümde hızlı olmuştur. Buna bağlı olarak da coğrafi çevre faktörlerinden çok insan etkisi ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda son dönemde kırsal sahalarda yapılan meskenlerin birçoğunun çevre ile olan münasebeti azalmış bulunmaktadır. Bunun en büyük göstergesi ise kullanılan malzemenin değişmesi ve kat sayılarının geleneksel meskenlerden farklılık göstermesidir.

Kırsal sahalardaki en önemli sorunların başında yöre insanının fiziki coğrafya etkenlerinden uzaklaşarak beşerî faktörleri öne çıkaracak faaliyetlerde bulunmalarıdır. Bu durum kırsal sahaların dokularına zarar vermekte geçmiş kültürel alışkanlıkların yok olmasına neden olmaktadır.

Her ne kadar yeni tip mesken yapımında betonarme yapılaşma öne çıksa da bir kısım halk mesken yapımında hala geleneksel yapılaşma ve geleneksel malzemelerden yararlanmaya devam etmektedir. Sayıları azalmakta olan bu kesimin genelde yaş ortalamaları ve gelir düzeyleri yüksektir. (Şekil 3.24).

Şekil 3.24. Balaban Mahallesi'nde Taş Malzemedan İnşa Edilen Konak Tarzındaki Modern Mesken

3.2.3.6. Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Kırsal Mahalleler

Halfeti’de bulunan kırsal mahallelerin ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde tarıma dayanmakla birlikte az sayıda hayvancılık ve turizm de etkilidir. Bölge genel anlamda düze yakın bir topoğrafyaya sahip olduğundan tarıma uygun arazilerin varlığı tarımın ön planda olmasını sağlamıştır. Çalışma sahamız kırsal bir alanı temsil ettiğinden hayvancılık faaliyetinin de gelişmesi beklenir. Ancak hayvancılık faaliyetleri kırsal alanlar dikkate alındığında öne çıkan bir faaliyet olmamıştır. Bunun dışında Halfeti’nin zengin tarihi geçmişi ve kültürü çok sayıda kültürel varlığa sahip olmasını sağlamıştır. Bu da Halfeti’nin belli başlı yerlerinde turizm faaliyetinin canlanmasını sağlamıştır. Buradan hareketle çalışma sahamızdaki kırsal mahalleleri faaliyet alanlarına göre ayırmak doğru olacaktır:

Tarımın Ön Planda Olduğu Mahalleler:

Tarım ürünleri üretiminde Antep fıstığı, zeytin, üzüm, mercimek, tahıl ürünleri ve badem üretimi diğer ürünlerin üretimine göre daha fazla yer kaplamaktadır. Bu yönüyle her tarım ürününün ön plana çıktığı mahalleleri ayrı ayrı belirtmekte fayda olduğunu düşünerek ayırım yapılmıştır;

Antep fıstığı üretiminde öne çıkan mahalleler: Fıstıközü, Argıl, Yukarı Göklü, Bozyazı ve Ortayol Mahalleleri.

Zeytin üretiminde öne çıkan mahalleler: Özmüş, Balaban, Altınova ve Hilalli Mahalleleri.

Üzüm üretiminde öne çıkan mahalleler: Saylakkaya ve Ömerli Mahalleleri.

Mercimek üretiminde öne çıkan mahalleler: Gürkuyu, Sırataş, Bitek ve Yeni Mahalledir.

Tahıl grubu ürünlerin üretiminde öne çıkan mahalleler: Macunlu, Tavşanören, Balaban ve Beyburcu Mahalleleri.

Badem üretiminde öne çıkan mahalleler: Hilalli, Macunlu (Külünce Mezrası) ve Beyburcu Mahalleleri.

Hayvancılığın Ön Planda Olduğu Mahalleler:

Araştırma sahamız kırsal bir alanı temsil etmesine rağmen hayvancılık faaliyeti çok gelişmemiştir. Hayvancılığın geri planda kalmasında çalışma sahamızdaki tarım faaliyetlerinin çok baskın olması ve turizm gibi alternatif faaliyetlerin yer alması etkili olmuştur. Hayvancılık genelde ev tip hayvancılık olarak yapılmaktadır. Hayvancılığın öne çıktığı mahalleler genelde kendisine bağlı mezra yerleşmelerine sahiptir. Mezra yerleşmelerinde hayvancılık faaliyeti görece fazla yapıldığından bu mezraların bulunduğu mahalleler hayvancılığın öne çıktığı mahalleler olmuştur.

Hayvancılığın öne çıktığı mahalleler; Saylakkaya, Balaban, Tavşanören, Macunlu, Beyburcu Mahalleleri.

Tarım ve Hayvancılığın Ön Planda Olduğu Mahalleler:

Çalışma sahamızda bulunan kırsal mahallelerin tamamında baskın ekonomik faaliyet tarımdır. Ancak bazı mahalleler tarım ile birlikte hayvancılığında kısmen öne çıktığı mahallelerden oluşmaktadır.

Tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu mahalleler; Özmüş, Hilalli, Bulaklı ve Kınık Mahallesi.

Tarım ve Turizmin Ön Planda Olduğu Mahalleler:

Halfeti ilçesi bulunduğu bölgede turizm faaliyetleri ile tanınmış bir alan üzerinde konumlanmıştır. Söz konusu gelişim özellikle 2000 yılından sonra kendini göstermeye başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren Halfeti ilçesi sürekli olarak turizm sektöründe büyüme ve gelişme göstermiştir. Sahip olduğu destinasyonlar bir taraftan hızla büyümesini sağlarken bir taraftan da hızlı bir değişim sürecine girmesini de sağlamıştır. Bunun neticesinde de turizm faaliyetleri yörede önemli bir alternatif faaliyet durumuna gelmiştir. Hatta Şimaliye ve Rüştüye Mahallelerinin bulunduğu merkez mahallelerde artık alternatif bir faaliyet olmaktan çıkarak buranın en önemli faaliyeti durumuna gelmiştir.

Turizm ve tarımın öne çıktığı mahalleler; Rüştüye, Şimaliye, Savaşan, Kavaklıca, Gürkuyu ve Kantarma Mahalleleri.

3.2.4. Köy Altı/Bağlı Yerleşmeler

Bağlı yerleşmeler Anadolu coğrafyasının bu kısmında kırsal sahalarda rastlanılan ve ekonomik faaliyetin genelde hayvancılık olduğu yerleşmeler olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda en çok öne çıkan yerleşmeler kom ve mezra gibi hayvancılığın ön planda olduğu yerleşmelerdir. Halfeti şehrinin kısmen düz bir topoğrafyaya sahip olması, hayvancılığın geri planda olması gerek yurtiçi gerek ise yurtdışı göçün fazla olması gibi faktörler bu tür yerleşmelerin gelişmesini engellemiş bulunmaktadır.

Halfeti kırsalında kom gibi geçici yerleşmelerden ziyade mezra gibi daimî yerleşmeler yer almaktadır. Yalnızca mezra adı verilen ve köyden daha küçük olan yerleşmeler gelişme imkânı bulmuştur. Ancak onların sayısı da oldukça azdır ve var olan mezralar da zamanla yok olmaya başlamıştır. Hayvancılık ile geçinen az sayıdaki ailenin yaşadığı mezralar yer almaktadır.

3.2.4.1. Mezra Yerleşmeleri

Mezra terimi ekilen yer, ekilip biçilecek yer veya tarla, ekilmiş tarla gibi farklı anlamlar içermektedir (Alagöz, 1941: 155). Anadolu coğrafyasının doğu kesiminde yer alan ve en tipik iskân şekillerinden olan mezralar genellikle ziraat yapıldığı halde çok fazla nüfus barındırmayan eski iskân yerlerine verilen isimdir (Doğanay, 1997: 279-288). Mezra, köylerin müşterek geçim sahasının dışında kalan ve o sahadan mutlaka bir rölief ile ayrılmış bulunan başka bir geçim sahası olma özelliği göstermektedir (Canpolat ve Hayli, 2016: 10). Devamlı bağlı yerleşmelerden olan muhtarın olmadığı ve idari yönden bir köye bağlı olan yerleşmeler mezralardır (Yakut, 2021: 132).

Köy yerleşmelerinin çevresinde ekonomik açıdan köye bağlı köy tarım hayatını destekleyen ve periyodik olarak nüfuslanan tarım bölgelerinde kurulmuş yerleşmeler mezra yerleşmeleridir. Osmanlı döneminde mezralar genellikle nüfus barındırmayıp hangi köyün sınırına dâhil ise o köy halkı tarafından genellikle tahıl üretiminin ön planda olduğu rezerv toprakları oluşturmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde mezra yerleşmeleri, köylüler için hem ek bir gelir kaynağını hem de nüfus fazlasının yerleşebileceği toprağı meydana getirmektedir (Başbüyük, 2012: 97).

Mezralar Halfeti genelinde drenaj ağının izin verdiği ve eğimin görece daha az olduğu yamaçlar ve tepelerde kurulmuşlardır. Mezra alanlarının genel dağılışına bakıldığında yoğunluğun Orta ve Güneydoğu kesiminde fazla olduğu görülür. Batı ve

Güneybatı taraflarında ise mezra yerleşmeleri azalmaktadır. Mezralar yerleşme büyüklüğü bakımından incelendiğinde birkaç evden, 30-40 haneye kadar olanlarına rastlanmaktadır. Halfeti’de yer alan mezraların kuruluşuna etki eden faktörler arazi anlaşmazlığı, kan davası ve hayvancılıktır. Kendilerine ait meralarda hayvancılık yapmak isteyen halk köylerin yakınında kurulan işlevsel olarak köye benzerlik gösteren ve idari yönden de köylere bağlı olan mezra yerleşmelerini oluşturmuştur.

Köy yerleşmesinde araziden kaynaklı anlaşmazlığa düşen aileler de anlaşmazlığın sonlanması için köyden ayrılarak yakınlarda mezra kurma yoluna gitmişlerdir. Çalışma sahamız gerek arazi anlaşmazlıkları gerek ise terör nedeni ile kan davalarına dönüşen çok sayıda olayın yaşandığı bir coğrafyadır. Kan davalarına bağlı olarak yaşadığı yeri terk etmek durumunda kalan aileler yerleşim yeri olarak mezraları oluşturmuştur. Bu kapsamda ilçe genelinde 20 adet mezra yerleşmesi bulunmaktadır. Mezraların hemen tamamında tek geçim kaynağı hayvancılıktır. Özellikle küçükbaş hayvancılık kendine önemli yer edinmiştir. 2000 li yıllar öncesi kırsal sahalarda hayvancılık ile uğraşan aileler bu tarihlerden sonra ibrenin tarıma kaymasıyla birlikte bu alışkanlıklarından vazgeçerek tarıma veya yurtdışına olan göçlere öncelik vermiştir. Bu durum mezralarda yaşayan aileleri de etkilemiş ve bu aileler de mezralardan uzaklaşmaya ve diğer ekonomik faaliyetlere yönelmeye başlamıştır.

Bu kapsamda Hilalli Mahallesi’ne bağlı Fincanlı Mezrası ile Kınık Mahallesi’ne bağlı Su Gören Mezrası günümüzde tamamen terk edilmiştir. Su Gören Mezrasının diğer mezralardan farkı çok eski bir mezra yerleşmesi olmasıdır. (Şekil 3.25).

Şekil 3.25. Sugören Mezrasında Eski Yerleşmelerin Bulunduğu Mağaralar

Balaban Mahallesi'ne bağlı Misgevri Mezrası ise kan davaları sonucu önce ikiye ayrılmıştır. Devamında Yukarı Misgevri Mezrası tamamen terk edilmiştir. Aşağı Misgevri Mezrasında ise 6-7 aile yaşamsal faaliyetlerini sürdürmektedir. İshak, Kaya Dere, Yol Geçer, Öveç, Bozok, Bağlıca, Öte yüz, Ağaçalı, Bal Deresi, Eskihişar, Badem Hatun, Saluca, Topuzoğlu, Kurt Tepe, Külünce, Üçayak, Birinci ve İkinci Hilalli Mezraları günümüzde halen varlıklarını devam ettiren mezralar olarak bilinmektedir. Mevcut mezralar arasında hane sayısına göre en büyük mezra Balabana bağlı Badem Hatun Mezrasıdır. Sahip olduğu 35 hane ve 98 kişilik nüfus ile en büyük mezra konumundadır. Bu mezrayı 25 hane ve 84 kişi ile Altınova Mahallesi'ne bağlı İshak Mezrası takip etmektedir. Hilalli Mahallesi'ne bağlı Bozok Mezrası ise 20 hane ve 80 kişilik nüfusa sahiptir. Özmüş Mahallesi'ne bağlı olan Yol Geçer ve Öveç Mezraları da yol güzergâhı boyunca kurulmuş mezralar olarak ön plana çıkmıştır. Bunlardan Yol Geçer Mezrasında toplam 18 hane ve 64 kişi hayatını idame ettirmektedir. Meskenlerin tamamında yaşam olmayıp 12 hanenin tamamında sürekli bir ikamet söz konusudur. Kalan dört hane mevsimlik kullanılırken iki hane de tamamen kullanım dışıdır. En küçük mezralar ise Hilalli 'ye bağlı Birinci ve İkinci Hilalli, Sırataş'a bağlı Kurt Tepe

ve Bağlıca, Balaban'a bağlı Misgevri ve Bağlıca Mezrası, Selmanlı'ya bağlı Soluca ile Macunlu'ya bağlı Ağacli Mezralarıdır. (Tablo 3.16).

Tablo 3. 16. Kırsal Mahallelerdeki Mezra Yerleşmeleri

Mezranın Adı	Bağlı Olduğu Mahalle	Nüfusu
Yolgeçer	Özmüş	64
Öveç	Özmüş	55
Balderesi	Sırataşlar	28
Bağlıca	Balaban	32
İshak	Altınova	84
Kayadere	Saylakkaya	52
Misgevri	Balaban	12
Sugören	Kınık (Pasif)	-
Bozok	Hilalli	62
Soluc	Selmanlı	38
Topuzoğlu	Kayalar	40
Kurttepe	Sırataşlar	24
Eskihisar	Gürkuyu	62
Bademhatun	Balaban	98
Fincanlı	Hilalli (Pasif)	-
Öteyüz	Tavşanören	43
Üçayak	Tavşanören	39
Külünçe (Ağacli)	Macunlu	34
Birinci Hilalli	Hilalli	18
İkinci Hilalli	Hilalli	21

Mezraların genel görünümü dikkate alındığında nüfuslarının aylık veya yıllık bazda çok değişkenlik göstermediği görülmüştür. Kırsal mahallelerde hemen hemen tamamen terk edilen hayvancılık mezra yerleşmelerinde kısmen de olsa önemini korumaya devam etmektedir. Ancak mezra yerleşmelerinde yaptığımız görüşmelerde hayvan sahibi ailelerin ekonomik getiri olarak hayvancılığın memnun edici bir gelir sağlamaması nedeniyle yakın gelecekte bu faaliyet türünü sonlandırması beklenmektedir. Yaptığımız görüşmelerde halkın en çok şikâyet ettiği konu artan yem ve saman giderleri ile hayvansal ürünlerden yeteri kadar gelir edememeleri olmuştur. Hatta bazı mezralar elde ettikleri sütü dahi istedikleri gibi pazarlayamamaktan muzdarip durumdadır (Badem Hatun Mezrası). Bu gibi sorunlara bağlı olarak bölge genelinde zaten önemini yitiren hayvancılık faaliyeti mezra yerleşmelerinde de terkedilmeye başlamıştır.

Mezralarda yaşayan ailelerin genelde tek meskenleri bulunmaktadır. Ancak hem mezrada hem de mezranın bağlı olduğu mahallelerde meskenleri olan aileler de

bulunmaktadır. Özellikle Öveç, Yolgeçer ve Badem Hatun Mezrasında bulunan ailelerin birden fazla meskenlerinin olduğu görülmüştür.

Araştırma sahamızda yer alan mezraların gelişim potansiyelleri benzer olmak ile birlikte ana yollara yakın kurulan mezraların diğerlerine göre daha geliştiğini ve mesken sayısının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Özmüş Mahallesi'ne bağlı bulunan Öveç ve Yolgeçer Mezraları ile Balaban'a bağlı Badem Hatun Mezrasının Halfeti-Birecik yolu üzerindeki ulaşım yollarına yakın olmaları onların daha ön planda ve ulaşılır olmalarını sağlamıştır. Mezraların gelişmesinde etkili olan bir diğer faktör de yurtdışı göçüdür. Topuzoğlu Mezrası yurtdışı göçünün en fazla olduğu mezra olarak öne çıkmaktadır. Başlarda hayvancılık ile geçimini sağlayan mezra halkı süreç içinde yurtdışı göçü vermeye başlamıştır. Mezrada yaşayan halk tarafından ilk yurtdışı göçleri Almanya'ya yapılmıştır. Almanya'da oturma ve çalışma izni alan ilk gurbetçiler süreç içinde mezrada yaşayan diğer halk kesiminin de göç etmesine yardımcı olmuştur. Günümüzde Topuzoğlu Mezrasında yaşayan her aileden en az bir kişi yurtdışında yaşamaktadır. Bu nedenle bu mezraya Almancılar Mezrası da denmektedir. Gurbetçi sayısının fazla olduğu mezrada hayvancılık artık tamamen bırakılmıştır. Birkaç aile hobi olarak hayvancılık faaliyetine devam etmektedir. Söz konusu mezrada yer alan meskenler de zaman içinde şehir tip meskenlere dönüşmüştür.

3.2.5. Meskenler ve Özellikleri

Araştırma sahamızın bütünü dikkate alındığında mesken türleri ve özellikleri hem meskenden meskene hem de mahalleden mahalleye heterojen bir yapı göstermektedir. Meskenleri yapı malzemesinden kat sayısına, oda sayısından yaş aralığına ve eklenti türüne göre farklı şekillerde sınıflandırmak gerekmektedir. Bu yönüyle Halfeti kırsal sahalarında yer alan meskenlerin öncelikle eski ve yeni tip meskenler olarak ayrımı yapılacaktır. Devamında ise eklenti türü, yaş aralığı, kat sayısı, oda sayısı ve çatı özelliğine göre ayırım yapılarak meskenler detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.2.5.1. Geleneksel Meskenler

Halfeti'nin sahip olduğu tarihi zenginlik meskenlerindeki çeşitliliğe de yansımış bulunmaktadır. Geleneksel Halfeti evlerinin örneklerini gerek kırsal mahalle yerleşmelerinde (Özellikle eski Savaşan Mahallesi) gerek ise merkez mahalle

statüsünde yer alan Şimaliye ve Rüştîye Mahallelerinde görmek mümkündür. Birecik Barajının su tutmaya başlamasıyla birlikte Savaşan, Rüştîye ve Şimaliye Mahallelerinde yer alan tarihi meskenlerin önemli bir kısmı sular altında kalmıştır. Baraj sularının dışında kalan tarihi meskenlerin ise önemli bir kısmı kullanım dışı bırakılmıştır. Bu alanlar sit alanı olarak ilan edilmiş ve bu tarihi dokunun korunması amaçlanmıştır. (Şekil 3.26).

Şekil 3.26.Eski Savaşan Mahallesinde Yer Alan Tarihi Halfeti Evlerinin Fırat Nehrinden Görünümü

Yörede yer alan geleneksel meskenleri iki farklı şekilde ele almak doğru olacaktır. Bunlardan ilki merkez mahalle konumundaki Rüştîye ve Şimaliye Mahallelerindeki konak tarzında inşa edilen geleneksel meskenlerdir. İkincisi ise kırsal mahallelerde görülen ve konak tarzından ziyade geliri düşük aileler tarafından inşa edilen ve gösterişli olmayan normal meskenlerdir. Mahalleler arasında görülen bu farklılık büyük ölçüde ailelerin gelir durumlarından kaynaklanmaktadır. Eski dönemlerde zengin olan aileler ya da yörenin zengin ağaları genelde merkez mahallelerde yer aldığından bu zenginlik meskenlere de yansımıştır. Dolayısıyla merkez mahallelerde yer alan meskenler sahip olduğu kat sayısı, kapladığı alan, kullanılan malzeme, eklenti sayısı ve oda sayısı gibi birçok faktör yönünden kırsal sahalara nazaran daha gösterişli ve genelde konak tarzında inşa edilen meskenlerden oluşmaktadır.

Geleneksel taş malzeme ile dönem mimarisinin en güzel örneklerini sergileyen Halfeti evlerinde kimi meskenler dönemin sosyal yapısı gereği üst gelir grubu insanların yaşadığı büyük ve gösterişli konaklar olarak merkeze yakın yerlerde ve topografyanın yükseldiği yerlerde konumlanırken, diğer sivil mimarlık örnekleri ise daha sade bir mimari üslup ile yapılmış ve daha gösterişsizdir. Gösterişli ve yöredeki geliri yüksek olan kesime hitap eden konak tarzı geleneksel meskenler genelde Şimaliye ve Rüştüye Mahallelerinde yer almaktadır. (Şekil 3.27).

Şekil 3.27. Rüştüye Mahallesiinde Konak Şeklindeki Geleneksel Halfeti Meskeni

Sade mimari ile inşa edilen geleneksel meskenler ise daha çok kırsal sahada yer almaktadır. (Şekil 3.28).

Şekil 3.28. Macunlu Mahallesiindeki Geleneksel Kır Meskenleri

Mesken yapılaşmasındaki bu farklılık kırsal sahanın geri kalmışlığını sadece günümüz koşulları ile açıklamamızın mümkün olmadığını göstermektedir. Kırsal sahaların geri kalmışlığını açıklamak için Halfeti'nin geçmişini de buna dâhil etmemiz gerektiği ortadadır. Merkez mahallelerin bulunduğu alan Halfeti'nin var olduğu her dönem ön planda olmuş bu da kırsal sahanın geri planda kalarak gelişmesini ve öne çıkmasını engellemiştir.

Günümüzde kırsal ve merkez mahallelerde bulunan geleneksel meskenlerde insan yaşamı yok denecek kadar azdır. Söz konusu tarihi meskenler yıllar içinde bakımsızlıktan veya harabe duruma gelmelerinden dolayı günümüzde kullanım dışı kalmıştır. Bazı tarihi geleneksel meskenler de yer değiştirme ile birlikte terk edilmiştir. Kırsal sahada yer alan geleneksel meskenlerde nadiren de olsa yaşamın devam ettiği geleneksel meskenler bulunmaktadır. Yöre insanının geleneksel meskenlerde yaşamayı tercih etmemesinin nedenleri içinde en önemli faktör bu meskenlerin çok eski olmaları ve yaşam standardının altında bir görüntü sunmalarıdır. Yörede yaşayan insanlar zaman içinde bu meskenleri restore etmek yerine genelde bu meskenlerin yerine günümüzdeki

yeni tip modern meskenleri inşa etmişlerdir. Bu da süreç içinde geleneksel mesken tarzından uzaklaşarak yeni tip dediğimiz modern meskenlere yönelimi artırmıştır.

Halfeti’de yer alan geleneksel meskenlerin en önemli özelliği topografya ile bütünleşik olmasıdır. Topografyanın etkisinin büyük olduğu sokaklarda önceden düzenlenmiş bir biçimlendirme yoktur. Geleneksel konutların topografyaya bağlı yerleşimi neticesindeki kimi yerde bitişik nizam yapılaşma görülürken kimi yerde de ayrıık nizam yapılaşması görülmektedir. Organik olarak oluşturulan meskenlerin düzeninde akraba ve komşuluk ilişkileri, mahremiyet ve hâkim manzara yönünün dikkate alındığı görülmektedir. Mahremiyeti sağlamak amacıyla yapıların komşu yapılara bakan cephelerinde genelde pencere açıklığı bulunmamaktadır. Meskenler birbirlerinden genelde bahçeler ile ayrılmaktadır. Bahçelerin büyüklükleri değişmekle birlikte bahçe alanlarında yöreye özgü erik, kayısı, üzüm, incir, narenciye ürünleri ve ceviz gibi meyve ağaçları yetiştirilmektedir.

Çalışma sahamızda yer alan geleneksel meskenlerin mimari dokularında göze çarpan önemli hususlardan biri de giriş kısımlarının kemer görünümüne sahip olmasıdır. (Şekil 3.29).

Şekil 3.29. Bulaklı Mahallesiindeki Kemer Görünümlü Meskenin Kalıntısı

Kemer görünümünü ustalık ile işleyen ve çeşitli işlemelerle kemer kısımlarını şekillendiren ustaların günümüzde sayıları yok denecek kadar azalmış durumdadır. Bu durum yeni yapılan meskenlerin mimarı yapılarında kemer işlemlerinin zamanla

azalmasına ve yok olmasına neden olmuştur. Yeni yapılan meskenlerin ev sahipleri ile yaptığımız görüşmelerde mimari dokuyu devam ettirmek istediklerini ancak usta bulmakta zorlandıklarını, var olan ustaların da işçiliklerinin istenilen seviyede olmadıklarını belirtmişlerdir.

Geleneksel meskenlerin önemli bir kısmı bölgedeki yaz sıcaklığının fazla olması hasebiyle açık renkte, işlenmesi ve şekil vermesi kolay olan ve bölge halkı tarafından “Nahat Taşı” olarak adlandırılan taşlarla yapılmıştır. Özellikle meskenlerin güneşi gören kısımları daha ince bir ustalık ile yapılmaya çalışılmıştır.

Halfeti yöresinde merkez mahallelerde inşa edilen konak tarzındaki meskenler ve kırsal sahada inşa edilen meskenler olarak ele aldığımızda merkez mahallelerde bulunan (Rüştiye ve Şimaliye Mahalleleri) geleneksel tarzda inşa edilen konak tarzındaki Halfeti evlerini görünüş ve şekilsel özellikleri göz önünde bulundurarak; açık alanlar, yarı-açık alanlar ve kapalı alanlar olmak üzere üç ayrı bölüme ayırmak mümkündür. Söz konusu konak tarzındaki evleri nadiren kırsal mahallelerde de görmek mümkündür.

Açık Alanlar

Geleneksel konak tarzında inşa edilen Halfeti evlerinde, açık mekânlardan en önemlisi büyüklüğü meskenden meskene değişkenlik gösteren avlulardır. Avlu, geleneksel yaşamda bahçede yer alan ve yoğun olarak kullanılan çok işlevli açık bir alandır. Evin mekânsal biçimlenişi içinde merkezi bir konuma sahip olan avlu yalnızca zemin kat için değil mekânsal süreklilik açısından düşey ulaşımın da sağlandığı en önemli görevi üstlenmektedir. Avluların yer döşemesi genelde bölgede ulaşılabilirliği en kolay olan taşlardan inşa edilmektedir. Kırsal sahada yer alan avlu alanlarında ise binek ve küçükbaş hayvanlarının barınağı olan ahırlar, yalaklar ve avlunun iç duvarlarında at yemlikleri bulunmaktadır. Gündelik işlerin büyük çoğunluğu avludan oluşan alanda yapılmaktadır. Meskenin ve mesken sahibinin özelliğine göre bazı avluların ortasında kuyu, çiçeklik ve taş yalak gibi ikinci yapıların olduğu görülmektedir. Açık alanlardan bir diğeri de teras alanlarıdır. Geleneksel Halfeti evlerinde yer alan teras alanları genelde ikinci katta yer almaktadır. Tek katlı meskenlerde teras alanına rastlanmamaktadır. Üst katların açık mekânları olan teraslar özellikle yaz mevsiminde aktif olarak kullanılan bölüm görevi görmektedir. Tek katlı

meskenlerde teraslar yer almadığından teras görevini avlu alanları görmektedir. Teraslara ulaşım genelde avludan merdiven vasıtası ile yapılmaktadır. Üst katta odalardan terasa doğrudan çıkıldığı gibi, odadan eyvana, eyvandan da terasa çıkılabilen örnekler de mevcuttur (Topalan 2016: 55-56).

Yarı Açık Alanlar

Geleneksel konak tarzında inşa edilen Halfeti evlerinde yarı açık alanlar olarak eyvanlar, revaklar ve kabaltılar yer almaktadır. Üç tarafı ve üstü kapalı, önü açık bir mekân olan eyvanlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel mesken planlamasında kendini gösteren yarı açık mekândır. Mesken tasarımıındaki yerini belirleyen iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki; odalar arasında geçişi sağlayan ve bu mekân aracılığıyla avlu veya terasla bağlantıyı kuran bir ara eleman oluşudur. İkincisi ise, yazları çok sıcak olan bölgede serin ve gölgelik bir yaşam mekânı olarak düzenlenmesidir. Günümüzde bazı yapılarda eyvanlar, açık cephesi kapatılarak küçük bir oda haline getirilmiştir. Bu oluşturulan odalar günümüzde banyo veya mutfak olarak işlevlendirilmektedir. Bunun en önemli nedeni kapalı mekân kazanma isteğidir (Halifeoğlu, 2005: 38).

Bir diğer yarı açık alanlardan olan revaklar geleneksel Halfeti evlerinin tamamında değil bir kısmında kendini göstermektedir. (Şekil 3.30).

Şekil 3.30. Geleneksel Konak Tarzındaki Halfeti Meskenlerinde Revak Örneği

Kaynak: Mustafa TOPALAN

Araştırma sahasının yerleşim itibari ile çok eski bir geçmişe sahip olması revak kullanımının yörede yer almasını sağlamıştır. Revak kullanımını ve mimarisini geçmiş ile

ilişkilendirecek olur isek Antik Yunan ve Roma dönemine kadar gitmek gerekir. Antik Yunan döneminde kamu binalarına girişlerde ve tapınak girişlerinde sıklıkla revak oluşumuna yer verilmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu ile özdeşleşen bu mimari, devamında Arap ve Fars kültürüne oradan da Selçuklu döneminde Türk mimarisine geçiş yapmıştır. Dolayısıyla yörenin tarihini yansıtan bir yapı olarak karşımıza çıkan revaklar araştırma sahasında yer alan geleneksel meskenlerde sıklıkla kullanılmıştır (Topalan 2016: 57).

Diğer bir yarı açık mekân olan kabaltılar ise sokaklarda yer yer rastlanan bir üst örtü mahiyetindeki yapılardır. (Şekil 3. 31).

Şekil 3.31. Geleneksel Halfeti Meskenlerinde Yarı Açık Alanlardan olan Kabaltı Örneği

Kaynak: Mustafa TOPALAN

Kabaltı yapılarının üzerlerinde kazanılan hacimler, konutlar tarafından kullanılmakta böylece hem konut alanlarına yer açılmış olmakta hem de sokak geçişleri sağlanmış olmaktadır Kabaltı; altı sokak, üstü oda olarak kullanılan koridor benzeri geçişlere verilen yöresel isimdir. Kabaltılı yapılar sokaklarda hem görselliği sağlamış hem de yapıya mekân kazandırmıştır. Bu mekânlar genelde evlerin üst katındaki oturma odasıdır (Topalan, 2016: 58).

Kapalı Alanlar

Geleneksel konak tarzında inşa edilen Halfeti evlerinde en geniş ve sayıca en fazla bulunan kapalı alanları odalar oluşturmaktadır. Yaşam katında en önemli oda başodadır. Başoda genelde aile büyüklerinin zaman geçirdiği ya da önemli misafirlerin ağırlandığı oda görevi görmektedir. Başodalar diğer odalara göre daha gösterişli ve daha

büyük olan odalardır (Topalan, 2016: 53-54). Odalar dışındaki kapalı alanlar ahır, samanlık, odunluk, ambar, mutfak, banyo ve heladan oluşmaktadır.

Şekil 3.32. Geleneksel Konak Tarzındaki Halfeti Evlerinde Ahır Planı

Kaynak: Mustafa TOPALAN

Kırsal sahada bulunan geleneksel Halfeti evleri genellikle iki katlı olacak şekilde inşa edilmişlerdir. (Şekil 3.33 ve 3.34).

Şekil 3.33. Eski Savaşan Mahallesiindeki Geleneksel Halfeti Meskenleri

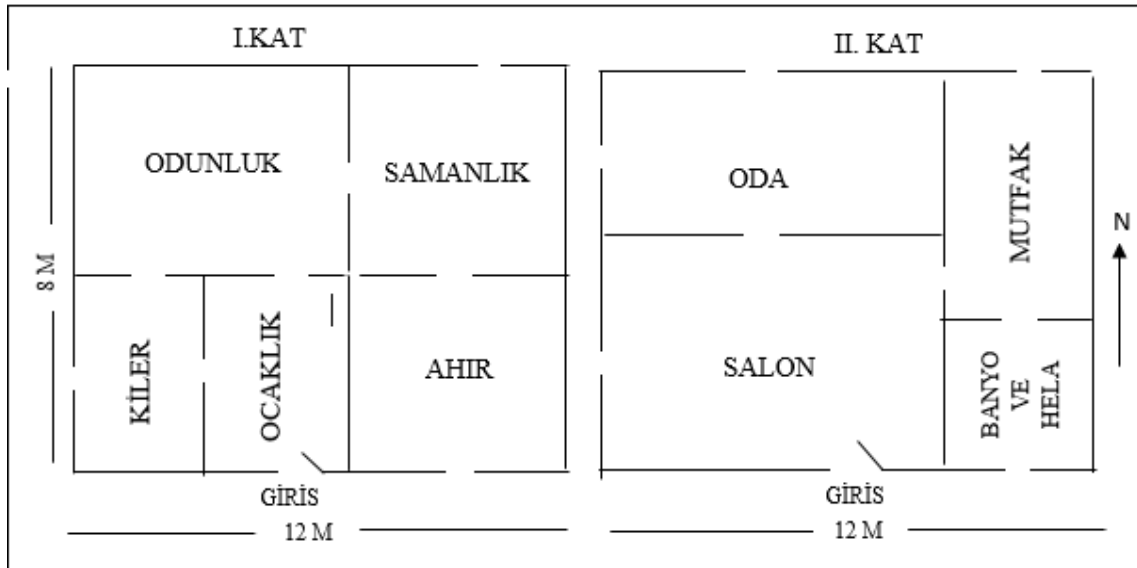

Şekil 3.34. Fıstıközü Mahallesiindeki Geleneksel Halfeti Meskeni

Ancak ailenin maddi durumuna göre tek katlı olarak inşa edilenleri de görülmektedir. Ailenin maddi imkânları arttıkça yapıların da büyüdüğü görülmektedir. İki katlı yapılarda zemin katlarda ambar, samanlık, odunluk, ahır, kiler ve ocaklık yer alırken, üst katlarda odalar, salon, mutfak, banyo ve hela yer almaktadır. (Şekil 3.35).

Şekil 3.35. Kırsal Sahadaki Geleneksel Halfeti Evlerinin Planı

Odalar, aile üyelerinin yaşamını sürdürebileceği iç donanımı farklılık gösteren kapalı mekânlardır. Meskenlerin büyüklüğüne ve dokusuna göre söz konusu odaların da

yapısı ve görünümü değişkenlik göstermektedir. Odaların girişinde ayakkabıların çıkarıldığı "eşiklik" denilen bölüm yer almaktadır. Odaların iç duvarlarında genellikle eşya koymak amacıyla yapılan yüklükler bulunmaktadır. Yüklüklerin bazıları ahşap kapaklı, bazıları ise açık dolaplar şeklinde yapılmıştır. Yüklüklerden daha küçük boyutta olan ve aynı görevi gören nişler ise küçük boyutlu eşyalar için yapılmıştır. (Şekil 3.36).

Şekil 3.36. Fıstıközü Mahallesiindeki Geleneksel Halfeti Meskeninde Yüklük ve Nişler

Odalarda kışın ısınmak amacıyla mangallar kullanılmaktadır. Mangalda yakılan kömür kor haline geldikten sonra oda içine alınır ve yeri değiştirilerek kullanılırdı. Bu şekilde hem odaların ısınması sağlanırdı hem de haşere, sinek ve böcek gibi hayvanların odadan uzak tutulması sağlanırdı. Geleneksel Halfeti evlerinde en çok kullanılan ve en çok zaman geçirilen en önemli alanlar salonlardır. Meskenlerdeki oda sayısı genellikle salon haricinde bir oda olacak şekildedir. Zaten salon haricindeki tek oda da genelde yatak odası olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla aile üyeleri günlük yaşamını salon denilen alanda geçirmektedir. Yine gelen misafirlerde salonda ağırlanmakta, yemekler de salonda yenmektedir. Yöredeki kalabalık aile yapısı düşünüldüğünde salonlarında büyük olması zaruriyeti oluşmuştur. Anne baba dışındaki tüm aile bireyleri salonda konaklamaktadır. Bu nedenle Geleneksel Halfeti evlerinde en büyük yapıyı salonlar oluşturmaktadır.

Genellikle yemek pişirmede kullanılan ocaklık ise geleneksel Halfeti evlerinin büyük çoğunluğunda görülür. Ocaklar genellikle alt katta kiler ile bitişik olacak şekilde inşa edilmektedir. Ocakların bir diğer kullanım alanı ise ailelerin banyo ihtiyacını karşılamasıdır. Banyo yapmak için lazım olan su ocaklarda ısıtılır ve banyo ocaklarda yapılırdı. Ancak bu durum tüm meskenlerde geçerli değildir. Özellikle çok kalabalık aile yapısına sahip meskenlerde ocaklık ekstra banyo olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel Halfeti evlerinde yer alan ahırlar bulunduğu yere göre iki şekilde yapılmaktadır. İlki meskenlerin alt kotunda bulunan kayanın oyulması ile meydana getirilmiş ve girişi doğrudan sokakla ilişkilendirilen ahırlardır. (Şekil 3.37). İkincisi ise avluda yer alan binek hayvanlarına ve küçükbaş hayvanlara yönelik yapılan ahırlardır. Hayvanların kış şartlarında besleneceği saman ve otların konulduğu samanlık bölümü ahır ile bitişik olacak şekilde planlanmaktadır. Ahırdan direkt samanlığa geçiş bulunmaktadır. Ahırda bulunan hayvan türleri ve sayısına göre ahırların içerisinde hayvanların bağlanması için duvara gömülü halkalar ve oyulmuş yemlikler ile buğday, arpa ve saman koymak amacıyla yapılan nişler bulunur. Fazla sayıda hayvan barındıran ahırlarda su ihtiyacını kısa zaman içinde giderebilmek amacıyla yapılan kuyular bulunmaktadır (Topalan 2016: 61-62).

Şekil 3.37. Bulaklı Mahallesiinde Kaya Zemin Üzerine Yapılan Mesken ve Alt Katındaki Ahır

Alt katta yer alan bir diğ er yapı da odunluktur. Odunluk genelde ocaklık ile bitişik olacak şekilde planlanır. Ocaklıktan direkt odunluğ a geçiş bulunmaktadır. Ocaklık her türlü yemeğ in yapıldığı, ekmek ve türevlerinin pişirildiğı, aynı zamanda bazı meskenlerde banyo amacıyla kullanıldığı için oduna en fazla ihtiyaç duyan yapı olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle de odunluk ile bitişik olacak şekilde inşa edilir. Odunlukta en çok meşe,  am ve fıstıktan oluşan ağ alar bulunmaktadır. Ayrıca fıstık yaprakları ocaklık ve sobanın tutuşturulmasında sıkça kullanıldığından ayrı bir öneme sahiptir.

Tek katlı meskenlerde dışarıda bulunan helalar iki katlı yapılarda genelde meskenin yaşam katı olan ikinci katta bulunmaktadır. Ancak iki katlı yapıların bazılarında dışarıda inşa edilen helalarda bulunmaktadır.

Geleneksel Halfeti evlerinde kapı ve pencereler de kendine has bir üslup ile inşa edilmektedir. Oda, avlu ve aralıklarda yer alan kapılar farklı tarzda görünüş ve boyutlara sahiptir. Avlu ve bahçe kapılarının genellikle kemerli ya da düz geçişli kapıdan oluştuğ  görülmektedir.

Avlu ve bahçe kapılarının açıklıkları 100-150 cm kadar iken oda kapılarının açıklıkları 75-90 cm arasında değ şiklik göstermektedir. Kapıların genelde sade olduğ  ve çok fazla süsleme tercih edilmediğı görülmektedir. (şekil 3.38).

şekil 3.38. Geleneksel Halfeti Evlerinde Kapı  rnekleri

Kapının tamamı duvarda açılan bir mile tutturulan demir sayesinde a ılabilmektedir. şanlıurfa ve çevresindeki geleneksel konutların yoğun olarak bulunduğ  yerleşimlerde bu tip kapılara rastlamak mümkündür. Halfeti’de ahşap olan

kapıların büyük bir bölümü güvenlik amacıyla değiştirilerek demir kapılara çevrilmiştir. Kapı tokmakları genelde metal görünümlü küçük halka görünümündedir. (Şekil 3.39). Birçok ev kullanılmadığından kapıları yerlerinden sökülüştür (Topalan, 2016: 88-89).

Şekil 3.39. Geleneksel Halfeti Evlerinde Kapı Tokmağı Örnekleri

Pencereler kapalı mekânların dışa açılan bölümleridir. Pencereler yöreye özgün kemerli veya dörtgen olarak yapılmıştır. Pencerelerin yapımında binanın dış cephesinde kesme taş yapıldığı görülmektedir. Geleneksel Halfeti evlerinde pencerelerde çok fazla süsleme görülmemektedir. Pencere açıklıkları yüksekliği 100-170 cm, eni 65-85cm arası değişmektedir. Tepe pencerelerinde ve bodrum pencerelerinde şekil olarak çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu pencereler havalandırma ve ışıklandırma amaçlı kullanılmaktadır. (Şekil 3.40).

Şekil 3.40. Geleneksel Halfeti Evlerinde Pencere Örnekleri

3.2.5.2. Modern Meskenler

Yöredeki yeni tip meskenler genellikle iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Ancak tek katlı ve daha fazla kat sayısından oluşan meskenlerde fazlaca bulunmaktadır. Yeni tip meskenlerin inşasında katların sayısı ailenin hane sayısı, ekonomik gelir durumu, gurbetçi olması, sayfiye amacıyla bölgeye gelmesi gibi etkenlere göre değişkenlik göstermektedir. Tek katlı olarak inşa edilen meskenlerde tuvalet ve banyo bir arada olacak şekilde içeride yer almaktadır. Tek katlı olarak inşa edilen yeni tip meskenlerde oda sayısı en az üç olacak şekilde planlanmaktadır. Tek katlı inşa edilen meskenlerde çok nadir eklentilere rastlanmaktadır. O da meskenden ayrı olarak inşa edilmez. Mesken yapılırken meskenin bir kısmı eklenti olarak planlanır ve kullanılır. Yöredeki eski tip iki katlı meskenlerde (çoğu kullanım dışıdır) alt katta samanlık, depo, ambar, ahır ve odunluk gibi eklentiler yer alırken son dönemde yapılan yeni tip iki katlı meskenlerde bu tür eklentilere çok rastlanmamaktadır. Geleneksel Halfeti meskenleri genelde tek ve iki katlı olarak inşa edilirken yeni tip meskenler genellikle iki kat şeklinde inşa edilmektedir. Bu yönüyle meskenlerin yapılışında kat sayısı olarak tek kattan iki katlı meskenlere geçiş söz konusu olmuştur. Ancak eski geleneksel yapıyı tamamen kaybetmemek amacıyla yöre insanı halen tek katlı meskenler de inşa etmeye devam etmektedir. Bu da yöre halkının mesken yapımındaki geleneksel kültürel yaklaşımdan vazgeçmeyerek kat sayısı alışkanlıklarını kısmen de olsa devam ettirmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu da yöredeki insanların, meskenlerin dış görünüşünü ve kullanılan malzemenin türünü değiştirmesine rağmen geçmişten gelen bazı alışkanlıklardan vazgeçmek istemediğini ve bu kültürü devam ettirmek istediklerini göstermesi açısından önemlidir.

Yeni tip meskenler de aynı eski tip meskenlerde olduğu gibi genellikle çatısız/damlı olacak şekilde inşa edilmektedir. Ancak gurbetçi olan ailelere ait yeni tip meskenlerde çatılı olan meskenlere de rastlanmaktadır.

Modern meskenleri geleneksel meskenlerden ayıran en büyük farklardan biri ana yapıya ait eklenti türleridir. Geleneksel meskenlerde genelde ahır, samanlık ve odunluk gibi eklentiler geniş yer tutarken yeni tip meskenlerde ambar ve depo gibi eklentiler ön plandadır. Eklenti türlerindeki değişimin nedeni meskenlerin inşa edildiği dönemdeki baskın ekonomik faaliyet grubu ile ilgilidir. Geleneksel meskenlerin inşa döneminde

hayvancılık baskın iken günümüzde tarım ön plandadır. Yöre insanı da ekonomik faaliyet grubundaki değişikliğin gerektirdiği şekilde meskenlerini şekillendirme yoluna gitmiştir. Yeni tip meskenlerin yapımında da aynı eski tip meskenlerde olduğu gibi topoğrafik faktörler ve beşerî faktörler etkili olmuştur. Yeni meskenler inşa edilirken topoğrafik olarak düz ve düze yakın yerler tercih edilmiştir. Aynı zamanda yeni meskenler yapılırken yöre insanı arazi kaybı olmaması için eski meskenleri yıkarak yerlerine veya hemen yakınlarına yeni meskenlerini yapma yoluna gitmiştir.

Yörede yapılan yeni tip meskenlerde dikkat çeken hususlardan biri damları çatısız olarak inşa edilen meskenlerin dam katına merdiven bloğunun üzerine küçük bir yapı inşa etmeleridir. Bunun nedeni yağın yağmur sularının merdiven boşluğundan aşağı akmasını önlemektir. (Şekil 3.41).

Şekil 3.41. Balaban Mahallesiinde Yapımı Devam Eden Yeni Tip Mesken

Mahallelerdeki yeni tip meskenler gerek kat sayısı gerek oda sayısı, gerek ise kullanılan malzeme türü olarak değişkenlik göstermektedir. Kalkan, Kınık ve Argı Mahallelerinde meskenlerin yapımında ağırlıklı olarak pirket ve taş malzeme kullanılırken meskenler de genellikle iki katlı olacak şekilde inşa edilmektedir.

Sütveren, Yukarı Göklü, Ortayol ve Bozyazı gibi mahallelerdeki meskenlerin iki ve daha fazla kata sahip olduğu görülmüştür. Yine bu mahallelerdeki meskenlerin inşasında da ağırlıklı olarak beton ve pırket malzeme kullanılmaktadır

3.2.5.3. Eklenti Türüne Göre Kırsal Meskenler

Araştırma sahasında yeni tip meskenlerin eklenti durumlarını ortaya koymak adına yapmış olduğumuz ankette yörede yaşayan ve mesken sahibi olan kişilere evlerinde bulunan eklenti sayıları ve türleri sorulmuştur. Anket sonuçları incelendiğinde yeni tip meskenlerin depo ve ambar eklentileri öne çıkmıştır. Ev eklentisi olarak %41’lik oran ile depo ilk sırada gelir. Bunu %39 ile ambar, %10 ile kümes izler. Verilen cevaplar içinde en az orana sahip eklentiler %5 ile ahır ve % 3 ile samanlık olmuştur. (Tablo 3.17).

Tablo 3. 17. Kırsal Mahallelerdeki Yeni Tip Meskenlerin Eklenti Durumlarını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Eklenti Türü	Kişi Sayısı	Yüzdesi
Ambar	159	% 39
Ahır	20	% 5
Depo	166	% 41
Kümes	40	% 10
Samanlık	15	% 3
Toplam	400	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

Mevcut eklentilerin durumuna bakıldığında samanlık ve ahır gibi eklentiler eski yapılarda fazlaca yer edinirken durum yeni yapılarda farklılık göstermeye başlamıştır. Yeni yapılardaki eklentiler sahadaki tarımsal faaliyet üstünlüğüne (Antep fıstığı ve zeytin) bağlı olarak zamanla depo ve ambara geçmiştir. Meskenlerin eklentilerindeki değişimin en önemli nedeni yöre halkının hayvancılık faaliyetlerinden vazgeçerek tarımsal faaliyetlere yönelmesidir.

Eski yapı sahipleri eski dönemde meskenlerinin inşasını hayvancılık faktörüne göre dizayn ederken tarım ile birlikte yeni yapılan meskenlerin hayvancılıktan ziyade tarımsal faaliyetlere göre inşa edilmesi söz konusu olmuştur. Yeni inşa edilen iki ve daha fazla katlı meskenlerin ilk katında tarımsal faaliyetler için gerekli olan aletlerin saklandığı, gübre ve bitki ilaçlarının saklandığı bir depo veya ambar yer alır. (Şekil 3.42).

Şekil 3.42. Yukarı Göklü Mahallesiindeki Üç Katlı Yeni Tip Mesken (Alt Kat Depo ve Ambar Olarak Kullanılmaktadır.)

Alt katta aynı zamanda ekmek yapmak için küçük fırınlar da yer alır. Hasat zamanı toplanan ürünler aileler tarafından hemen ticarete konu edilmeyebilir. Bu durumda hasadı gerçekleştirilen ürünler depo ve ambarda belirli süre bekletildikten sonra ticarete servis edilir ve daha fazla gelir elde edilmek istenir.

Kır meskenlerinin yapımını ve şeklini belirleyen faktörlerin başında iklim, topoğrafik koşullar ve kullanılan malzeme gelmektedir. Bunlara ek olarak ailenin ekonomik yapısı, meskenden faydalanma tarzı, kişilerin hayat tarzları, gelenek ve görenekleri ile alışkanlıkları da etkili olmaktadır. Günümüzde ülkeler ve bölgeler arası farklılıklar olmakla birlikte insanların büyük bir çoğunluğu mesken yapımında çevreye olan bağımlılıktan kurtularak meskenlerini istedikleri malzemeden yapabilme ve meskenlerine istediği şekli verebilme imkânına sahiptir. Hızla gelişen ulaşım ve sanayi koşulları, artan refah düzeyi, kazancın artması, insanların istek ve beklentilerinin artarak daha lüks yaşama istekleri de meskenlerin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Çalışma sahamızda yer alan meskenler eklenti türüne göre değerlendirildiğinde geleneksel mesken tarzından uzaklaşıldığı görülmektedir.

3.2.5.4. Yaş Aralığına Göre Kırsal Meskenler

Halfeti kırsalında yer alan meskenlerin önemli bir kısmı son dönemlerde inşa edilen yeni tip betonarme meskenlerden oluşmaktadır. Eski tip meskenlerin büyük bir bölümü genellikle âtil ve kullanım dışı kalmıştır. (Şekil 3.43).

Şekil 3.43. Fıstıközü Mahallesiinde Bulunan Âtıl Durumdaki Eski Tip Geleneksel Halfeti Meskeni

Âtıl durumda kalan bu meskenlerin de bir kısmı yıkılarak yerine yeni tip meskenler inşa edilmiştir. Ya da eski tip meskenlerin yanına ve üstüne yeni tip meskenlerin inşası yapılmaktadır. (Şekil 3. 44).

Şekil 3.44. Argıl Mahallesinde Geleneksel Mesken Yıkılmadan Üstüne İnşa Edilen Yeni Tip Mesken Örneği

Mevcudiyetini koruyan az sayıdaki eski tip meskenlerde yaşayan aileler de bulunmaktadır. Ancak bu ailelerin sayısı günümüzde oldukça düşüktür. (Şekil 3.45).

Şekil 3.45. Kayalar Mahallesinde Aile Yaşamının Bulunduğu İki Katlı Eski Tip Geleneksel Halfeti Evi

Çalışma sahamızda yer alan meskenlerin yaş aralığını tespit etmek amacıyla yöre halkına meskenlerini hangi yıllar aralığında inşa ettiklerine dair anket uygulanmıştır. Ankete katılanların %31,5'i evlerinin yaş aralığı olarak 0-5 yıl arasını, %30'u 5-10 yıl arasını, %21'i 10-20 yıl arasını ve %17,5'i 20 yıl ve üstü yıl aralığını ifade etmiştir. (Tablo 3.18). Anket sonuçları, meskenlerin %82,5'inin 20 yıldan daha yakın bir zamanda inşa edildiğini göstermektedir.

Tablo 3. 18. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Yaş Durumunu Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Yüzdesi
0-5 Yaş Arası Meskenler	126	%31,5
5-10 Yaş Arası Meskenler	120	%30
10-20 Yaş Arası Meskenler	84	%21
20 ve Üstü Meskenler	70	%17,5
Toplam	400	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

Yaş aralığı itibari ile yapılaşmanın genelde son 20 yıl içinde gerçekleşmiş olması hızlı bir yapılaşma süreci yaşandığını göstermektedir. Yapılan arazi gezilerinde bu durum yerinde gözlemlenmiş olup yapılaşma sürecinin aynı hız ile devam ettiği görülmüştür. Gerek anket sonuçları gerek ise yapılan gezi ve gözlemler kırsal mahallelerde meskenlerdeki değişimin boyutunu ortaya koymaktadır. (Şekil 3.46).

Şekil 3.46. Dergili Mahallesinde Taş ve Beton Karışık Olarak İnşa Edilen Yeni Tip İki Katlı Modern Mesken

Meskenlerin yaş aralığının günümüze yakın bir zaman dilimi içinde yapılmış olması her ne kadar olumlu gibi görünse de eski tip geleneksel mesken tarzından uzaklaşmaya sebebiyet vermesi nedeni ile yörenin kültürel yapılaşmasına zarar vermektedir. Çünkü yeni inşa edilen meskenler genellikle şehir tipi mesken tarzına göre inşa edilmektedir. Bu da Halfeti'nin kültürel anlamdaki tarihi dokusuna zarar vermektedir. Buradaki problem kırsal sahalarda yeni inşa edilen meskenler değildir. İnşa edilen meskenlerin geleneksel yapıdan uzaklaşarak şehir tipi meskenler şeklinde inşa edilmesidir.

Meskenlerdeki hızlı dönüşümde geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş ve bölgeye gelenlerin sayfiye amacıyla inşa ettikleri meskenler önemli yer tutmaktadır. Yeni tip meskenlerin yer seçimine bakıldığında çoğunlukla eski meskenlerin yerine ya da yanına yapılmakta ya da bölge genelinin karakteristik yapısına uyumlu taş ve kayalık arazilere inşa edilmektedir.

3.2.5.5. Kat Sayısına Göre Kırsal Meskenler

Yapılan arazi gezileri, yerinde incelemeler ve anket verileri dâhilinde yeni tip meskenlerin yapımında iki katlı meskenlerin baskın olduğu görülmektedir. Yörede

yaşayan ve mesken sahibi olan kişilere uygulanan anket çalışmasında mesken sahiplerine meskenlerinin kaç katlı olduğu sorulmuştur. Anket sonuçlarına göre yeni tip meskenlerin yapımında tek katlı olarak inşa edilen meskenlerin oranı % 20, iki katlı olarak inşa edilen meskenlerin oranı %57 ve üç katlı inşa edilen meskenlerin oranı da %15'tir. Üç katın üstünde inşa edilen meskenlerin oranı % 7'dir. Ancak ankete katılan kişilerle ve yörede yaşayan diğer mesken sahipleri ile yaptığımız görüşmelerde son dönemde üç ve üzeri katlardan oluşan meskenlerin yapımının hızla arttığına yönelik dönütler alınmıştır. (Tablo 3.19).

Tablo 3. 19. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Kat Sayısını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Mesken Kat Sayısı	Hane Sayısı	Yüzdesi
Tek Katlı Meskenler	82	% 20
İki Katlı Meskenler	230	% 57
Üç Katlı Meskenler	60	% 15
Üç Katın Üstü Meskenler	28	% 7
Toplam	400	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

Anket verileri yapılan arazi gezileri, uzaktan algılama yöntemi ve yerinde incelemeler ile de desteklenmiştir. Yöredeki meskenlerin kat sayısına yönelik Fıstıközü ve Kavaklıca Mahallelerinde yaptığımız görüşmelerde daimî olarak ikamet eden halkın genelde tek veya iki katlı meskenleri tercih ettiği, yurt dışı veya şehir dışından sayfiye amacıyla gelen ailelerin ise genelde iki veya daha üstü yapılaşmayı tercih ettiği belirtilmiştir. Buradan hareketle yeni tip meskenlerin kat sayısı dikkate alındığında geleneksel mesken yapısından farklılık göstermeye başladığı görülmektedir. Geleneksel Halfeti evleri tek ve iki katlı olarak inşa edilirken son dönem inşa edilen meskenlerde üç ve daha üzeri kat yapılaşması görülmeye başlamıştır. Kat sayısı fazla olan bu meskenler özellikle yurtdışı göçünün fazla olduğu mahallelerde bulunmaktadır. Bulaklı, Argıl, Bozyazı, Ortayol ve Yukarı Göklü çok katlı yapılaşmanın fazla olduğu mahalleler olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik gelirleri fazla olan ve bu mahallelerde arazileri bulunan halk mesken yapımında hem lüks hem çok katlı hem de bölge yapısına uymayan meskenler inşa etmektedir.

3.2.5.6.Oda Sayısına Göre Kırsal Meskenler

Çalışma sahamızda yer alan yeni tip mesken sahiplerine yönelik yapmış olduğumuz anket çalışmasında katılımcılara meskenlerinin kaç odadan oluştuğu sorulmuştur. Yerinde inceleme ve gözlemlerle birlikte anket sonuçları da değerlendirildiğinde evlerin genellikle üç odadan oluştuğu ve bu oranın % 53 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Oda sayısı üçten fazla olan meskenlerin oranı % 32 seviyesinde iken oda sayısı iki ve daha az olan meskenlerin oranı % 15 civarında yer almaktadır. (Tablo 3.20). Meskenler inşa edilirken oda sayısının çok olması istenmektedir. Bunun en önemli sebebi yöredeki hane halkı sayısının fazla olmasıdır. Doğum oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak oturulan evde yaşayan insan sayısı da fazladır. Bu anlamda geleneksel aile yapısının kısmen de olsa korunduğu görülmektedir.

Tablo 3. 20. Kırsal Mahallelerdeki Meskenlerin Oda Sayısını Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Oda Sayısı	Katılımcı/Hane Sayısı	Yüzdesi
Bir Oda	8	% 2
İki Oda	52	% 13
Üç oda	212	% 53
Üç Oda ve Üstü	128	% 32
Toplam	200	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

3.2.5.7. Çatı Durumlarına Göre Kırsal Meskenler

Güneydoğu Anadolu bölgesi genelinde meskenlerin çatı durumlarına bakıldığında düz dam olarak inşa edildikleri görülmektedir. Bu durum bilhassa Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin gibi illerde daha baskın bir şekilde kendini göstermektedir. Araştırma sahamızda bulunan eski ve yeni tip meskenlerin de bu doğrultuda çatı özelliklerinin coğrafi çevre ve coğrafi şartlar ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Bilhassa fiziki coğrafya unsurları çatı özelliğinin belirlenmesinde en önemli coğrafi etken durumundadır. Kiremit veya sac kaplamadan yapılan çatılı meskenlerin bölgede tercih edilmemesinin en önemli nedeni iklim şartlarıdır. Bölgede yaz sıcaklığının fazla olması, karlı gün sayısının düşük olması gibi sebeplerden dolayı meskenler genellikle çatısı düz dam olacak şekilde inşa edilmiştir. (Şekil 3.47).

Şekil 3.47. Kavaklıca Mahallesiinde Çatısı Düz Dam Şeklindeki Mesken Örneği

Meskenlerin çatı kısımlarının düz dam olarak inşa edilmesini yalnızca fiziki coğrafya şartları ile açıklamak doğru değildir. Söz konusu meskenlerin düz damlı inşa edilmeleri beşerî coğrafya şartları ile de kısmen uyumlu ve bağlantılıdır. Meskenlerin düz damlı olarak inşa edilmeleri iklimsel faktörlerle birlikte yöre halkının sosyo-ekonomik yapısı ve yaşam tarzıyla da açıklanabilir.

Söz konusu damlar havaların ısınmaya başladığı mayıs ayıyla birlikte başlayıp ekim ayının sonuna kadar devam eden süreçte hane halkı tarafından misafirleri ağırlamak için kullanılmaktadır. Yine aynı damlarda yöre halkı tarafından Antep fıstığının kurutulması sağlanmaktadır. Biber, patlıcan ve kabak gibi sebzelerin kuruluğu da yine bu damlarda yapılmakta ve üzüm bağına sahip aileler tarafından pekmez yapmak amacıyla da kullanılmaktadır. Ayrıca yaz aylarının aşırı sıcak olmasına bağlı olarak bölge halkı gece konaklamasını evden ziyade damda gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda yaz aylarında geceleri damların üzerine taht (Yerden yüksekliği değişmekle birlikte ortalama 50-60 cm yüksekte, dört ayaklı ve 5-6 kişinin yatabildiği yataklık) kurularak damların kullanımı çeşitlendirilmiş olmaktadır. (Şekil 3. 48).

Şekil 3.48. Kınık Mahallesiindeki Meskenin Çatısında Bulunan Taht

Bazı kırsal mahallelerde nadiren kiremit veya sac kaplamadan yapılan çatılı meskenlere de rastlamak mümkündür. Bu tür çatılı meskenler genelde son dönem inşa edilen yeni tip meskenlerden oluşmaktadır. (Şekil 3.49).

Şekil 3.49. Beyburcu Mahallesiinde Çatısı Sac Malzemededen Yapılmış Mesken Örneği

Argıl Mahallesiinde 2023 yılının kasım ayında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 208 adet deprem konutunun inşaat sürecine başlanmıştır. Yapılan deprem konutları yerinde ziyaret edilerek yetkililerden bilgi alınmıştır. Toplam 208 adet olan deprem konutlarının tamamı tek katlı olarak inşa edilmektedir. Oda sayıları 2+1 ve 3+1 olacak şekilde planlanan konutların tamamı kiremit çatılı olarak inşa edilmiştir. (Şekil 3.50). 2024 yılı sonuna doğru önceliği depremden etkilenen halka dağıtılacak bu konutların kalanları kura yöntemi ile ihtiyaç sahiplerine verilecektir.

Şekil 3.50. Argıl Mahallesiinde Yapım Aşamasındaki 208 Adet Deprem Konutu

Yapılan konutların bölgenin geleneksel kır meskenlerinden tamamen uyumsuz bir şekilde inşa edilmesi ve bölgenin geleneksel kültürel yapısına zarar verecek bir şekilde planlanması, üstelik bu projeyi planlayanların devlet yetkilileri tarafından yapılmış olması ne yazık ki yöre için olumsuz bir görüntü sunmaktadır. Devlet yetkililerinin burada planlamış oldukları deprem konutları projesi her ne kadar insani yönüyle güzel bir yaklaşım olsa da yörenin geleneksel yapılaşması adına tamamen yanlış atılmış bir adım olarak görülmektedir.

Tavşanören Mahallesiinde ikamet eden aynı zamanda Tavşanören İlkokulunda öğretmenlik yapan ve yöre halkından olan kişilerle yaptığımız görüşmelerde yörede yer alan az sayıdaki meskenlerin neden çatılı olarak inşa edildiklerini sorduğumuzda; Meskenleri çatılı olan ailelerin genelde bu evlerini yazlık sayfiye amacı ile kullandıklarını ve bu nedenle de bölgeye uyum sağlamaktan ziyade kendi alışkanlıkları doğrultusunda meskenlerini inşa ettiklerini ifade etmişlerdir. Çatılı mesken sahiplerinin genelde yurtdışında yaşadığı, sadece yaz aylarında birkaç aylığına yöreye sayfiye amacıyla geldiklerini ifade etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Cumhuriyet yılları öncesinde Halfeti’de hâkim ekonomik fonksiyonun takas usulü üzerine yapılan ve küçük pazarlarda kurulan alışverişe dayalı olduğu kayıtlarda görülmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde ise ekonomik kazanç yönelimi kaçak ticaret ile boy göstermiş ve yöre halkında önemli kazanç getirisi olmaya başlamıştır. Bölge bulunduğu konum itibari ile sınır hattına yakın bir lokasyonda yer almaktadır. (Suriye sınırı) Dolayısıyla bu alışveriş yöntemi bölge halkı için uzunca bir zaman önemli bir geçim kaynağı olmuştur. 1990’lı yıllardan sonra bölge genelinde devlet kontrolünün ve denetiminin artmasıyla beraber kaçak ticareti önemini yitirmeye başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Halfeti’nin ekonomisinde tarım yer tutmaya başlamıştır. 1906 Halep Salnamesine göre Halfeti ve bağlı olan köylerde buğday, arpa, mercimek, nohut, fasulye, bakla, susam, fıstık, üzüm, incir, şeftali, zerdali, elma, portakal, nar, dut, kavun, karpuz, salatalık, soğan ve bunun gibi mahsuller elde edilmektedir (Eroğlu ve ark. 2012: 139).

Ancak günümüz itibari ile meyve ve sebze tarımının yapıldığı sulak alanların sular altında kalması nedeniyle; incir, şeftali, zerdali, elma, portakal, nar, dut gibi çok yıllık ve suyu seven bitkilerin ekim alanları gittikçe daralmaya ve üretimi durmaya başlamıştır.

4.1.Tarım

Tarım ürünleri olarak çeşitli ürünler yer alsa da bölge halkı ticari getirisi nedeniyle ağırlıklı olarak iki ürüne yönelmiş durumdadır. Bu ürünler başta Antep fıstığı ve zeytindir. 2023 yılı TÜİK verilerine göre 203.650 dekar alanda 6.972 ton fıstık üretilmiştir. Yine 2023 yılı verilerine göre 19.858 dekar alanda 2.170 ton zeytin üretilmiştir. Fıstık üretiminin bütün mahallelerde yer aldığı ve ekimde tercih edilen ilk

ürün olduğu tespit edilmiştir. Fıstık üretiminin en çok yapıldığı yer aynı zamanda ilk fıstık tarımının da başladığı yer olan Fıstıközü Mahallesidir. Fıstıközü Mahallesinde yer alan fıstık ağaçları yörede yer alan en eski fıstık ağaçları olarak tescil ettirilmiştir. Bu ağaçların bir kısmı anıt ağaç olarak koruma altına alınmıştır (Halfeti İlçe Tarım Müdürlüğü). Antep fıstığı üretiminin yoğun olduğu diğer mahalleler Yukarı Göklü, Argıl ve Ortayol Mahalleleridir.

Yörede üretimi en çok tercih edilen ikinci ürün zeytindir. (Tablo 4.2). Özellikle 2000’li yıllardan sonra devlet teşviki ile birlikte yörede ekimi hızla artmaya başlamıştır. Zeytin üretimi ile öne çıkan mahalleler; Özmüş, Altınova ve Balaban Mahalleleridir. Antep fıstığı ve zeytin dışında tahıl ürünleri, baklagiller, mısır, meyve ve sebze ürünleri üretimi de yer almaktadır. Ancak bu ürünlerin üretimi bazı mahallelerde ya hiç yoktur ya da yok denecek kadar azdır. Meyve üretimi ile öne çıkan mahalleler; Erikli, Saylakkaya, Ortayol ve Ömerli iken tahıl üretiminde öne çıkan mahalleler; Tavşanören, Balaban, Hilalli, Beyburcu ve Macunlu Mahalleleridir.

Halfeti tahıl üretimine bakıldığında yakın ilçeler, il ve bölge ile uyumsuz bir görünüm söz konusudur. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki toplam tahıl üretimi (5.509.214) ton iken, Şanlıurfa’da (2.101.909) ton, Diyarbakır’da (1.242.001) ton, Mardin’de (854.966) tondur. Yine yakın çevrede yer alan ve üretimin fazla olduğu ilçelere bakıldığında; Kızıltepe (407.636) ton, Ceylanpınar (387.569) ton, Siverek (375.451) ton, Viranşehir (295.104) ton, Çınar (126.868) ton ve Eyyübiye (119.592) ton üretim ile öne çıkmaktadır. Halfeti’nin sahip olduğu üretim kapasitesi ise yalnızca 6.708 tondur. (Tablo 4.1). Dolayısıyla tüm veriler ışığında çalışma sahamızdaki tahıl üretiminin çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında iklimsel veya coğrafi herhangi bir faktör etkili değildir. Yöre halkının zaman içerisinde tarımsal üretimde tercihlerini büyük oranda Antep fıstığı ve zeytin tarımından yana kullanması tahıl üretiminin düşük kalmasına neden olmuştur.

Tablo 4. 1. Halfeti Yakın Çevresinde Tahıl Üretim Miktarları

Tahıl Üretim Alanları (Buğday-Arpa)	Tahıl Üretim Miktarları (Ton)
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	5.509.214
Şanlıurfa	2.101.909
Diyarbakır	1.242.001
Mardin	854.966
Kızıltepe (Mardin)	407.636
Ceylanpınar (Şanlıurfa)	387.569
Siverek (Şanlıurfa)	375.451
Viranşehir (Şanlıurfa)	295.104
Çınar (Diyarbakır)	126.868
Eyyübiye (Şanlıurfa)	119.592
Halfeti (Şanlıurfa)	6.708

Kaynak: TÜİK-2023

Tarımsal üretimde bölge ile uyumsuz bir diğer ürün de mercimek üretimidir. 2023 yılı Şanlıurfa il genelindeki toplam mercimek üretimi 170.766 ton iken Halfeti'deki mercimek üretimi yalnızca 374 tondur. Mercimek üretimi ile öne çıkan kırsal mahalleler Gürkuyu, Sırataş, Bitek ve Yeni Mahalledir. Mercimek üretimi ile ilgili dikkat çeken en önemli husus yıldan yıla dalgalanmanın fazla olmasıdır. TÜİK verilerine göre 2004 yılında 424 ton, 2010 yılında 234 ton, 2012 yılında 537 ton, 2020 yılında 550 ton ve 2023 yılında 374 ton olarak gerçekleşmiştir. Bunun nedeni araştırıldığında arazi sahipleri bu durumu farklı sebeplere bağlamaktadır. Bunlardan biri iklimsel faktörlerdir. Hemen hemen tamamen doğal iklim şartlarına göre yetiştirilen mercimek üretimi üretimin yapıldığı yıllarda iklimin elverişli olmadığı zamanlarda verimin düştüğü görülmüştür. Bir diğer faktör de arazi sahiplerinin değişken tutumlarına bağlı olarak her yıl yeni bir ürünü deneme isteğidir. Bir başka faktör de mercimek üretiminin ikinci bir ürün olarak tercih edilmesidir. Azot bakımından zengin olan mercimek nöbetleşe ekim amacıyla ikinci ürün görevini üstlenmektedir.

Meyve üretimi içinde en fazla paya sahip ürün üzümdür. 363 ton üretimi yapılan üzümün hemen hemen her mahallede üretimi yapılmaktadır. Meyve ürünleri içerisinde çalışma sahamızın tamamına dengeli dağılan ve üretimi en fazla yapılan ürün üzümdür. Üzüm üretimi ile ilgili dikkat çeken en önemli husus sadece üzüm üretimine ayrılmış arazilerin sayıca çok az olmasıdır. Yöredeki üzüm üretiminin genelde Antep fıstığı

ağaçları arasında yapıldığı görülmüştür. (Şekil 4.1). Üzüm üretimi ile öne çıkan mahalleler; Saylakkaya, Altınova ve Ömerli Mahalleleridir. Bilhassa Saylakkaya Mahallesi hem üretimi ile hem de ürettiği üzümü üzüm sirkesine dönüştürmesi ile öne çıkmaktadır.

Şekil 4. 1. Saylakkaya’da Fıstık, Zeytin ve Üzüm Tarımının Birlikte Yapıldığı Arazi

2023 TÜİK verilerine göre yörede mısır tarımının yapılmadığı görülmektedir. Mısır üretimi ile ilgili veri girişinin yapıldığı tek yıl 2020 yılı olarak görünmektedir ve toplam üretim de 27 ton olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 4.2). Ancak sahada yaptığımız araştırmalarda TÜİK verileri ile mısır üretim miktarlarının uyuşmadığı görülmüştür. Az sayıda da olsa Özmüş ve Sütveren gibi bazı kırsal mahallelerde üretimi yapılmaktadır. Mısır üretiminin bu kadar düşük olmasının en önemli nedeni sulama ihtiyacının fazla olmasıdır. Yöre halkı bu nedenle daha çok su ihtiyacı az olan buğday, arpa, mercimek ve nohut gibi ürünlere yönelmektedir. Nohut üretimi bölgeye kıyasla üretimi oldukça düşük seviyededir ve önemli bir bölümü Aşağı Göklü, Kalkan, Çebekoğlu, Yukarı Göklü ve Balaban Mahalleleri tarafından elde edilir. Badem üretimi ile öne çıkan yer ise Macunlu, Beyburcu ve Gözeli Mahalleleridir. Özellikle Macunlu Mahallesiye bağlı bulunan Külünce Mezrası badem üretimi ile öne çıkmaktadır. Gözeli Mahallesi ayrıca yörede en fazla incirin yetiştiği mahalledir.

Tablo 4. 2. Halfeti İlçesinde Tarım Ürünlerinin Yıllık Üretim Miktarları

Ürün Adı	Üretim (Ton)
Antep Fıstığı	6.792
Zeytin	2.170
(Buğday, Arpa)	6.708
Mercimek (Kırmızı)	374
Mısır	27 (2020 verisi)
Nohut	9
Üzüm	363
Nar	26
Ceviz	27
Badem	107
Kayısı	2
Erik	46

Kaynak: TÜİK-2023

Bölgede başta fıstık ve zeytin olmak üzere tarımda karşılaşılan en önemli problem iklimsel farklılıklar ve bilinçli üretici sınıfın tam anlamıyla oluşmamasıdır. Üretimin çok yoğun olduğu bir sahayı oluşturan çalışma sahamız ne yazık ki üretim ile doğru orantılı olacak şekilde gelişmiş bir sulama sistemine sahip değildir. Ülkemizin en büyük nehirlerinden birine ev sahipliği yapmasına rağmen bu nehrin sularından sulama anlamında ne yazık ki kırsal sahaların faydalanamadığı görülmüştür. Bu da yörede tarımı yapılmakta olan Antep fıstığı ve zeytin gibi ürünlerden elde edilen verimin düşük kalmasına neden olmaktadır.

Yine sıkıntılardan bir diğeri de Antep fıstığı borsasının merkezi ve yönetiminin Halfeti'ye 55 km mesafede bulunan Nizip'te yer almasıdır. Üretimin bu denli fazla olduğu çalışma sahamızın fıstık piyasasındaki ağırlığı yetersiz kalmaktadır. Fıstığın rekolte durumu ve fiyatlanması, merkezi Nizip'te yer alan borsa tarafından belirlenmektedir. Zeytin üretimi yöre insanının daha geç aşına olmaya başladığı bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Ticari getirisi nedeniyle fıstıktan sonra en çok tercih edilen ürün durumundadır. Zeytin üretiminde karşılaşılan en büyük problem devlet teşviki ile arazilerini zeytin tarımına ayıran ve zeytin dikimi yapan çiftçilerin devlet teşvikini aldıktan sonra zeytinden vazgeçerek bu ağaçları sökmeye ve başka ürünlere yönelmeye başlamasıdır. Bunun dışında çiftçilerin Antep fıstığı üretimi kadar zeytin üretimine önem vermediği ve ağaç başına düşen verimin düşük olduğu görülmüştür.

Halfeti Toptancılar Hali'nden alınan bilgilere göre üretilen Antep fıstığı ve zeytinin önemli kısmı başta İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerimiz olmak üzere iç tüketime gönderilmektedir. Üretilen zeytinler sofralık olmaktan ziyade yağlık zeytin

olarak değerlendirilmektedir. Üretilen zeytinler merkez mahalle konumunda yer alan Siyahgöl ve Yeşilözen Mahallelerinde bulunan fabrikalarda işlenerek yağlık olarak kullanılmaktadır. Kırsal sahada ne yazık ki zeytin üretimi yoğun olmasına rağmen fabrika ve işletme yer almamaktadır.

Tüm bunların dışında bölge ile özdeşleşen ve tamamen bölgeye özgü bir tür olan karagöl bölge için tanıtıcı ürün niteliğindedir. Yalnızca Fırat Nehri kıyısında Eski Halfeti yerleşmesinin kurulduğu alanda yetiştirme olanağı bulmuştur. (Şekil 4.2). Karagöl'ü bu kadar önemli yapan şey ise tomurcuklanma evresinde kendine özgü olan siyah renge dönüşmesidir. Bölge için önemli olan bu tanıtıcı ürün Avrupa'da tescil ettirilmiş ve ticarileştirilmiştir. Bölge dışında yetiştirilmek istenmiş ancak orijinallliği hem renk hem de koku anlamında değişime uğradığından başarılı olunamamıştır. (Çiftçi, 2016: 29-30).

Şekil 4. 2. Şimaliye Mahallesinde Karagöl Yetiştiriciliğinin Yapıldığı Sera

4.2. Hayvancılık

Araştırma sahamızda bulunan kırsal sahalarda hayvancılık faaliyetleri ekonomik anlamda yok denecek kadar azdır. Bunun en önemli sebebi ise şüphesiz tarımsal faaliyetlerdeki hâkimiyettir. Belli başlı mahallelerde 2000'li yıllara kadar hayvancılık

önemli yer tutmakta iken 2000'li yıllardan sonra birçok aile hızla hayvancılıktan uzaklaşarak tarımsal faaliyetlere yönelmiştir. Bugün kırsal mahallelerde hemen hemen hayvancılık tamamen terk edilmiş durumdadır. Aileler hayvancılık işini artık ticari bir getiri olarak görmekten vazgeçmişlerdir. Sadece kendi ihtiyaçları olan süt, yoğurt ve peynir türevlerini elde etmek amacıyla hayvancılık yapmaktadırlar. Dolayısıyla hayvancılık yapan ailelerde hayvan sayısı genellikle 3-5 hayvan ile sınırlı olmaktadır. Yöresel olarak ev tipi hayvancılık olarak adlandırılan ve genellikle besi hayvancılığı olarak öne çıkan bir faaliyet olarak görülmektedir.

Selmanlı, Balaban, Macunlu, Saylakkaya, Hilalli, Özmüş, Tavşanören ve Bulaklı Mahallelerinde hayvancılık ile uğraşan aile sayısı diğer mahallelere nazaran fazladır. Bu mahallelerde hayvancılığın görece fazla olması arazi örüntüsündeki olumsuzluklardan ve ekonomik faaliyet çeşitliliğinin az olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu mahallelere bağlı konumdaki mezarlar da hayvancılığın fazla yapılmasında etkilidir. Söz konusu mahallelerde her ne kadar tarımsal faaliyetler egemenliği olsa da hayvancılık da kısmen kendine yer edinebilmiştir. Özellikle Saylakkaya Mahallesi kısmen düz diyebileceğimiz bir sahayı oluşturmaktadır. Ancak anakaya Saylakkaya Mahallesinde yüzeye yayılış gösterdiği için bu durum tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemiş ve kısmen de olsa mahalle halkını tarım dışı faaliyetlere yöneltmiştir.

İlçenin kırsal mahallelerindeki hayvan varlığını gösteren tablo incelendiğinde en fazla yapılan hayvancılık türünün küçükbaş hayvan yetiştiriciliği olduğunu söylemek mümkündür. Bunda şüphesiz ki bölgenin fiziki ve ekonomik şartları etkili olmuştur. 2023 TÜİK verilerine göre kırsal mahallelerde yer alan küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık 47 bin civarındadır ve hemen hemen tamamı koyunlardan oluşmaktadır. (Tablo 4.3). En fazla görülen koyun türü ise ivesi denilen türdür. Küçükbaşın sayıca en fazla olduğu mahalleler Hilalli, Macunlu ve Balaban Mahalleleridir. (İlçe Tarım Müdürlüğü). Büyükbaş hayvancılık sayıca az olmak ile birlikte genelde besicilik olarak yapılmaktadır. Bölgede düz ve düze yakın çok fazla arazi olmasına rağmen bu alanlar tarımsal üretim amacı ile kullanıldığından aileler hayvancılığı besicilik şeklinde uygulamaktadır.

Yörede büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile öne çıkan kırsal mahalleler Özmüş, Saylakkaya, Bulaklı, Tavşanören ve Macunlu Mahalleleridir. Birkaç ticari işletme

dışında hayvancılık daha çok yöre insanının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılmaktadır. Ticari faaliyetler amacıyla Özmüş Mahallesi'nde 80-100 adet büyükbaş hayvandan oluşan hayvan çiftliği işletmesi bulunmaktadır. Özmüş Mahallesi sınırlarındaki işletmenin üretim kapasitesi düşük olup et üretimine yönelik faaliyet göstermektedir. Saylakkaya Mahallesi'nde de 200 adet büyükbaş bulunduğu ve yine et üretimine yönelik çiftlik bulunmaktadır. Bunların dışında Yeşilözen Mahallesi'nde toplam kapasitesi 53 bin adet olan kümes hayvancılığı işletmesi yer almaktadır. Bunun 40.000 âdeti et tavuğu iken 13.000 âdeti yumurta tavuğudur. Tavuk dışında sahamızda kabul gören ve sıkça tüketilen hindi, kaz ve ördek yetiştiriciliği de yapılmaktadır. 2023 verilerine göre 1.400 adet hindi yer alırken bunu 1.000 adet ile kaz, 300 adet ile ördek takip etmektedir. (Tablo 4.3). Tavuk dışında en önemli kümes hayvanı hindidir. Hatta birçok aile tavuk yerine sadece hindi yetiştiriciliği yapmakta hindi tüketmeyi tercih etmektedir. Hindinin bu kadar ön planda olmasının nedeni ise misafirler için önemli bir sofraya ürünü olarak görülmesidir. Yerel halk dilinde adı Culluk olarak bilinmektedir. Misafire önemli olduğunu hissettirmek adına mutlak suretle ikramı yapılır. Bu yönüyle geçmişten gelen kültürel alışkanlıkların günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Culluk üretimi ile öne çıkan kırsal mahalle Tavşanören Mahallesi'dir.

Tablo 4. 3. Halfeti İlçesindeki Hayvan Varlığı

Hayvancılık Türü	Toplam Hayvan Varlığı
Büyükbaş	10.290
Küçükbaş (Koyun)	45.505
Küçükbaş (Keçi)	1.500
Kümes Hayvancılığı (Tavuk-Hindi-Kaz-Ördek)	55.700
Toplam	114.805

Kaynak: TÜİK-2023

Arıcılık nispeten bölge için önemsiz görünmekte olup son yıllarda ilçe tarım müdürlüğünün çalışmaları ve destekleri ile tanıtımı yapılmaya başlanmış ve uğraş alanı olarak kendine yer edinmiştir. Ortayol, Bulaklı, Tavşanören ve Saylakkaya'nın ön planda olduğu bu faaliyet türünde kırsal sahalar genelinde toplam 1.810 civarı kovan olduğu ve üretimin hem süzme bal hem de petek bal üzerine olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Tavşanören ve Bulaklı Mahallesi'nde arı sütü ve polen elde eden kovan

sahipleri de bulunmaktadır. Burada yer alan arı kovanı sahipleri ile yaptığımız görüşmelerde arıcılığın hızla yayılmaya başladığını özellikle kekik ve zahter balı üretimi üzerine yoğunlaştıklarını ifade etmişlerdir. Bilhassa üretilen zahter balının yöre özelinde patenti alınarak Halfeti balı olarak tanıtımı için çalışmalar yapılmaktadır. Tanıtımı yapılan zahter balı kırsal sahalar için tarım dışında gelir getiren bir ticari unsur olacak ve bölgeye gelen turistleri kırsal sahaya çekmek için potansiyel yaratacaktır.

Bulaklı Mahallesinde arıcılık yapan ve gerçek mesleği öğretmenlik olan ve yöre halkından olan şahıs ile yaptığımız mülakatta kendisinin Ortayol Mahallesinde yaşadığını arıcılık faaliyetine hobi olarak başladığını ve sonrasında kovan sayısının artması ve edindiği tecrübelerle birlikte ticari olarak bal üretimi yapmaya başladığını ifade etmiştir. Yine görüşmelerde bulunduğumuz başka bir şahıs da arıcılık faaliyetini Bulaklı Mahallesinde yaptığını kendisinin ise Fıstıközü Mahallesinde yaşadığını ifade etmiştir. Arıcılık ile uğraşan kovan sahipleri kış mevsiminde arılarını genellikle Bozova ve Adıyaman'da kışlatmaktadır. Her iki kovan sahibi üretici de ağırlıklı olarak zahter balı üretimine öncelik verdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak kekik balı üretimi de yaptıklarını belirtmişlerdir. Arıcılık faaliyetleri normal şartlarda bölge için çok daha önemli bir uğraş olması gerekmektedir. Ancak bu durumun beklenenin altında gelişme nedenini irdelediğimizde durumun sosyal ve ekonomik yönden ziyade zirai ilaçlama ile ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Mevcut kovan sahiplerinin en çok dert yandığı durum Antep fıstığı ve zeytin tarımına yönelik yoğun ilaçlama faaliyetleridir. Yapılan bu ilaçlama faaliyetleri arıların üreme ve bal yapma dönemine denk gelmektedir. Bu da arı ölümleri, beklenenden az çoğalma ve düşük verim gibi olumsuzluklarla sonuçlanmaktadır.

Gözeli ve Kavaklıca Mahallelerinde yer alan bazı aileler balıkçılık yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Balıkçılık yapan bu aileler yaz mevsiminde turistlerin yoğun olduğu Eski Halfeti bölgesine gelerek canlı balık satışı yapmakta ya da balık ekmek yaparak turistlere pazarlamaktadırlar. Balıkçılık ile geçinen ailelerin sayısı mevsimden mevsime değişmekle birlikte 5 veya 6 hane olacak şekildedir. Balıkçılık yapan aileler kırsal sahada ikamet ederken satış yaptıkları sahanın merkez mahalleler (Rüştiye-Şimaliye) olduğu görülmektedir.

4.3. Sanayi

Halfeti ilçesi sanayi faaliyetleri veya büyük diyebileceğimiz işletmelerle öne çıkan bir saha değildir. Bu durumun oluşmasında hâkim yollara olan uzaklığı, yörede yetişen hâkim ürünlerin sanayi hammaddesi olmaması, yöre insanının geçmişten gelen alışkanlıkları, bölge dışından yatırımların gelmemesi gibi faktörler etkili olmuştur.

Yörede yer alan değirmenler geçmişte buğday ve arpanın öğütüldüğü önemli işletmeler olarak görev üstlenmekte idi. Ancak günümüzde gelişen ve değişen sanayi faaliyetleri ile birlikte değirmenler atıl durumda kalmıştır. Fıstıközü, Çakallı, Balaban ve Beyburcu gibi mahallelerde yer alan değirmenler her ne kadar günümüzde atıl durumda olsalar da aktif oldukları dönemlerde buraların işlek ve uğrak mahalleler olmasına katkı sağlamıştır.

Günümüzde kullanılmayan değirmenler turizm etkinlikleri kapsamında koruma altına alınarak bölgeye gelen turistlere tarihi yapılar olarak sunulabilir. Ancak böyle bir çalışma olmadığı gibi söz konusu değirmenler büyük ölçüde harabe haline dönüşmüştür. Yukarı Göklü, Tavşanören, Gülaçan, Hilalli ve Gürkuyu Mahallelerinde yer alan ekmek fırınları da bu mahallelerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Ekmek tedariki sağlayan bu mahalleler önemli bir görevi üstlenmiş bulunmaktadır. Yukarı Göklü ve Kurugöl Mahallelerinde ise el sanatlarına dayalı olarak (ayakkabıcılık, kendircilik) gibi küçük atölyeler yer almaktadır. Yukarı Göklü Mahallesiinde mobilyacılık, kuyumculuk, cam üretimi, kereste üretimi, halı ve araç yıkama gibi küçük işletmeler de yer almaktadır. Kantarma Mahallesiinde Halfeti genelinin demir doğrama işlerini karşılayan küçük bir demir işletmesi bulunmaktadır. (Şekil 4.3).

Şekil 4. 3. Kantarma Mahallesiinde Demir Doğrama Atölyesi

Sanayi tesisinin yer almadığı araştırma sahamızda mevsimlik faaliyete geçen zeytinyağı fabrikaları ve fıstık kavlatma tesisleri yer almaktadır. Söz konusu tesisler yıl boyunca aktif değildir. Ürünlerin hasat dönemi ile mevsimsel olarak işler hale geçmekte devamında tüm faaliyetlerini durdurmaktadır. İki adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Her iki fabrika da merkez mahallelerden olan Yeşilözen ve Siyahgöl'de yer almaktadır. Fıstık kavlatma tesisleri ise kırsal sahalarda kendine yer edinebilmiştir. Yukarı Göklü (Mavigök tesisleri), Çebekoğlu Mahallesi (Güngör tesisleri), Günece, Bozyazı, Argıl ve Aşağı Göklü Mahalleleri fıstık kavlatma tesislerinin yer aldığı mahalleler olarak öne çıkmaktadır.

Kara Otlak ve Sütveren Mahallesi güzergâhında Halfeti sanayi sitesi yer almaktadır. Bu sanayi tesisi ilçenin tamamına yeter kapasitede değildir. Dolayısıyla yöre halkı genelde Birecik veya Nizip sanayi sitesini tercih etmektedir. Halfeti sanayi sitesinin içinde yer alan dükkânların büyük bir kısmı oto tamircisidir. Bunun dışında PVC, marangoz, cam ve hırdavat gibi sektörler de yer almaktadır. Sanayi sitesinde yer alan dükkân sahiplerinin önemli bir kısmı, yaptığımız görüşmelerde kırsal bölgede ikamet ettiğini, gününbirlik git gel yaptığını ifade etmişlerdir.

4.3. Ticaret

Halfeti şehrinin kırsal sahalarındaki temel geçim kaynağı hemen hemen tamamı ile tarım sektörünün egemenliğindedir. Dolayısıyla kırsal sahalarda ticarete konu olan en önemli ürün tarım ürünleridir. Tarım ürünleri arasında da Antep fıstığı mevcut ticaret hacminin %65'ine karşılık gelmektedir. Bunu yağlık zeytin takip etmektedir. Araştırma sahamızda yer alan ticaret gelişmeye açık olmakla birlikte önemli eksiklikler ve mağduriyetler yaratmaktadır. Öyle ki fıstık üreten çiftçilerle yapılan görüşmelerde en dikkat çeken husus Antep fıstığı üretiminin rekolte fiyatlandırması ve bu tesislerin Halfeti özelinde yetersiz kalmasıdır. Bu nedenle birçok üreticinin fıstığı Halfeti yerine Gaziantep ilinde yer alan ve bölgeye 55 km mesafede bulunan Nizip ilçesine transfer ettiği görülmüştür. Bu yönelimin en önemli sebebi fıstık borsasının Nizip ilçesi olmasından kaynaklanmaktadır. Fıstık zamanı Nizip'ten gelen fıstık tüccarları Halfeti kırsalında yer alan üreticilerin fıstıklarını daha düşük bedellerle satın almakta ve daha yüksek fiyatlarla başka alıcılara satışını gerçekleştirmektedir.

Ticarete öne çıkan bir diğer ürün üzumdür. Üzümden elde edilen ürünlerden olan pekmez, bastık, pestil vb. ürünler ticari bakımdan önemli ürünlerdir. Özellikle Saylakkaya Mahallesi üzüm ve türevlerinde öne çıkan mahalle konumundadır. Ancak buradaki üretiminde ne yazık ki turizm ile entegresi sağlanamamıştır. Bağıcılık yapan bazı ailelerin yaz mevsiminde satış amacıyla yine merkez mahalleyi tercih ettikleri görülmektedir. Tarımsal ürünler haricinde Halfeti şehri genellikle dışa bağımlıdır. Sanayi faaliyetlerinin kısıtlı olması nedeniyle ilçe, ihtiyaçlarını en yakın merkez olan Birecik ve Nizip ilçelerinden temin etmektedir. Halfeti'nin kırsal mahallelerinde yer alan ticarethanelere bakacak olursak geneli günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan market, fırın, bakkal ve lokantalardan oluşmaktadır. Bunların dışında Yukarı Göklü gibi büyük ve eski olan kırsal mahallelerde oto galeri, mobilya dükkânları, halı sahalar, yüzme havuzları gibi ticarethaneler de yer almaktadır. Kantarma ve Kalkan Mahallelerinde yer alan demirci dükkânları Halfeti'nin tamamına hizmet vermektedir. Aşağı Göklü Mahallesinde yer alan nalbur ve döşemeci işletmeleri yer almaktadır. Sütveren güzergâhında petrol tesisleri bulunmaktadır. Halfeti'nin kırsal mahalleleri içinde yalnızca Yukarı Göklü Mahallesinde bankamatik yer almaktadır. Argıl ve Yukarı Göklü Mahallelerinde sağlık ocağı ve eczane bulunmaktadır.

Halfeti ilçesinde yer alan karagöl üretimi bu şehir için endemik bir tür olup farklı şehirlere ihracatı yapılmaktadır. Halfeti genelinde karagöl üretiminin kaymakamlık ve belediye tekelinde yapıldığı iki yer bulunmaktadır. Bunlardan biri kırsal mahalle olan Özmüş Mahallesidir. Diğeri ise Eski Halfeti yerleşmesinde bulunan ve merkez mahalle statüsünde olan Rüştüye Mahallesidir. Karagöl üretimine bağlı olarak çeşitli kokular, dondurmalar ve sabunlar yapılmaktadır. Turizm sezonunun başlamasıyla birlikte bu ürünler ilçe merkezinde yer alan Rüştüye ve Şimaliye Mahallelerinde satışa sunulmaktadır.

Tüm bunlar ışığında ilçenin kendine yeter ticari yapıya sahip olduğu ancak bölge özelinde turizm haricinde ön planda olmadığı görülmüştür. Turistik anlamda bulunduğu bölgede en büyük payı almakta olan Halfeti şehri diğer ekonomik faaliyetlerde bölgeye kıyasla geri planda kalmıştır. Ticari faaliyetler olarak beklenen seviyede değilse bile önemli bir potansiyele sahip olduğu gerçektir. Burada kanımızca yapılacak en doğru hamle turizmin diğer ekonomik faaliyetler ile entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bu sayede turizm faaliyeti kırsal yerleşmelerde de yer alarak çok daha geniş bir alana yayılmış olacak hem de diğer sektörlerin canlanmasını sağlayacaktır.

4.4. Ulaşım

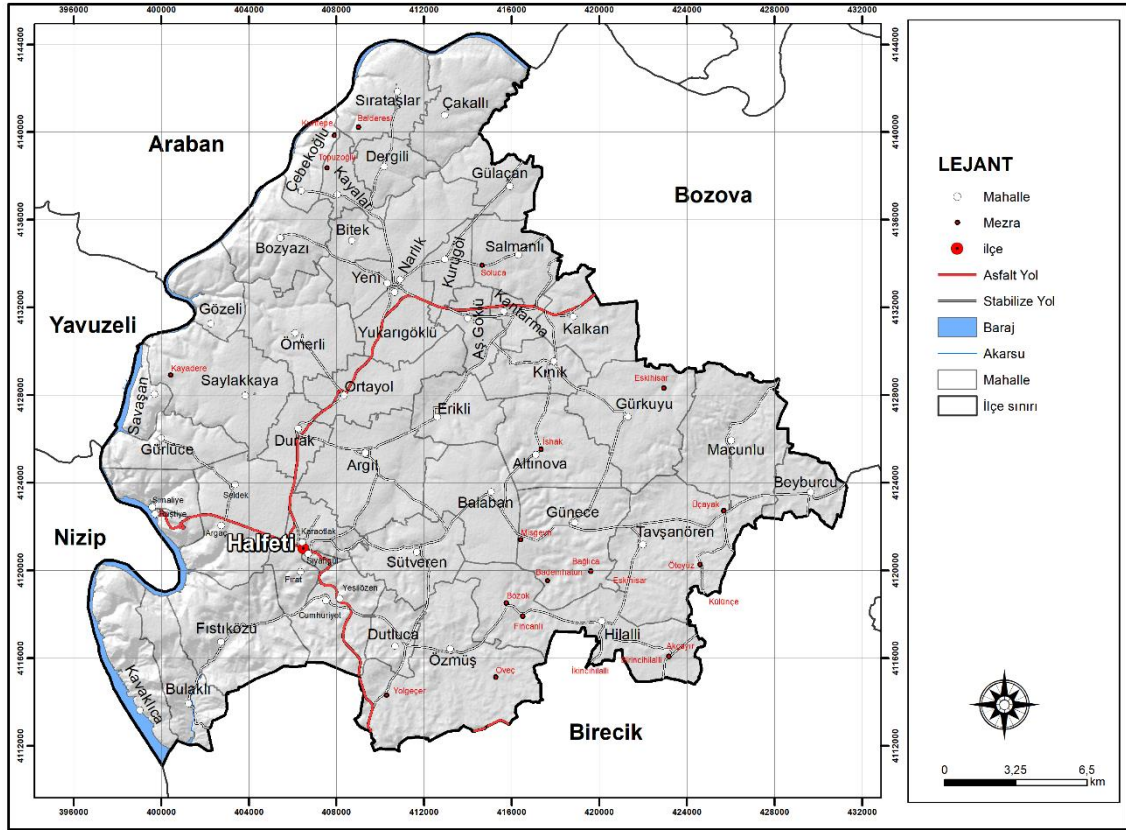
Halfeti'nin deniz ile doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. İskenderun limanı 305 km uzaklık ile Halfeti'ye en yakın liman konumundadır. Turizm amacıyla gününbirlik gelen ziyaretçiler Gaziantep-Yavuzeli üzerinden önce Kasaba Köyüne gelirler ve devamında kiralık teknelerle Halfeti'ye baraj gölü üzerinden su yolu ile ulaşabilirler. Kasaba Köyüne ulaşan ziyaretçiler Rumkale'yi ziyaret ettikten sonra tekneler ile Savaşan Mahallesi'ne ulaşarak buradaki batık camiyi ve sular altında kalan batık şehri gezme fırsatı bulurlar. Böylelikle 30 km'lik bir kısaltma ve 40 dakikalık zaman tasarrufu ile Halfeti'ye ulaşılmış olur.

Halfeti'deki yerleşim yerleri demiryolu ağlarına sapa bir konumda yer almaktadır. İlçeye en yakın demiryolu bağlantısı Nizip'te (Gaziantep) yer almaktadır. Halfeti şehrinin Nizip demiryolu hattına uzaklığı ise 60 km'dir. Ancak Nizip'te yer alan demiryolu hattı işlek bir hat değildir. Antep-Nizip arasında biri sabah biri akşam olmak üzere gün içinde yalnızca iki sefer düzenlenmektedir. Dolayısıyla Halfeti şehri için alternatif bir ulaşım tercihi olmaktan çok uzaktır.

Çalışma sahamız havayolu ulaşımı açısından son derece elverişli diyebileceğimiz bir konumda yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş ve en çok yolcu kapasitesine sahip havalimanları olan Gaziantep ve Şanlıurfa havalimanlarına yakın mesafede yer almaktadır. Gaziantep havalimanı 89 km iken Şanlıurfa hava limanı 138 km uzaklıkta yer almaktadır. Yöre halkı hem yakın olmasından kaynaklı hem de sefer sıklığının fazla olmasından dolayı genelde Gaziantep havalimanını tercih etmektedir.

Ulaşım türleri içerisinde Halfeti'ye yapılan ulaşım ağırlıklı olarak karayolu vasıtası ile gerçekleştirilmektedir. Şanlıurfa ve Gaziantep üzerinden Adana'ya otoyol bağlantısı bulunmaktadır. Nizip-Halfeti ve Birecik-Halfeti arasında da yine otoyol bulunmaktadır. Kırsal mahalleler arasındaki yol durumu ise istenilen düzeyde değildir. 39 kırsal mahallenin bulunduğu çalışma sahamızda asfalt yolun bulunduğu tek güzergâh ilçe merkezindeki Karaotlak'tan başlayarak Durak, Ortayol, Narlık, Aşağı Göklü ve Kalkan üzerinden Bozova'ya uzanan yoldur. Bu güzergâh dışında kalan kırsal mahallelerin büyük bir kısmında stabilize yollar yer almaktadır. Kavaklıca ve Bulaklı Mahallelerine giden yol stabilize ve toprak karışımı yoldur. Aynı şekilde Bulaklı, Fıstıközü ve Yeşilözen Mahalleleri boyunca yine stabilize ve toprak karışımı yol ağı bulunmaktadır. Ancak bu yılın toprak olan kısmında yeni yol çalışması yapılmaktadır. Muhtemelen bu hat yakın bir zaman dilimi içerisinde asfalt yol ağına sahip olacaktır. (Şekil 4.4).

Şekil 4. 4. Halfeti İlçesinin Karayolu Ulaşım Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü HGM-Küre veri tabanından dönüştürülmüştür.

4.5. Turizm

Halfeti doğal güzellikler, kültürel özellikler ve tarihi yapılar yönünden oldukça zengindir. Turizm için yeterli potansiyele sahip olmak ile birlikte turistik popülaritesi her geçen gün artmakta ve adından söz ettirmektedir. Özellikle 2000’li yılların başında Birecik Baraj Gölünün yapılmasıyla Eski Halfeti yerleşmesi sular altında kalmış ve eski yerleşim yeri batık şehir haline dönüşmüştür. Bu durum da turizm adına önemli bir kazanç olmuş ve bölgenin turizm adına kalkınmasında önemli bir etken olmuştur. İlçede yer alan turistik destinasyonlar genel olarak merkez mahallelere hitap etmekte ve merkez mahallelerin hâkimiyetinde bulunmaktadır. Kırsal sahalar turistik merkezlere çok uzak olmamasına rağmen merkez mahallelerdeki turizm faaliyetleri birkaç kırsal mahalle dışında diğer kırsal mahallelerde kendine yer edinememiştir. Turizm anlamında öne çıkan kırsal mahalleler; Savaşan, Beyburcu, Gürkuyu, Bulaklı, Kantarma ve Kavaklıca Mahalleleridir.

Turizm ile ön plana çıkan en önemli kırsal mahalle kuşkusuz Savaşan Mahallesidir. Bu mahalle Birecik Barajının yapılmasıyla birlikte yer değiştirmiş ve eski yerleşim yerinin önemli bir bölümü sular altında kalmıştır. Savaşan Mahallesinin sular altında kalmasıyla birlikte mahalle sakinleri yaklaşık 3 km kadar Fırat Nehrinin doğusunda yer alan bir alana taşınmış ve yeni yerleşim yeri olarak bu alana yerleşmişlerdir. Günümüzde eski Savaşan Mahallesinde aktif olarak ikametini bulduğu bir mesken yer almamaktadır. Sular altında kalan bu coğrafi mekân eşsiz güzellikleri ve çekicilikleri sayesinde tüm Halfeti sınırları içerisinde en çok ziyaret edilen yer konumundadır. Batık camii ve minarenin bulunduğu sahadaki arazi sahiplerinin büyük bir kısmı yeni bir alana taşınmış olan Savaşan Mahallesinde yaşamaktadır. Batık camii etrafında yer alan cafeler ve tekne turlarının bir kısmı bu mahalle sakinleri tarafından işletilmektedir.

Kırsal mahallelerde turizm adına öne çıkabilecek diğer unsurlar; Gürkuyu'da yer alan kilise (*Şekil 4.6*), Kantarma Mahallesinde yer alan Kantarma Hanı (*Şekil 4.7*), Kalkan Mahallesinde bulunan mağara ve mezarlar (*Şekil 4.8 ve 4.9*), Saylakkaya'da yer alan Ermeni kilisesi ve Beyburcu'nda yer alan burçtur. Beyburcu Mahallesinde bulunan burcun önemli bir kısmı yıkılmış olup bazı yapıları halen varlığını korur durumdadır. (*Şekil 4.5*). Adı geçen yapılar her ne kadar güncel hali ile önemli bir ekonomik getiri sağlamasa da yakın bir gelecekte bu mahallelerin tanıtımında ve ekonomisinde önemli bir yer tutma potansiyeline sahiptir.

Şekil 4. 5. Beyburcu Mahallesinde Bulunan Eski Burç Kalıntısı

Gürkuyu Mahallesi'nde bulunan ve 1500 yıllık olduğu tahmin edilen Nuhrut (Nohrut) Kilisesi turizm adına önemli bir destinasyon merkezi olma potansiyeline sahiptir. (Şekil 4.6). Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında olduğu dönemde kesme taşlardan Bizans mimarisine has bir teknik ile inşa edilen kilisenin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşırken, yapının ön ve arka cephesinin büyük kısmı harabe durumdadır.

Şekil 4. 6. Gürkuyu Mahallesiinde Yer Alan Kilise

Kantarma Mahallesiinde yer alan hanın kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte Anadolu Selçuklu dönemine ait olduğu düşünülmektedir. (Şekil 4.7). Günümüze yapının bazı kemer ve duvar kalıntılarından başka bir şey ulaşamamıştır. Taşıyıcı sistem tamamen yıkılmış ve kaybolmuştur. Günümüze ulaşabilen kemerlerin önemli bir kısmı toprak altındadır. Yapının kapalı bölüm ve avlu olmak üzere iki bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Kesin bir tarihlendirilmesi yapılamayan yapının bulunduğu güzergâh, plan yapısı ve halk arasında “Selçuklu Han” olarak adlandırılması orta çağ eseri olduğu yargısını kuvvetlendirmektedir.

Şekil 4. 7. Kantarma Mahallesiinde Yer Alan Harabeler

Şekil 4. 8. Kınık Mahallesiine Bağlı Sugören Mezrasında Bulunan Eski Mezar Kalıntıları

Şekil 4. 9. Kınık Mahallesiinde Bulunan Mağaranın İç Görünümü

Çalışma sahamızda inanç turizmini canlandırabilecek ve turistleri yöreye çekebilecek yapılarda bulunmaktadır. Bu kapsamda Bozyazı Mahallesiinde Şıh Deve Hazretleri Türbesi, Hilalli (Bademhatun Mezrası) Mahallesiinde Bademhatun Türbesi ve Karaotlak Mahallesiinde Şıh Yasin Hazretleri Türbesi bulunmaktadır. (Şekil 4.10). Söz konusu türbelere yöredeki halk tarafından dini bir yaklaşım ile özel bir anlam yüklenmiştir. Türbeler ziyaret edilerek etrafındaki topraklardan alınmakta ve bu toprak çocuklarının yastığının altına koyulmaktadır. Ya da türbeye giderken yanlarında götördükleri elbise parçalarını türbe dönüşünde çocuklarının yastıklarının altına koymaktadırlar. Ancak söz konusu türbelerin turizm faaliyetlerine hizmet verebilmesi için gerekli tanıtımları yapılmalı ve yöre için alternatif bir turistik destinasyonlar haline getirilmeleri sağlanmalıdır.

Şekil 4. 10. Şıh Yasin Hazretleri Türbesi

2008 yılında sakin şehir unvanı da alan Halfeti hem bulunduğu ilin hem de bulunduğu bölgenin en önemli turistik destinasyon merkezi konumuna ulaşmıştır. Son dönemde önemli bir farkındalık yaratan Sakin Şehirler Birliği, belirlenen kriterler neticesinde nüfusu 50.000'in altında olan (Halfeti nüfusu 46.312) şehirlerin üye olabildiği uluslararası bir belediyeler birliğidir. Bu birliğe üye olabilmek için birlik tarafından belirlenen ölçütleri sağlamak ve bu doğrultuda projeler geliştirmek gerekmektedir. Bu kapsamda birlik tarafından; altyapı politikaları, çevre politikaları, yerel üretimin korunması, yerel konukseverlik, kentsel kalite için teknoloji ve tesisler, farkındalık ve olağanüstü gereksinimler olmak üzere altı ana başlık altında 60 kadar ölçüt belirlenmiştir. Bununla birlikte kentte, sakin şehir kimliğini ön plana çıkaracak kampanyaların düzenlenmesi ve web sitelerinde sakin şehir organizasyonu hakkında gerekli tanıtıcı ve bilgilendirici içeriğe yer vermeleri gerekmektedir.

7-9 Haziran 2013 tarihleri arasında Uluslararası Sakin Şehirler Genel Kurulu'na alınan karar gereğince Halfeti şehri de gerekli kriterleri sağlama hususunda başarılı ve yeterli görülerek bu unvana kavuşturulmuştur. Bu unvanın Halfeti yerleşmesine başta turizm olmak üzere önemli katkıları olmuştur. Ancak bu durumun kırsal mahallelere

yansıması merkez mahallelerdeki kadar olmamıştır. Söz konusu unvan kırsal mahallelerden yalnızca Savaşan Mahallesini etkilemiştir. Bunun nedeni de Savaşan Mahallesinin sular altında kalması ve ilçe merkezine yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Yakın bir dönemde kırsal mahalleleri çok fazla etkilemesi beklenmeyen bu unvanın yetkili kurumlar ve makamlarca atılan adımlarla birlikte kırsal sahada da etkisini gösterme potansiyeli fazlası ile mevcuttur (Yılmaz ve Güneş, 2013: 208).

Halfeti kırsal mahallelerinin önemli bir özelliği de geçim kaynağı bakımından yurtdışı getirisi ile geçimini sağlayan ailelerin varlığıdır. Mahallede yaşayan halk ile yapılan mülakatta yöre halkı bu ailelerin yurtdışında çalışan ve aynı zamanda hayatlarını orada devam ettiren aile bireyleri tarafından maddi anlamda desteklendiğini ifade etmiştir. Maddi olarak desteklenen ailelerin genelde yaş yapısı itibari ile yaşlı kesimden oluştuğu ifade edilmiştir. Bu ailelerin çocukları genç yaşlarda yurtdışına göç ederek yaşamlarını oralarda devam ettirmiştir. Ailelerini maddi olarak destekleyen bu gurbetçilerin Türkiye'ye giriş çıkış sıklıklarının ortalama 5 yıl olduğu yapılan görüşmelerde ortaya konulmuştur.

Çalışma sahamız gerek ticari getirisi yüksek olan ürünlere ev sahipliği yapması gerek ise yurtdışı bağlantılarının güçlü olması nedeniyle gelir durumu yüksek ailelerden oluşmaktadır. Bu durum çalışma sahamızdaki ailelerin mevsimsel önemli kazanç getirisi olan fıstık ve zeytin tarımı ile geçimlerini sağlamalarından kaynaklanmaktadır. Halkın önemli kısmı fıstık ve zeytin tarlalarından oluşan büyük arazilere sahiptir. Bu aileler yılın tamamında düzenli olarak bir kazanca sahip değildir. Fıstık ve zeytinlerin hasat dönemleri ellerine toplu miktarda para geçmekte ve bu kazandıkları parayı yıl içinde tüm aylara düzenli dağıtarak harcamasını yapmaktadırlar.

Çalışma sahamız kırsal mahalleler olmasına rağmen geçim kaynakları içerisinde hayvancılığın payı oldukça azdır. Ailelerin gelirlerini hangi sektör yoluyla elde ettiklerini öğrenebilmek amacıyla sahada anket uygulaması yapılmıştır. Anket sonuçları değerlendirildiğinde hayvancılık ile uğraşanların oranı % 7 civarında çıkmıştır. Bu oran kırsal bir alan için son derece düşük bir seviyeyi işaret etmektedir. Tarım ile uğraşanların oranı fıstık ve zeytin egemenliğine bağlı olarak oldukça yüksek çıkmaktadır. Öyle ki tarım ile uğraşanların ve gelirini bu sektör ile sağlayanların oranı%

79'dur. Araştırma sahamızda turizm faaliyetleri önemli yer tutsa da daha çok merkez mahallelerde yoğunlaşmış bulunmaktadır (Rüştiye ve Şimaliye Mahalleleri). Merkez mahallelerde turizm faaliyetleri adına tekne turları, safari turları, tarihi mekân ve örüntüler, balık restoranları gibi çeşitlilikler olmasına rağmen bu durum kırsal sahaya yansımamıştır. Bu da kırsal alanlarda turizm ile haşır neşir olan insan sayısının oldukça düşük olmasına sebep olmuş ve anketlerde de sonuçlarımıza % 2 olarak yansımıştır. Diğer işlerde çalıştığını belirterek gelirini sağlayanların oranı ise % 12 olup bunların önemli kısmı esnafılık, lokanta işletmeciliği, oto sanayi, garsonluk, marangozluk, fırın, bekçilik ve serbest meslek gruplarında yer almaktadır. (Tablo 4.4).

Tablo 4. 4. Halfeti Kırsal Mahallelerinde Gelirin Temin Edilme Yöntemini Öğrenmeye Yönelik Uygulanan Anket Sorularına Verilen Cevapların Dağılımı

Gelirin Nasıl Temin Edildiği	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Yüzdesi
Hayvancılık	28	%7
Tarım	316	%79
Turizm	8	%2
Diğer	48	%12
Toplam	400	%100

Kaynak: Anket Sonuçları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sahamızı oluşturan Halfeti, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe konumundadır ve Şanlıurfa ilinin kuzeybatısını oluşturmaktadır. Doğusunda Bozova, kuzeyinde Adıyaman iline bağlı Besni ilçesi, güneyinde ise Birecik ilçesi bulunmaktadır. 2023 TÜİK verilerine göre 46.312 kişiyi barındıran bir merkezdir. Söz konusu nüfusun 32.812 kişisi kırsal mahallelerde yaşamakta iken kalan 13.500 kişi merkez mahallelerde yaşamaktadır. Şehir ve kır nüfus oranlamasına bakıldığında üstünlük %70 kırsal mahalleler lehine olacak şekildedir. Mevcut nüfusun yalnızca %29'u merkez mahallelerde yaşamaktadır. 49 mahallenin bulunduğu Halfeti'de 39 mahalle kırsal, 10 mahalle ise merkez mahalle statüsünde yer almaktadır. Nüfusun en fazla olduğu mahalle, kırsal mahalle statüsünde yer alan Argıl Mahallesidir. Nüfusun en az olduğu mahalle de yine kırsal mahalleler arasında yer alan Kavaklıca Mahallesidir.

Çalışma kapsamında Halfeti'ye yönelik çok sayıda arazi gezisi düzenlenerek yerinde gözlemler yapılmıştır. Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırma yöntemi ile sahanın taraması yapılmıştır. ARCGIS MAP yöntemi ile yörenin haritaları çıkarılmış ve yöreye hâkim halk ile mülakatlar yapılmıştır. Uzaktan algılama yöntemi sayesinde kırsal mahallelerin tamamı hakkında bilgiler edinilmiştir.

Yörenin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı incelendiğinde arazinin ağırlıklı olarak III. ve IV. zamanlarda oluştuğu görülmektedir. Kayalık ve taşlık olan arazinin büyük bir kısmı eosen ve oligosen oluşumlu kireçtaşlarından oluşmaktadır. Kireçtaşlarının fazla olması arazideki meskenlerin yapımında genellikle taş kullanımını öne çıkarmıştır. Eski geleneksel meskenlerde taş kullanımını baskın bir şekilde görmek mümkündür. Ancak teknolojik ilerlemeler, insanların istek ve beklentilerinin zamanla değişmesi sahadaki mesken yapısının zamanla değişikliğine uğramasına ve geleneksel tarzdan uzaklaşmaya sebebiyet vermiştir. Yöreye yönelik yapılan gezilerde ve çekilen fotoğraflarda bu durum açıkça görülmüştür. Eski meskenler yıkılarak yerlerine yenileri yapılmış ya da eski meskenler âtıl durumda bırakılarak kullanım dışı bırakılmıştır. Jeomorfolojik olarak Eski Halfeti bölgesi daha engebeli ve parçalı bir yapıya sahipken Yeni Halfeti bölgesi daha düz ve sade bir yapıdadır. Kırsal mahalleler genellikle 500-700 metre arasındaki yükselti basamağında yer alan geniş bir plato üzerinde konumlanmıştır. Fırat Nehri,

yörenin bugünkü topografik şeklini almasında en önemli coğrafi etkeni oluşturmaktadır. Yükselti düzenli olmamakla birlikte batıdan doğuya gittikçe artmaktadır.

İklim olarak belirgin bir tipi söylemek mümkün değildir. Sıcaklık ve kuraklık yönünden karasal iklime benzerken kış ılımanlığı olarak Akdeniz iklimine benzeyen bir yapı söz konusudur. Dolayısıyla yörede etkili olan iklim tipinin Bozulmuş Akdeniz iklimi olduğunu söylemek mümkündür. Yörede en fazla tarımı yapılan ürünlerden zeytin tarımı da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Hidrografik olarak Fırat Nehri dışında öne çıkan bir kaynak bulunmamaktadır. Fırat Nehrinin kolları olan ve Fırat Nehrine ulaşan derelerin önemli bir kısmı günümüzde kuruyarak ortadan kalkmıştır. Kırsal mahallelerden yalnızca Kavaklıca ve Gözeli Mahalleleri Fırat Nehrine yakın konumlanmıştır. Dolayısıyla suya ulaşmada bu iki mahalle dışında kalan kırsal mahalleler zorluk yaşamaktadır. Ancak yöre insanı problem olabilecek bu durumu sulamaya fazla ihtiyaç duymayan fıstık tarımı ile kısmen çözmüş bulunmaktadır. Ancak fıstık üretiminde verimi artırmak için mutlaka kırsal sahalarda yaşanan su sorununun çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Yöredeki toprakların kil oranları yüksek iken tuzluluk oranlarının bölgeye kıyasla düşük olduğu görülmüştür. Toprak verimliliği anlamında tarım yapmaya elverişli bir toprağın varlığı söz konusudur. Toprak türü olarak ise genellikle kepir kırmızı toprak, kahverengi bozkır toprağı ve vertisol toprak türleri görülmektedir. Çalışma sahamızın eski tarihlerde ormanlık alanlar ile çevrili olduğuna dair bilgiler olmasına karşın günümüzde ormanlık sahalara rastlanmamaktadır. Ağaç varlığı olarak meşe ağaçları ve insan faaliyetleri neticesinde ekim ve dikimi geniş alanlara yayılan fıstık ve zeytin ağaçları bulunmaktadır. Bunun dışında adaçayı, kekik ve yabani hardal gibi türleri de görmek mümkündür.

Araştırma sahamıza ait nüfus verilerine 1935 yılından itibaren ulaşılabilmiştir. Bu tarihlerden günümüze kadar olan süreçte kırsal nüfus miktarı merkez mahalle nüfusundan her daim fazla olmuştur. Kırsal nüfus miktarı verilen yıllar içinde merkez mahallelere göre her zaman daha fazla ve daha düzenli olacak şekilde artış göstermiştir. Nüfusun en önemli artış gösterdiği dönem 1950-1975 yılları arasındaki dönemdir. Bu yıllar arasında hem merkez hem de kırsal mahallelerin nüfusu diğer yıllara nazaran çok daha fazla artış göstermiştir. Kırsal mahallelerin nüfusu bu dönemde 12.723'ten 24.919'a yükselirken merkez mahallelerin nüfusu yalnızca 2.000 kişi artış göstermiştir. Cinsiyet oranları incelendiğinde 2007 yılı ve sonrası dönemde kadın nüfus her sayım

dönemi erkek nüfustan fazla olmuştur. Bu farkın kadın lehine en fazla olduğu yıl ise 2017 yılıdır. 2017 yılında kadın sayısı erkek sayısından 1.198 kişi fazla gerçekleşmiştir. Bu durum sahamızın göç verdiği gerçeğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Sahamızdaki erkek nüfus henüz daha genç yaşlarda (ortaokul çağları) bilhassa yurtdışına göç etmek için planlamalar yapmakta ve ilk fırsatta da bu göç eylemini gerçekleştirmektedir. Mevcut göç hareketinin en fazla olduğu mahalleler Aşağı Göklü, Bozyazı, Bulaklı ve Kurugöl gibi kırsal mahallelerdir. Göç hareketinin fazla olduğu bu mahallelerde yapılan görüşmelerde tarım dışında herhangi bir fonksiyonun kalmaması nedeniyle göç hareketinin daha erken yaşlarda planlandığı ifade edilmiştir. Diğer kırsal mahallelerde de durum benzerlik göstermektedir. Buna uymayan tek kırsal mahalle Fıstıközü Mahallesidir. Bu durum mahalle muhtarına sorulmuş ve cevap olarak; mahallenin genelde yaş ortalaması yüksek kişilerden oluşması ve eskiden beri dışarıya göç alışkanlığının olmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Kırsal mahalleler adına dışarıya göç olayının tamamen durdurulması mümkün değilse bile alınacak önlemler veya bölge özelinde verilecek teşvikler ile yavaşlatılması sağlanmalıdır. Göç hareketinin bu hızla devam etmesi halinde uzun vadede yöredeki aktif nüfusun azalmasına bağlı olarak kırsal mahallelerde tek fonksiyon olan tarım faaliyetlerinin dahi durabileceği anlamını taşımaktadır.

Çalışma sahamızda 2023 verilerine göre kaba doğum hızı ‰ 14,7 civarında iken kaba ölüm hızı ‰ 4,4 olarak hesaplanmıştır. Şanlıurfa genelinde ise kaba doğum hızı ‰ 24,8 iken ölüm hızı ‰ 3,3'tür. Buradan hareketle çalışma sahamızdaki kaba doğum hızı Şanlıurfa il genelinden düşük bir değer gösterirken kaba ölüm hızı Şanlıurfa'dan yüksek değer göstermektedir. Doğum hızının Şanlıurfa geneline göre oldukça düşük olmasının sebeplerinden biri aktif nüfusun sahadan hızla çekilmesi yani göç etmesidir. Ölüm hızının Şanlıurfa genelinden yüksek olma sebebi de aynı nedene dayanmaktadır. Aktif nüfus bölgeden göç edince geriye yaşlı nüfus kaldığından ölüm hızları Şanlıurfa geneline göre yüksek çıkmaktadır.

Nüfusun eğitim ve sağlık durumlarına bakıldığında kırsal mahallelerin her iki sektörden de aldığı payın çok düşük olduğu görülmüştür. Okullaşma oranlarının mahalle dağılımlarına bakıldığında durum ‰ 93,7 oran ile merkez mahalleler lehine iken kırsal mahallelerde bu oran yalnızca ‰ 6,3 seviyesindedir. Bu durum okuma yazma oranlarını da etkilemiştir. Merkez mahallelerde okuma yazma oranı ‰ 91 seviyesinde

iken kırsal mahallelerde bu oran % 86 seviyelerindedir (Halfeti İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü). Bu da kırsal mahallelerin neden merkeze nazaran geri kaldığını ve gelişemediğini göstermektedir. Nüfusu fazla olan kırsal mahallelerde dahi taşınmalı eğitim yapılarak merkez mahallelerdeki okullar tercih edilmektedir. Kırsal mahallelerdeki yetersiz okullaşma yöre insanını merkez mahallelere itmektedir. Dolayısıyla kırsaldan hızla uzaklaşılma nedenlerinin başında işsizlik ile birlikte eğitim imkânları gelmektedir. Kırsal sahalarda eğitim adına yapılacak en önemli yatırım okul sayılarının artırılarak kırsal nüfusun merkez mahallelere gelme zorunluluğunu ortadan kaldırmak olacaktır. Ya da nüfusun görece fazla olduğu kırsal mahalleler belirlenerek okulların bu mahallelerde yapılması sağlanmalı diğer kırsal mahalledeki öğrencilerin taşınmalı olarak merkez mahallelere değil bu kırsal mahallelere gelmesi sağlanmalıdır. Bu haliyle en azından kırsal mahallelerdeki öğrencilerin merkez mahallelere ziyade bir diğer kırsal mahalleye gelmeleri sağlanmış olacaktır. Bazı kırsal mahallelerin ilçe merkezine uzak olması ve gelişimlerinin de yetersiz olması nedeniyle eğitim mecburen taşınmalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Sağlık imkânlarının da eğitim olanakları gibi Halfeti kırsalında yetersiz kaldığı ve ihtiyacı karşılayamadığı görülmüştür. Araştırma sahamızda 2 adet sağlık ocağı bulunmaktadır. 39 adet kırsal mahallenin bulunduğu ve bu kırsal mahallelerde yaşayan insan sayısının da 32.812 kişi olduğu düşünüldüğünde sağlık imkânlarının ihtiyacı karşılaması zordur. Kırsal mahallelerde bulunan sağlık ocaklarından biri en yüksek nüfusa sahip olan Argıl Mahallesiinde yer alırken diğeri de fonksiyonel olarak en gelişmiş kırsal mahalle olan Yukarı Göklü Mahallesiinde yer almaktadır. Kırsal mahallelerin harita üzerindeki dağılışı göz önünde bulundurulduğunda yörenin doğu kısmında kalan mahallelerin sağlık merkezlerine uzak kaldığı görülmektedir. (Harita 5.7.). Bu mahallelerde yaşayan halk, sağlık ihtiyacını gidermek için ya merkez mahallelerde yer alan devlet hastanesine ya da kendilerine uzak konumda bulunan Argıl ve Yukarı Göklü Mahallesiine gelmek zorundadır. Yöredeki yaşlı nüfus oranı fazla olduğundan bu yaş grubundaki insanlar sağlık sisteminden yararlanmakta zorlanmaktadır. Çünkü bu aileler genelde yalnız yaşadığından hastaneye veya sağlık ocağına gidebilmek için birilerine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla buradaki tek problem sağlık tesislerinin sayıca az olması değil bu tesislerin mahallelerin tamamına aynı hizmeti verecek şekilde konumlanmamış olmasıdır. İlçenin batı kesiminde yaşayan

halk, sağlık hizmetlerine çok daha kolay ulaşır durumda iken ilçenin doğu kesiminde yaşayan halk sağlık tesislerine uzak olduğundan erişimi de zor olmaktadır. Kırsal sahaları sağlık olanakları olarak geliştirmek için yörenin doğu kesiminde yer alan mahalleleri kapsayacak şekilde en azından bir adet daha sağlık ocağının yapılması önemli bir eksikliği ve mağduriyeti de ortadan kaldırmış olacaktır. Kanımızca bu sağlık ocağının da hem fazla nüfusa sahip olması hem ulaşılabilirliğin kolay olması hem de diğer mahallelerin kısmen kavşak noktasında olmasından dolayı Gürkuyu Mahallesinde yapılması uygun olacaktır.

Halfeti kırsal sahasında aile nüfus sayısı büyüklüğü 4'tür. En büyük aile nüfus sayısına sahip olan mahalle 4.99 ile Argıl Mahallesidir. Aile nüfus sayısı büyüklüğünün en düşük olduğu mahalle de 3.2 ile Savaşan Mahallesidir. 2023 TK verilerine göre aile nüfus sayısı büyüklüğü şanlıurfa genelinde ortalama 4.67 ile Türkiye'nin en yüksek ortalamasına sahipken, Diyarbakır'da 4.17 ve Mardin'de de 4.36'dır. Türkiye ortalaması ise 3.14'tür. Veriler değerlendirildiğinde Halfeti'nin aile nüfus sayısı büyüklüğünün kendi bölgesi ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Aile nüfus sayısı büyüklüğünün fazla olması bölgedeki geleneksel kalabalık aile yapısının kısmen de olsa devam ettiğini göstermektedir. Ancak dışa olan gler bu geleneksel yapıdan hızla uzaklaşmaya neden olmaktadır. Çalışma sahamızdaki kırsal sahaların önemli sorunlarından biri de geleneksel yapıdan hızla uzaklaşma eğiliminde olmalarıdır. Göç hareketi aynı hızla devam ettiği takdirde ne yazık ki geleneksel kalabalık aile yapısı da bozulmaya ve değerismeye devam edecektir.

Kırsal mahallelerdeki nüfusun dağılışı farklılıklar göstermektedir. Nüfusu 200'n altında olan Kavaklıca, Erikli ve Beyburcu gibi mahalleler bulunurken, nüfusu 2.000 kişinin üstünde olan Argıl gibi mahalleler de bulunmaktadır. Kırsal mahallelerin ağırlıklı olarak nüfus sayıları 500-1.500 kişi arasındadır. Yükselti basamağı gözetildiğinde 350 metreden itibaren kırsal mahalle yerleşmelerine rastlanmaktadır. En düşük yükselti değerine sahip mahalle Kavaklıca Mahallesidir. Kırsal mahallelerin en yoğun bulunduğu yükselti aralığı 500-650 metre arasındaki yükselti basamaklarıdır. Merkez mahalleler ve kırsal mahalleler olarak yerleşmenin yoğunluk kazandığı yükselti değerı bu yönüyle benzerlik göstermektedir.

Yapılan çalışmada tarafımızca tespit edilen önemli hususlardan biri yöredeki kırsallığın geri planda kalmış olmasıdır. Kırsal sahaların geniş alan kapladığı Halfeti’de ne yazık ki kırsal mahallelerin varlığı etki yaratmada aynı derecede etkili olamamıştır. Kırsallığın geniş yer tuttuğu bir yerleşmede merkez mahalleler ile beraber kırsal mahallelerin de hâkimiyet alanlarının olması beklenir. Ancak Halfeti’de durum hemen hemen tamamı ile merkez mahallelerin hâkimiyetinde görünmektedir. Bu durumun en önemli sebebi ise Eski Halfeti’nin Karaotlak bölgesine taşınmasıdır. Taşınma ile beraber ilçede sanki iki merkez bölge ortaya çıkmış gibi cereyan etmiştir. Taşınmadan önceki merkez bölgeyi teşkil eden Rüştiye ve Şimaliye Mahalleleri bugün Halfeti’nin en gözde ve en uğrak merkezleri konumundadır. Bu iki mahallenin önemli kısmı sular altında kalmış ve bu sayede adeta turizm devi mahallelere dönüşmüştür. Bir diğer merkez bölge de yeni taşınma ile beraber bugünkü Karaotlak, Fırat, Siyahgöl ve Cumhuriyet Mahallelerinin bulunduğu alandır. Bu alan da tüm resmi devlet dairelerinin bulunduğu, bankaların yer aldığı, sanayi sitesinin bulunduğu, büyük ve küçük esnafın yer aldığı bir sahayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırma sahamızda sanki iki merkez birden yer almakta gibi bir durum söz konusu hâsıl olmuştur. Bu da ister istemez kırsal mahalleler üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve kırsal sahada bulunan mahallelerin geri planda kalmasına sebep olmuştur.

Kültürel çeşitlilik ve tarihi zenginliği ile son derece gelişmiş bir yapıya sahip olan çalışma sahamız kendine has gelenek ve görenekleri dışında sahip olduğu özgün yapıları ile de öne çıkmaktadır. Farklı uygarlıkların toplandığı bir alana kurulan çalışma sahamız beraberinde farklı kültürlerin bir araya geldiği sentez niteliğinde bir sahayı oluşturmaktadır. Eşsiz tatların yer aldığı yerel lezzetlerden oluşan mutfak kültüründen kendine has ve özgü giyim kültürüne, birçok öne çıkan ve merak uyandıran çekiciliğe sahiptir. Yine kendine has folklorik oyunlardan mesken yapılarına, hatta yöresel inanç kültürü farklılıklarına kadar birçok farklı kültürü bir araya getiren saha olma özelliğini taşımaktadır. Böylesine zengin bir bölgede yer alan kırsal sahalarda gelişimin boyutunun da çok daha farklı olması beklenmektedir. Nitekim gelişim beklenen boyutlarda olmaktan ne yazık ki çok uzak kalmıştır. Kırsal mahallelerde yer alan bunca kültürel varlık ve zenginlikler ile beraber yöreye has gelenek ve göreneklerin tanıtımı noktasında gereken çalışmaların ve girişimlerin yapılmadığı görülmüştür. Bu anlamda kırsal sahaların kalkınması için öncelikli olarak yörenin sahip olduğu bu dinamiklerin

harekete geçirilmesi gerekmektedir. Kırsal sahaların kalkınabilmesi için her kırsal mahalle özelinde eksik görülen hususlar başta muhtarlıklar olmak üzere gerekli kişiler ve kurumlar nezdinde raporlaştırılmalı ve gerekli adımların atılması sağlanmalıdır. Bu anlamda yöredeki halk oyunlarının bilhassa turizmin canlandığı yaz aylarında turistlere yönelik faaliyetler kapsamında değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Halk oyunlarının kırsal mahallelerde turistlere yönelik olarak etkinlikler ve gösteriler yapılmak suretiyle tanıtımı yapılmalı ve turistlerin bu vasıta ile kırsal sahalara çekilmesi sağlanmalıdır. Gerek bizim yapmış olduğumuz gerek ise yapılan diğer çalışmalarda yörede eksikliği en çok hissedilen durumlardan biri de yerel lezzetlerden oluşan mutfak kültürünün yeterince değerlendirilmemesidir. Turistlerin en yoğun uğrak noktaları genellikle merkez mahallelerdir. Merkez mahallelerde yer alan restoran ve lokantalarda yöresel yemeklere çok yer verilmediği görülmektedir. Söz konusu restoran ve lokantalarda yöresel yemeklerden ziyade kebab ve balık lezzetlerinden oluşan tatlar servis edilmektedir. Merkez mahallelerdeki bu eksiklik hız kaybetmeden gerekli tanıtım ve yönlendirmeler ile kırsal mahalleler tarafından giderilmeli ve kırsal mahallelerin turizmden pay alması sağlanmalıdır. Ayrıca kırsal mahallelere yerel mutfak temalı turlar düzenlenerek bölgeye özgü ürünlerin tanıtılması, geleneksel yemek yapma yöntemleri ile birlikte geleneksel mutfağın ziyaretçilere tanıtılması sağlanmalıdır. Bu durum yörenin tanıtımına katkı sağlayarak kadınlara yönelik yeni iş sahalarının açılmasına katkı sağlayacak ve yörede çiftçilik yapan ailelerin de emeğinin karşılığını almasını sağlayacaktır.

Araştırma sahamızın tarihsel süreçteki yerleşimi M.Ö. 2000 yıllarına kadar dayanmaktadır. Asurlular ve Hititlerin bu yörede hâkim sürdüğü bilinmektedir. Tarihsel süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yapan Halfeti ilçesi, gerek kırsal gerek ise merkez mahallelerde tarihin zenginliğini yansıtan ve günümüze ulaşan farklı yapılara sahiptir. Bu yapılara; Rumkale, eski mezar kalıntıları, han ve burçlar ile kiliseler örnek verilebilir. Halfeti'nin tümü düşünüldüğünde yerleşimlerin geçmişte olduğu gibi günümüzde de genellikle toplu dokuma özelliği gösterdiği görülmektedir. Geçmişte Fırat Nehri kıyısında toplu yerleşim var iken günümüzde nehrin art bölgesinde de yerleşimler oluşmuş ve bu yerleşmeler toplu olarak gelişim göstermiştir. Yöredeki toplu doku özelliği, Halfeti'nin yakın coğrafyası ile de uyum göstermektedir. Ancak yapılan arazi gezileri ve yerinde gözlemler sonucunda yöreye yeni veya yeniden gelen ailelerin

toplu doku örüntüsünü bozacak yerleşmeler inşa ettiği görülmüştür. Yeni yapılaşmanın son derece fazla olduğu yöremizde özellikle dışarıdan gelen kişiler meskenlerini genelde sayfiye amacı ile inşa etmektedirler. Dolayısıyla bu kişiler genelde yörenin geleneksel tarzından farklı meskenler inşa ederken aynı zamanda mahallelerin kenar kısımlarını yerleşim amacıyla tercih etmektedirler. Bunun nedenini yönelik yapmış olduğumuz görüşmelerde ise daha sakin bir yer olması nedeniyle mahallelerin merkezinden ziyade kenar bölgelerini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Meskenlerini mahallelerin kenar diyebileceğimiz kısımlarına inşa eden bu kişilerin süreç içinde toplu doku özelliğini değişikliğe uğratma ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim bunun örneğini Sütveren Mahallesiinde görmek mümkündür. Toplu dokuma özelliğine sahip olan Sütveren Mahallesi günümüzde bu yeni yapılaşmalar ile birlikte gevşek dokulu yerleşim özelliği gösterir hale gelmiştir.

İnsanoğlu yaşamın her döneminde hayatını idame ettirebilmek için çeşitli yerleşmeler ve yapılar inşa etmek durumunda kalmıştır. Bu da süreç içinde çevredeki yapı malzemesinin özelliklerine göre farklı yerleşme tipleri ve yapı tarzlarının oluşmasını sağlamıştır. İnsanoğlunun süreç içinde doğaya hâkim olma isteği büyük oranda kabul görmüş bu da yerleşmelerin daha büyük ve düzenli inşa edilmelerini sağlamıştır. Ancak insanın doğa karşısındaki bu gücü kırsal yerleşmelerden ziyade kentsel yerleşmelerin daha hızlı büyümesini ve gelişmesini sağlamıştır. Özellikle sanayi devriminden sonra bu dönüşüm çok daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Kırsal mahallelerin alanı bu dönemden sonra peyderpey azalırken kentsel yerleşmelerin alanı artış göstermiştir. Özellikle 2000’li yıllar ile birlikte bu durum tavan yapmıştır. Günümüzde Avrupa ülkelerinde nüfusun % 90’dan fazlası kentlerde yaşarken bu durum ülkemizde de benzer bir tablo göstermektedir. 2023 TÜİK verilerine göre Türkiye’de yaşayan nüfusun % 93’ü il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Ülkemizdeki oranın bu kadar yüksek olmasında 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla birlikte 29 adet ilimizin büyükşehir belediyesi statüsü kazanması etkili olmuştur. Çalışma sahamızda bulunan 49 adet köy yerleşmesi bu kanun ile beraber mahalle statüsü kazanmış ve büyükşehirin hizmet alanına dâhil olmuştur. Mevcut düzenleme kırsal sahalar üzerinde yaşamsal olarak belirgin bir farklılık doğurmamıştır. Kırsal sahalar ve bağlı/köy altı yerleşmelerin fonksiyonel özelliklerinde herhangi bir değişim yaşanmamıştır.

Yöremizdeki kırsal mahallelerde ekonomik faaliyetler tamamı ile tarım sektörünün hâkimiyetindedir. Halfeti kırsal sahası Antep fıstığı ve zeytin üretiminin çok yoğun olarak yapıldığı sahaları oluşturmaktadır. Hatta üretim yapılan sahaların hemen hemen tamamına yakınında ekimde ilk tercihler bu iki üründen oluşmaktadır. Üretimi bu kadar yoğun yapılan bu iki ürünün imalata dönüşecek fabrikalarının kırsal sahalarda yer almaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Devlet veya bölge yetkililerinin bu anlamda atacakları en önemli adım kırsal alanlarda bu iki ürünün imalatına yönelik küçük veya büyük işletmeler tesis ederek imalatlarının burada yapılmasını sağlamaktır. Böylece yöredeki kırsal mahalleler hem imalatın yapıldığı mahalleler konumuna gelecek hem de göçün en büyük nedeni olan işsizliğin azalması sağlanmış olacaktır. Bunun dışında ticari getiri değeri çok yüksek olan Antep fıstığı üretimi ve rekolte fiyatlandırmasına yönelik fıstık borsasının bu mahallerde kurulması ve gelişimi sağlanmalıdır. Yukarı Göklü Mahallesinde fıstık borsasının kurulmasına yönelik geçmişte yerel halk tarafından adımlar atılmış olmasına rağmen gerekli destek görmediğinden başarılı olunamamıştır. Fıstık borsasının kurulmasında yerel halk ile birlikte kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Özellikle Halfeti’de yaşayan veya başka illerde yaşayıp da Halfetili olan iş insanlarının yöreye yatırım yapmaları sağlanmalı ve yörenin gelişimi adına atılacak her türlü adımlarda destekleri alınmalıdır.

Halfeti’de kırsal mahallelerin kurulmasında ve dağılışında coğrafi şartların önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Yüzey şekilleri, topoğrafya eğimi ve iklim gibi fiziki coğrafya şartlarının yöredeki kırsal yerleşmelerin yerleşim yeri ve yerleşme dokusu üzerinde belirleyici olmuştur. Çalışma sahamızda yer alan gerek kırsal gerek ise merkez mahallelerin yerleşim yeri seçiminde bu durumu görmek mümkündür. Topoğrafik olarak düze yakın arazilerin geniş yer kaplaması kırsal mahallelerin düz bir arazi üzerinde kurulmasını kolaylaştırmıştır. Ancak vadi yamacı, tepelik alanlar veya su kaynağına yakınlığı göz önünde bulundurarak kurulan ve gelişen mahalleler de bulunmaktadır. Bu yönüyle kırsal yerleşmelerin topoğrafya üzerindeki dağılışı çeşitlilik göstermektedir. Bunun dışında kırsal mahallelerin genellikle ilçenin kuzey ve doğu kesimini oluşturduğu görülmektedir. Merkez mahalleler batı bölgesinde toplanmıştır. Mahallelerin bu şekilde diziliş göstermesinde eski ve yeni ilçe merkezinin yörenin batı bölümünde bulunması etkili olmuştur.

İlçedeki mahallelerin adlarında da değişikliğe gidildiği görülmektedir. Adları değişen mahallelerin eski ve yeni anlamları karşılaştırıldığında adların birbirlerinin devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Örneğin eski adı Aram olan ve TDK'ye göre anlamı “*Durma, dinlenme, rahat, huzur, sükûn*” olan mahalle ad değişikliği ile Durak Mahallesi dönüşmüştür. Bu yönüyle Aram veya Durak Mahallesi günümüzde de benzer anlamı taşıyan adlarla temsil edilmeye devam etmektedir. Dolayısıyla ad değişikliğinde yörenin coğrafyası ve dinamikleri dikkate alınmak suretiyle değişiklik yapıldığı görülmektedir.

Halfeti sahip olduğu tüm şartlar ile etkileyen değil daha çok etkilenen bir saha olarak öne çıkmaktadır. Sağlık ve eğitim fonksiyonu açısından Birecik ve Nizip ilçesinden, ticaret fonksiyonu bakımından Nizip ilçesinden, sanayi fonksiyonu bakımından Nizip, Gaziantep ve Şanlıurfa'dan etkilenmektedir. Turizm fonksiyonu bakımından ise etkileyen ve bulunduğu konum itibarı ile en fazla öne çıkan sahayı teşkil etmektedir. Ancak turizm sektörü birkaç kırsal mahalle dışında hemen hemen tamamı ile merkez mahallelere ait bir faaliyetlerdir. Kırsal mahalleler arasında turizm faaliyetinin geliştiği mahalle olarak Savaşan Mahallesi öne çıkmaktadır. Kırsal mahalleler ile merkez mahalleler arasındaki gelişmişlik farkının açılmasına sebep olan faktör turizm faaliyetleridir. Ancak bu farkın kapanmasını sağlayacak olan da yine turizm faaliyetleridir. Yörede kırsal mahallelerde keşfedilmeyi bekleyen önemli turistik yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar zaman kaybetmeden restore edilmeli ve yöre halkının hizmetine sunulmalıdır. Turizm adına doğa yürüyüşü, su sporları, karagöl festivali gibi yeni etkinlikler düzenlenerek kırsal sahalar da turizm içine dâhil edilmelidir. Tüm bunlar yapılırken Halfeti'nin tarihî dokusu korunmalı ve zarar verilmemelidir. Bununla birlikte yöre halkı yeni tanıştığı turizm ve pazarlama gibi konularda eğitilmeli ve bilgilendirilmelidir. Çalışmamız göstermiştir ki Halfeti kırsal sahaları gelişim ve değişim bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Gerekli çalışmalar yapıldığında kırsal sahalar da hızlı bir gelişme ve kalkınma dönemine girebilecektir. Günümüz turizm sektöründe, kırsal sahalarda yer alan faaliyetlere yönelme; buralardaki doğal, beşerî ve kültürel kaynakları keşfederek tanıma eğilimi önem kazanmıştır. Kırsal turizm etkinlikleri adına araştırma sahamızda yörenin coğrafi şartlarını en iyi şekilde yansıtan ve keşfedilmeyi bekleyen eski geleneksel köy meskenleri önemli yer tutmaktadır. Kendine özgü mimarisi ile dikkat çeken bu meskenler yöre insanı için potansiyel

kaynak olma özelliği taşımaktadır. Ancak söz konusu meskenlerin önemli bir kısmının harabe durumunda olması veya çoğunun terk edilmiş olması bakımsız görünmelerine sebep olmuştur. Bu meskenlerin bakımlarının yapılarak korunması sağlanmalı ve turizm sektörüne hizmet eder duruma getirilmeleri sağlanmalıdır. Örneğin terk edilmiş olan bazı geleneksel meskenlerde gerekli bakımlar ve çeşitli düzenlemeler yapılmak sureti ile gelen turistlere konaklama amacı ile hizmet verir hale getirilmeleri sağlanabilir. Aynı zamanda yöredeki geleneksel yapılaşmanın devam edebilmesi adına yasal düzenlemeler ve yapılacak teşvikler ile bu mimarinin devam ettirilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda inşa sürecindeki taş ustalarının ve malzemelerin temininde gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. Yine devlet teşvikleri kapsamında bu mimari ile yapılacak meskenlerde kredi kolaylığı sağlanarak halkın dikkati çekilmelidir.

Tüm yönleri ile incelenen Halfeti kırsal sahaları gelişim adına büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. Bu potansiyel içeren değerler ve yapılar zaman kaybetmeden sahip oldukları özelliklere göre değerlendirilmelidir. Tüm bunlar yapıldığı takdirde Halfeti ilçesi kırsal sahaları ile birlikte komple bütünleşik bir şekilde büyüme fırsatına sahip olacaktır. Bu da Halfeti ilçesinin kırsal alanları ile birlikte önemli bir etki sahasına sahip yerleşme olmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, N. (1999). Güneydoğu'da bir son nokta: Halfeti ve Birecik Barajı. *Mimarlık Dergisi*, 290, 23-28.
- Akmeşe, A. & İkinci, A. (2019, March). Kayıp kentin saklı bitkisi: Karagül. In *1st International Harran Multidisipliner Studies Congress* (pp. 8-10).
- Alagöz, C. A. (1941). Yayla tabiri hakkında rapor. Coğrafya Terimleri Komisyonu Reisliğine. *Birinci Coğrafya Kongresi* (6-21 Haziran 1941).
- Altunkaya, S. (2019). *Bir kültür coğrafyası araştırması: Teke Yöresi Tahtacılar örneği* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuntaş, G. (2019). *Şanlıurfa-Halfeti yöresi topraklarının farklı toprak sınıflandırma sistemlerine göre sınıflandırılması/Classification of soils of Sanliurfa-Halfeti region according to different soil classification systems* (Doktora tezi).
- Anadolu Ajansı. (2020, Ağustos 20). Tarihe tanıklık eden anıt ağaçlara özel bakım. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tarihe-taniklik-eden-anit-agaclara-ozel-bakim-/1947720>
- Atalay, İ. (1991). *Genel beşeri ve iktisadi coğrafya*. Yeniçağ Basım-Yayım.
- Atçı, E., & Akan, H. (2021). Cittaslow şehri Halfeti (Şanlıurfa)'nin "Meyve Yemekleri Festivali" nin etnobotanik açıdan değerlendirilmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 11(4), 2537-2548.
- Başgelen, N. (2005). Birecik Barajı tufanından yeni Gaziantep Müzesine Belkis-Zeugma. *Seramik Türkiye Dergisi*, 12, 110-119.
- Başıbüyük, A. (2005). Doğu Anadolu Bölgesinde ortalama hane halkı büyüklüklerinin dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 273-290.
- Başıbüyük, A. (2006). Demiryoluna bağlı olarak kurulan bir ilçe merkezi: İliç (Erzincan). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 251-274.
- Başıbüyük, A. (2012). Gercanis ve Kuruçay kazalarının XVII. yüzyıl ortalarındaki nüfus ve yerleşme özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 85-104.
- Bostancı, M. S. (2015). *Halfeti (Şanlıurfa) ilçe merkezinin coğrafi özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Elazığ.
- Boyraz, Z., & Bostancı, M. S. (2015). Birecik Barajı sonrası yer değiştiren eski Halfeti'nin (Şanlıurfa) turizm potansiyali. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(3), 53-77.
- Boyraz, Z., & Bostancı, M. S. (2016). Kuruluş yeri, gelişimi ve fonksiyon özellikleri bakımından yeni Halfeti (Şanlıurfa). *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 8(1), 83-107.
- Canpolat, F., & Hayli, S. (2016). Büyükçay Havzasındaki (Elazığ) kırsal yerleşmelerin coğrafi analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1).
- Çiftçi, B. (2017). *Turizm coğrafyası açısından dizi turizmi: Karagül dizisi örneği "Halfeti"*. Lap Lambert Academic Publishing.
- Doğan, M. (2009). Demographic movements in the township of Büyükçekmece. *Management and Education Academic Journal*, 5(2), 66-75.
- Doğan, P. K., & Yetim, A. A. (2011). Halk oyunlarının sosyal bütünleşmeye etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(3), 27-48.

- Doğanay, H. (1994). *Türkiye beşerî coğrafyası*. Gazi Büro Kitabevi.
- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2014). *Coğrafyaya giriş*. Pegem Akademi.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Emekli, G. (2006). Kula-Manisa çevresinin turistik çekicilikleri ve turistik ürün çeşitlendirmesi açısından değerlendirilmesi. *Geçmişten Geleceğe Kula Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1-3.
- Eroğlu, C., Babuçoğlu, M., & Köçer, M. (2007). Osmanlı vilayet salnamelerinde Halep (No. 8). *Global Strateji Enstitüsü*.
- Eroğlu, T. (1994). *İnsan ve oyun- Oyun dans ve halk oyunları*. Milli Folklor Yayınları.
- Evcin, E. (2013). Türk halk kültürü araştırmaları için önemli bir kaynak: Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi. *Milli Folklor*, 25(100).
- Görkem, O., & Öztürk, Y. (2014). Yavaş şehir hareketinin yerel mutfağa gastronomik yansımaları: Seferihisar (İzmir, Türkiye) örneği. *Turizam*, 18(1), 11-21.
- Güngör, Ş., & Bozyiğit, R. (2011). Gazipaşa İlçesi'nde (Antalya) köy yerleşmeleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (23), 267-292.
- Halifeoğlu, F. M. (2005). *Geleneksel konut-aile ilişkisinin sürdüğü yerleşmeler için bir koruma model-önerisi: Mardin-Savur örneği*. Çekül Vakfı Yayınları
- Honigmann, E. (1963). Rum-Kale. (B. Darkot, Tamamlayan). *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt IX, s. 777-781). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaboran, H. H. (1989). Şehir coğrafyası ve şehrsel fonksiyonlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 81-118.
- Kaya, D. (2020). *Coğrafyanın inançlar üzerine etkisi*. Sosyal Bilimler Lisansüstü Bilgi Şöleni Tebliğ Metinleri.
- Kaya, F., & Akpınar, E. (2017). Kutadgu Bilig'de Türk yemek adabı ve kültürü. *Electronic Turkish Studies*, 12(21), 335-348.
- Koday, S. (2000). *Murgul Çayı Havzasının coğrafyası*. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:912, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:98, Araştırma Serisi No:69.
- Koday, Z. (1999). Çoruh Vadisi'nde zeytin alanları. *Türk Coğrafya Dergisi*, (34), 263-282.
- Koday, Z. (2009). İdari coğrafya özellikleri bakımından Aziziye metropol ilçesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 67-80.
- Koday, Z., & Erhan, K. (2008). Erzurum ilinin idari coğrafya analizi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(41), 231-248.
- Koraltan, A. (2020). *Halk oyunlarının karakteristik yapısının incelenmesi (Diyarbakır örneği)* (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi.
- Olcay, A., Giritlioğlu, İ., & Özekici, Y. K. (2017). Sakin şehir prensiplerinin Halfeti'nin yerel mutfak üzerindeki etkisinde yerel halkın tutumu üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 10(51).
- Özçağlar, A. (2004). Coğrafi bilimlerin kentsel ekonomi, kentsel yönetim, bölgesel iktisat ve bölge planlama yönünden analizi. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 2, 94-101. Denizli.
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye'de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-25.

- Özçağlar, A. (2006). *Coğrafyaya giriş* (Genişletilmiş 4. baskı). Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özçağlar, A. (2009). Arazi varlığının tespitinde alansal sınırlandırmanın ve bölge sistematığının önemi. *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16(17), 3-13.
- Özçağlar, A. (2011). *İdari coğrafya*. Ümit Ofset Basım.
- Özçağlar, A. (2015). *Yönetişel coğrafya*. Nika Yayınevi.
- Özgüç, N. (1977). Sayfiye yerleşmeleri: Gelişme ve başlıca özellikleri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 22, 143-167.
- Özgüç, N. (2011). *Turizm coğrafyası: Özellikler ve bölgeler*. Çantay Kitabevi.
- Öztürk, M. (2013). Çoğulculuk söyleminin sahiciliği üzerine: Midyat örneği. *İdealkent*, 4(9), 42-73.
- Salman, F. (2007). Mardin geleneksel giysilerinin özellikleri. *Sanat Dergisi*, (11), 45-52.
- Saraçoğlu, M., Sürücü, A., Koşar, İ., Taş, M. A., Aydoğdu, M., & Kara, H. (2014). Şanlıurfa ili Halfeti ilçesi topraklarının bazı özellikleri ve bitki besin elementi kapsamalarının belirlenmesi. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 2(2), 38-45.
- Sümbül, M. (2005). Kültürel değişim bağlamında halk oyunları geleneği ve bir örnek uygulama olarak Adana-Osmaniye halk oyunları. *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kocaeli Üniversitesi-Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 17-18.
- Şahin, S. (2010). *Geçmiş, günümüz ve gelecekte nüfus gerçeği*. Gazi Kitabevi.
- Şenol, A. (1992). Türk halk oyunları içindeki renk ve rakam motifi. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri: Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence* (3). HAGEM Yayınları.
- Şenol, A. (1993). Halk oyunları. “*TFA dergisinde yayımlanmış makaleler*”. Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları, 19.
- Tanoğlu, A. (1969). *Beşeri coğrafya: Nüfus ve yerleşme*. İstanbul Üniversitesi.
- Tapur, T., & Tuncer, B. (2012). Çumra ilçesinde kırsal yerleşmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 277-295.
- Taş, B. (2016). *Türkiye'nin kırsal yerleşmeleri*. Yeditepe Yayınevi.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye iskân coğrafyası: Kır iskânı (Köy-altı iskân şekilleri)*. İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü.
- Turizm Bakanlığı Bilgi Sistemleri Dairesi Başkanlığı. (2024). Şanlıurfa halk oyunlarına genel bir bakış. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80852/sanliurfa-halk-oyunlari-na-genel-bir-bakis.html>
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1997). *Beşerî coğrafya: İnsan, kültür, mekân*. Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2014). *Beşerî coğrafya: İnsan, kültür, mekân* (6. baskı). Çantay Kitabevi.
- Üçer, A. G., Yenigül, S. B., & Varol, Ç. (2013). ‘Büyükşehir’den ‘Bütünşehir’e: Yerel yönetim politikalarındaki değişimin kırsal alana etkileri. *İdealkent*, 5(12), 26-59.
- Yakut, M. E. (2021). Gercüş’te yerleşmeler ve ekonomik faaliyetler. *Gercüş (Kercos/Kercews) Kitabı: İnsan-Dil-Edebiyat-Tarih-Coğrafya-Kültür*, 129.
- Yıldırım, A. (2006). Karakaya Barajı ve doğal çevre etkileri. *Dicle Üniversitesi Ziya*

Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, (6), 32-39.

Yılmaz, A. (1999). XVI. yüzyılda bir Güney-Doğu kasabası olan Rumkale’de eğitim. *Milli Eğitim*.

Yılmaz, O., & Güneş, G. (2013). Halfeti örneğinde sakin şehir hareketinin peyzaj korumaya katkısı. *Peyzaj Mimarlığı Kongresi*.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ercan TÜNEY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Coğrafya
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	